

2013

Intergenerationeel werken binnen (de doelgroep van) de (gezins)voogdij.

'Gepast investeren in het verleden, levert vrijheid op voor de toekomst !'
Diatlowicki,1997

Auteur: B.J. Wolters

Begeleiders:

- D. van de Koot-Dees (CHE)
- R. Knip (Bureau Jeugdzorg Gelderland)

Datum: 16-05-2013

Opleiding: Master Contextuele Hulpverlening, Christelijke Hogeschool Ede (CHE).

Voorwoord

Omdat ik zelf werkzaam ben binnen de jeugdhulpverlening bij Bureau Jeugdzorg, waar wij steeds meer te maken krijgen met ongemotiveerde cliënten en casemanagement moeten uitvoeren in zaken met forse opvoedproblematiek, is het voor mij helpend om onderzoek te doen binnen het werk van de gezinsvoogdij. Aangezien de gezinsvoogd vaak een langere tijd te maken heeft met dezelfde cliënten, wat in mijn werk met cliënten als jeugdhulpverlener niet voorspelbaar is, en omdat de gezinsvoogd duidelijkere richtlijnen heeft in zijn werk met cliënten, heb ik er voor gekozen mijn onderzoek binnen dit kader uit te voeren.

Gedurende mijn opleiding ben ik steeds meer gaan kijken naar de verschillende generaties in de cliëntsystemen waar ik mee te maken krijg, en merkte ik dat ik dat het niet zo eenvoudig is om deze kennis toe te passen in mijn werk. Om die reden heb ik onderzoek gedaan naar het belang van intergenerationeel werken binnen de (doelgroep van) de (gezins)voogdij en hoe er met de verschillende generaties gewerkt zou kunnen worden.

Deze scriptie is geschreven voor (contextueel) geschoolde (gezins)voogden en hulpverleners die werkzaam zijn met de doelgroep van de (gezins)voogdij (cliëntsystemen waarbij er sprake is van weerstand tegen de hulpverlening en dusdanige opvoedproblemen dat de veiligheid van het kind in het geding is). Doormiddel van literatuuronderzoek en praktijkonderzoek, in de vorm van het afnemen van zes interviews en het gebruik maken van een casestudy, wordt in deze scriptie inzicht gegeven in de invloed van eerdere generaties op de opvoeding van de huidige generatie. Tevens worden er handvatten gegeven in de manier waarop er intergenerationeel gewerkt kan worden.

Graag wil ik een dankwoord uitbrengen naar de mensen die voor mij de tijd hebben vrijgemaakt voor een interview of die mij hebben geholpen bij de casestudy en mij op die manier veel hebben geleerd over intergenerationeel werken: Evert-Jan Korving, Hans Timmerman, Harmke Ruiten, Jolanda Knol en Tineke van de Ven. Speciaal wil ik stil staan bij de moeite die Tineke van der Keijl heeft genomen om twee keer tijd voor mij vrij te maken voor een interview, omdat ik de fout had gemaakt het eerste interview niet op te nemen. Ook Anita Wallenburg wil ik hartelijk danken voor alle energie die zij naast het interview ook nog in het beantwoorden van de vragen bij de casestudy heeft gestopt en waar ik veel van heb geleerd.

Mijn collega Hans Hartkamp wil ik hartelijk danken voor de tijd die hij heeft vrijgemaakt om mij te woord te staan over de casus waar hij al een langere tijd (gezins)voogd in is. Tevens wil ik mijn collega Hester en vooral haar man James bedanken voor de Engelse vertaling van mijn samenvatting. Voor de prettige en erg leerzame ondersteuning wil ik bovenal dank zeggen aan René Knip en Daniëlle van de Koot-Dees die mij door hun heldere feedback hebben geholpen de scriptie te maken zoals deze nu is.

Last but certainly not least wil ik dank zeggen aan mijn fantastische man Marc die mij, ondanks de drukte die hij zelf ervoer vanwege zijn studie en ons huis in aanbouw, heeft gesteund tijdens de drukte van mijn scriptie.

Samenvatting

In dit onderzoek is aandacht besteed aan intergenerationeel werken binnen (de doelgroep van) de (gezins)voogdij. Waarbij er antwoord wordt gegeven op de vraag: *‘Wat is binnen (de doelgroep van) de (gezins)voogdij het belang van het kijken naar intergenerationele overdracht bij complexe opvoedproblemen, en hoe kan er met deze doelgroep intergenerationeel gewerkt worden?’* Doel van dit onderzoek is om (contextueel geschoolde) (gezins)voogden en hulpverleners die werken met dezelfde doelgroep, meer zicht te geven op wat de problematiek uit eerdere generaties voor invloed kan hebben op de opvoeding van huidige en toekomstige generaties in de cliëntsystemen waar zij mee te maken krijgen. Tevens wil ik met dit onderzoek handvatten aanreiken voor het intergenerationeel werken met deze doelgroep. Onder de doelgroep van de (gezins)voogdij wordt in deze scriptie verstaan: ‘cliëntsystemen waarbij er sprake is van weerstand tegen de hulpverlening en waarbij de zorgen dusdanig groot zijn dat de veiligheid van het kind in het geding is’.

Om antwoord op deze vragen te kunnen geven heb ik gebruik gemaakt van informatie uit de literatuur, een casestudy en zes interviews met contextueel geschoolde (gezins)voogden en ambulant gezinsbegeleiders die werken met dezelfde doelgroep.

Uit dit onderzoek komt naar voren dat het noodzakelijk is om intergenerationeel te werken om zo voor toekomstige generaties verbetering te kunnen bewerkstelligen. Binnen de huidige methodieken waarin de (gezins)voogd wordt opgeleid wordt hier echter nog maar summier aandacht aan besteed.

Belangrijkste conclusie van dit onderzoek is dat de manier van intergenerationeel werken zoals in de literatuur staat beschreven, niet haalbaar lijkt te zijn in de praktijk van de (gezins)voogdij. In de literatuur wordt voornamelijk omschreven hoe een (gezins)voogd met een ouder in gesprek kan gaan over de ervaringen uit zijn eigen jeugd en kan werken aan ontschuldiging van de grootouders. Verder wordt er geadviseerd om ook met het kind te kijken naar de geschiedenis van zijn ouders. Omdat de Onder Toezicht Stelling (OTS) of de voogdij is uitgesproken vanwege de huidige opvoeding tussen ouder en kind, en de gezinsvoogd vaak het mandaat niet heeft om uitgebreid met de ouder naar het eigen gezin van herkomst te kijken, lijkt deze manier van intergenerationeel werken vaak onvoldoende haalbaar. Mogelijke verklaringen daarvoor kunnen zijn dat de (gezins)voogd een, voor de ouders, te bedreigende positie inneemt om met hen over zoiets kwetsbaars als de ervaringen uit hun jeugd te mogen praten. Ook vermoed ik dat de hoge tijdsdruk waar (gezins)voogden mee te maken hebben, het opbouwen van een vertrouwensband met de cliënt zal bemoeilijken. Verder wordt er vanuit de literatuur geadviseerd om ouders in een vroeg stadium door te verwijzen naar (contextuele) therapie. Ook dit lijkt vanwege zowel financiële als psychische problemen bij de ouder vaak niet haalbaar.

Vanuit het praktijkonderzoek zijn er handvatten naar voren gekomen die wel toepasbaar lijken te zijn voor het intergenerationeel werken binnen (de doelgroep van) de (gezins)voogdij. Het is vooral belangrijk dat de (gezins)voogd de ouder kan zien binnen zijn context: deze ouder is ook kind geweest in zijn gezin van herkomst en heeft daar dingen geleerd die hij nu weer mee neemt in de huidige opvoeding. Daarnaast kan de (gezins)voogd door meerzijdig partijdig te werken, door erkenning te geven voor onrecht en voor wat mensen aan elkaar geven, verbetering voor toekomstige generaties bewerkstelligen. Ook kan de (gezins)voogd de cliënten inzicht geven in de balansen van geven en ontvangen, waardoor onder andere intergenerationele parentificatie een halt toe kan worden geroepen. Wanneer de ouder wel iets over zijn ervaringen uit het verleden aan de (gezins)voogd wil vertellen, kan de (gezins)voogd de ouder inzicht geven in hoe deze ervaringen door kunnen werken in de huidige opvoeding. Daarnaast kan het inzicht in de eigen tekorten als opvoeder er voor zorgen dat de ouder meer begrip kan krijgen voor het handelen van zijn eigen ouders en het dus mogelijk wordt om de grootouder te ontschuldigen.

In deze scriptie komen meerdere handvatten terug over hoe de (gezins)voogd nou precies op deze manier zou kunnen werken. Hiervoor kan hij bijvoorbeeld gebruik maken van instrumenten als het tekenen van een genogram, het gebruik maken van duplo-poppetjes of van een ingepakt cadeau. Ook kan hij gebruik maken van verschillende interventies als het geven van erkenning en het zoeken naar hulpbronnen. Tevens is het belangrijk om de houding aan te nemen van meerzijdige partijdigheid. Ten slot is het vooral belangrijk dat de (gezins)voogd bij alles wat hij doet rekening houdt met de timing van de cliënt.

Ter verdieping op deze scriptie zou een training over intergenerationeel werken voor de (gezins)voogden ontwikkeld kunnen worden. Ook een verdiepend onderzoek naar de specifiekere doelgroep van de ‘voogdij’, ‘William Schrikker Groep’, maar ook de andere werksetting als het werk van de ambulant gezinsbegeleider wil ik aanbevelen. Een suggestie voor vervolgonderzoek is om het effect van intergenerationeel werken op zowel korte als lange termijn te onderzoeken.

Synopsis

This thesis investigates intergenerational issues confronting family guardians, and more specifically, it attempts to answer the following questions: *“What is the importance of considering intergenerational issues in complex problems raising children, and how is it possible to approach these clients from an intergenerational perspective?”* This thesis attempts to provide insights into these problems inherited by previous generations and how it influences the raising of children for current and future generations. In doing so, it is hoped to also provide insight for guardians and social workers dealing with such a target audience. This target group is one characterised by resistance to social welfare assistance and intervention, and where a situation has developed to the extent that the child’s safety is considered at risk. To answer the above questions I have made use of professional literature, one case study and six interviews with appointed legal guardians and social workers who work with the target client group and have a degree in the contextual approach.

This research demonstrates that an intergenerational perspective is required to assist the current and future generations of clients within the target group. The current methodologies used by guardians and social workers is not addressed in detail.

The most important conclusion of this thesis is that the current professional literature on intergenerational views and methods for guardians appears to be neither practical nor realistic. It encourages parents to discuss their childhood experiences—an exercise that can absolve blame of grandparents by their children—and also recommends to perform this exercise in the presence of the child. This is impractical however when a court order places the child out of the home, and even further when a guardian may not have permission to bring the parent and parental family into contact with each other. Possible explanations could be that the guardian inadvertently assumes, at least from the parent’s perspective, a position that is too threatening to initiate a discussion on the sensitive topic of childhood experiences. I also suspect that time constraints placed upon guardians make it difficult to build the necessary bonds required to initiate such a delicate dialogue with their clients. The current literature also advises parents to be referred to appropriate therapy. Again, this too proves difficult, here due to the financial or psychological challenges faced by parents.

My field research showed that some practices exist for guardians which can be applied in an intergenerational context. It is particularly important that guardians can view their parents within their generational context—that the parents were once too a child in a different cultural setting and that the parent is a subject of intergenerational transmission of parenting norms, expectations and practices which influences how they raise their children. In addition, the guardian can, by working with multidirectional partiality, acknowledge grievances and foster reconciliation and good will and thereby accomplish an improved situation for future generations. The guardian is also in a position, for example, to stimulate greater insight for parents into their own cultural settings which promote early childhood responsibility and autonomy, and thus lowering the risk of parentification and its intergenerational continuity. When the parent is prepared to relate their childhood experiences to the guardian, the guardian can relate this back to the parent in terms of how this experience affects their own childrearing. In this way the parent not only receives more insight into their own shortcomings as a parent but also cultivates more understanding for their own parents and thus starting a process of reconciliation and forgiveness.

This thesis touches on more tips for guardians on how to take this approach effectively. For example a guardian can use as tools a genogram drawing, duplo-toys or even a wrapped present. The use of interventions is also possible for means of recognition and searching for sources of assistance. It is also important to assume multidirected partiality. Finally, it is essential that the guardian considers the timing of the client throughout this process.

This thesis could be taken a step further—for example by developing a training program and methodology for investigating and treating the intergenerational dynamics of childrearing. Indeed, further investigation into the role of the guardian, the ‘William Schrikker Group’, and also the role and setting of the social worker is something I would recommend. Finally, I would suggest the short and long term effects of such an intergenerational approach to be a topic for further research.

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	1
Samenvatting.....	2
Synopsis	3
Inhoudsopgave.....	4
1. Inleiding.....	6
1.1. Probleemstelling.....	6
1.2. Onderzoeksvraag en deelvragen.....	7
1.3. Doelstelling van het onderzoek.....	7
1.4. Persoonlijke professionaliteit.....	8
1.5. Inhoud.....	8
2. Methode van onderzoek.....	9
2.1. Methode.....	9
2.2. Respondenten.....	9
2.3. Overzicht meetinstrumenten.....	10
2.4. Procedure.....	10
3. (Gezins)voogdij.....	11
3.1. Welke taken behoren er tot het werk van een (gezins)voogd?.....	11
3.2. Wat wordt er verstaan onder de doelgroep van de (gezins)voogdij?.....	11
3.3. In hoeverre wordt er op dit moment binnen de literatuur voor de (gezins)voogdij aandacht besteed aan intergenerationeel werken?.....	11
3.4. Conclusie.....	13
4. Het belang van intergenerationeel werken binnen (de doelgroep van) de (gezins)voogdij.....	14
4.1. Belang voor de ouders.....	14
4.2. Belang voor het kind.....	14
4.3. Conclusie.....	16
5. Manieren waarop er intergenerationeel gewerkt zou kunnen worden binnen (de doelgroep van) de (gezins)voogdij.....	17
5.1. Genogram.....	18
5.2. Informatie uit het genogram gebruiken voor in het heden.....	19
5.3. Twee of drie-generatiegesprek.....	19
5.4. Opheffen van parentificatie tussen de generaties.....	20
5.5. De gezinsvoogd als kind.....	20
5.6. Conclusie.....	21
6. Het belang dat door contextueel geschoolde (gezins)voogden (of hulpverleners die met dezelfde doelgroep werken) gezien wordt voor het werken met de verschillende generaties in cliëntsysteem.....	23
6.1. Het belang van intergenerationeel werken.....	23
6.2. Situaties waarin er niet of moeilijk intergenerationeel gewerkt kan worden.....	24
6.3. Effect van intergenerationeel werken op de cliënt.....	25
6.4. Belang van het kijken naar het eigen gezin van herkomst van de hulpverlener.....	26
6.5. Conclusie.....	27

7. Hoe er door contextueel geschoolde (gezins)voogden (of hulpverleners die met dezelfde doelgroep werken) intergenerationeel wordt gewerkt. Interviews.....	29
7.1. Gebruik maken van instrumenten.....	29
7.2. Toepassen van interventies.....	30
7.3. Houding.....	36
7.4. Conclusie.....	37
8. Hoe er door contextueel geschoolde (gezins)voogden (of hulpverleners die met dezelfde doelgroep werken) intergenerationeel wordt gewerkt. Casestudy.....	39
8.1. Gebruik maken van Instrumenten.....	40
8.2. Toepassen van Interventies.....	40
8.3. Houding.....	42
8.4. Conclusie.....	43
9. Conclusie/ Discussie.....	44
9.1. Beperkingen methode van onderzoek.....	46
9.2. Suggesties voor verder onderzoek.....	47
10. Literatuurlijst.....	48
11. Bijlagen.....	50
Labelschemata interviews.....	50
Labelschemata casestudy.....	52
Artikel.....	53

Bronnenboek (separate bijlage)

1. Introductie geïnterviewde experts.....	3
2. Topiclijst voor expertinterviews.....	5
3. Labelschemata interviews.....	6
4. Verbatim van interview met Evert-Jan Korving d.d.11-02-2013 (inclusief latere mailwisseling).....	8
5. Verbatim van interview met Anita Wallenburg d.d.11-02-2013.....	20
6. Verbatim van interview met Tineke van der Keijl d.d.18-02-2013.....	36
7. Verbatim van interview met Hans Timmerman d.d. 19-02-2013.....	46
8. Verbatim van interview met Harmke Ruiten d.d. 19-02-2013.....	59
9. Verbatim van interview met Jolanda Knol d.d. 21-02-2013.....	71
10. Casestudy (casus en vragen).....	82
11. Labelschemata casestudy.....	84
12. Antwoorden op vragen casestudy Tineke van de Ven d.d. 27-03-2013.....	85
13. Antwoorden op vragen casestudy Anita Wallenburg d.d. 29-03-2013.....	90

1. Inleiding

Op 8 oktober 2012 staat er op de website van het RTLnieuws het volgende:

‘De overheid en Jeugdzorg Nederland zijn tekortgeschoten in hun toezicht op jeugdinstellingen, met het gevolg dat er kinderen misbruikt zijn. Dat is één van de conclusies van een onderzoekscommissie onder leiding van Rieke Samson, oud-officier van justitie’(de Recht, 2012).

Bureau Jeugdzorg heeft kinderen geplaatst in instellingen waar seksueel misbruik voor is gekomen. Dit is verschrikkelijk nieuws en geen enkele gezinsvoogd zal willen dat een kind, naar een zorgvuldige overweging het kind uit huis te plaatsen, in een situatie terecht komt waar het seksueel wordt misbruikt. Tegelijkertijd zal elke gezinsvoogd de rechtszaak van 2007, waarbij de gezinsvoogd van Savannah voor de rechter moest komen wegens het vermoeden van nalatigheid, zich nog goed herinneren. Deze gezinsvoogd had volgens de maatschappij moeten voorkomen dat Savannah vermoord zou worden, Savannah had uit huis geplaatst moeten worden.

In de praktijk hoor ik de gezinsvoogden onder andere de afweging maken of het kind wel of niet uit huis moet worden geplaatst. Naast deze vraag moeten zij ook vele andere complexe afwegingen maken. Vragen als: moet het geven van cadeaus van de biologische ouders aan het kind dat bij het pleeggezin woont worden beperkt? Vaak wordt dit wel gedaan omdat het pleeggezin anders te veel ‘troep’ krijgt, maar regelmatig houden ouders zich niet aan deze beperking. Dit is soms nog het enige wat zij kunnen geven aan hun kinderen, en ook dat wordt beperkt. Bovendien wordt het de kinderen lastig gemaakt om van hun ouders te mogen ontvangen, aangezien zij weten dat hun ouders zich niet aan de afspraken houden wanneer zij weer meerdere cadeaus hebben meegenomen. Gezinsvoogden krijgen daarnaast ook steeds vaker te maken met complexe scheidingssituaties, waarbij het kind klem lijkt te zitten in de loyaliteit naar zijn beide ouders.

Knip schrijft over de gezinsvoogdij in zijn artikel: *‘De parentificatie van de jeugdzorg’* (Knip, 2009), dat de gezinsvoogden geparentificeerd dreigen te worden, onder andere door de opstelling van Bureau Jeugdzorg (BJz) in de media. Waarbij BJz zich verontschuldigt voor de fouten die de gezinsvoogd gemaakt zou hebben, in plaats van stelling in te nemen door te zeggen dat niet de gezinsvoogd maar de ouders degene waren die het kind iets aan hebben gedaan. Door deze positie van BJz dreigt het gevaar dat de gezinsvoogd haar mogelijkheden overschat en vervalt in machtsfantasieën. Het zou een gezinsvoogd namelijk nooit lukken om kindermishandeling of moord op een kind voorgoed te stoppen. Niet de gezinsvoogd, maar de ouder is verantwoordelijk voor het welzijn van het kind en het moet dan ook de taak van de gezinsvoogd zijn om dit gevoel bij de ouders te versterken. Het risico kan zijn dat er anders een strijd ontstaat van wie de betere ouder is: de gezinsvoogd of de ouder zelf. Verder legt Knip uit dat uit studies naar daders van kindermishandeling blijkt, dat het belangrijk is dat er meer kennis is van de geschiedenis van de ouder om een betere inschatting te kunnen maken van het risico van eventuele kindermishandeling. Is hij/zij veilig gehecht? Heeft de ouder verlieservaringen meegemaakt? Etc.

In het artikel van Hussel: *‘Zorg voor de toekomst. Jeugd in de jeugdzorg’* (van Hussel, 2010), waarin zij twee jongeren die uit huis zijn geplaatst heeft geïnterviewd, komt naar voren dat de contacten tussen jongeren en ouders na een uithuisplaatsing erg belangrijk zijn voor een goede ontwikkeling van het kind. De jongeren willen zelf een goede relatie met hun ouders. Niet om weer thuis te kunnen gaan wonen, maar om met hun ouders te kunnen spreken over hun gevoelens betreffende de uithuisplaatsing. Van Ivan Boszormenyi-Nagy, grondlegger van het contextuele gedachtegoed, heeft Hussel geleerd dat het zichtbaar maken van de intergenerationele schades hierbij van groot belang is. Door de erkenning hiervan wordt het de ouders mogelijk gemaakt hun zoon of dochter erkenning te geven voor de schade die hij of zij heeft ondervonden. Het is belangrijk dat de mentoren op de groepen (maar ook pleegouders of gezinshuis ouders) het destructieve gedrag van de jongeren kunnen plaatsen in de context van het leven van deze jongere. Ze moeten zich realiseren dat er een dynamische driehoek is tussen ouders, kind en hulpverlening die met elkaar in balans moeten zijn, waardoor er ontwikkelingsmogelijkheden ontstaan voor de jongere.

1.1. Probleemstelling

Uit beide artikelen blijkt dat onder andere de focus op het verleden van de ouders erg belangrijk is om het systeem te kunnen begeleiden. Deze focus speelt echter geen rol in de methodieken (oplossingsgericht, signs of safety en de deltamethode) die de gezinsvoogd worden aangeleerd. Verder wordt de noodzaak van het contextueel hulpverleners geschetst wanneer een kind uit huis is geplaatst (kijken naar het destructief recht, de intergenerationele schades, erkenning van de ouders aan het kind en het in balans zijn van de dynamische driehoek: ouders, kind en hulpverlening). Deze kennis lijkt dus erg belangrijk voor het werk van een gezinsvoogd, maar hier is nog maar weinig tot niks over bekend binnen Bureau Jeugdzorg.

De vraag is: 'Hoe kan een gezinsvoogd contextueel werken?' Deze vraag heb ik nader uitgewerkt en gespecificeerd in mijn onderzoeksvraag.

1.2. Onderzoeksvraag en deelvragen

De volgende onderzoeksvraag staat in mijn onderzoek centraal:

'Wat is binnen de doelgroep van de gezinsvoogdij het belang van het kijken naar intergenerationele overdracht bij complexe opvoedproblemen, en hoe kan er met deze doelgroep intergenerationeel gewerkt worden?'

Definities:

Opvoedproblemen (binnen de gezinsvoogdij):

'Indien een minderjarige zodanig opgroeit, dat zijn zedelijke of geestelijke belangen of zijn gezondheid ernstig worden bedreigd, en andere middelen ter afwending van deze bedreiging hebben gefaald of, naar is te voorzien, zullen falen, kan de kinderrechter hem onder toezicht stellen van een stichting als bedoeld in artikel 1, onder f, van de Wet op de jeugdzorg' (Artikel 1;254 lid 1 BW1)

De gezinssystemen die binnen de gezinsvoogdij komen zijn veelal 'multi problem gezinnen', waarbij er op verschillende levensgebieden complexe problemen zijn ontstaan. Tevens is een kenmerk van de doelgroep dat er vaak sprake is van weerstand tegen de hulpverlening.

Intergenerationele overdracht

De psychologische invloed van de eigen jeugdervaringen van de ouders op hun pedagogische houding en gedrag (Van IJzendoorn, 1994). Ivan Boszormenyi-Nagy, grondlegger van de contextuele benadering, omschrijft de relaties tussen mensen vanuit een relationeel ethisch perspectief. Waarin zijn visie is dat het leven een keten is van in elkaar grijpende consequenties die verbonden zijn door de onderlinge afhankelijkheid van ouder- en kind generaties (Boszormenyi-Nagy & Krasner, 1994).

In dit onderzoek worden de genetische invloeden door de generaties heen niet meegenomen.

Deelvragen:

1. In hoeverre wordt er op dit moment binnen de literatuur voor de (gezins)voogdij aandacht besteed aan intergenerationeel werken?
2. Welk belang wordt er vanuit de literatuur gehecht aan intergenerationeel werken binnen (de doelgroep van) de (gezins)voogdij?
3. Welk belang wordt er door contextueel geschoolde (gezins)voogden gezien voor het werken met cliënten vanuit een intergenerationeel perspectief?
4. Hoe wordt er door contextueel geschoolde (gezins)voogden aandacht besteed aan intergenerationele problematiek?
5. Op welke manier zou er intergenerationeel gewerkt kunnen worden vanuit de (gezins)voogdij?

1.3. Doelstelling van het onderzoek

Omdat er binnen de wetenschap nog weinig bekend is over intergenerationeel werken binnen de gezinsvoogdij, is het belangrijk dat hier meer onderzoek naar komt.

Momenteel is er nog weinig bekend over het werken vanuit een intergenerationeel perspectief binnen de gezinsvoogdij. Regelmatig staan families generaties lang onder toezicht. Aangezien het contextuele denken verder gaat dat de theorieën waar de gezinsvoogd nu in geschoold wordt (signs of safety, deltamethodiek, oplossingsgericht werken), het contextuele denken gaat immers op zoek naar het diepgewortelde probleem en niet alleen naar het probleem wat er op de oppervlakte zichtbaar is, kunnen de cliënten waarschijnlijk beter geholpen worden. Wellicht helpt de kennis van het contextuele denken om een roulerende rekening stop te zetten en daarmee ook de Onder Toezicht Stelling sneller en succesvoller te kunnen beëindigen en de volgende generatie niet opnieuw onder toezicht komt te staan.

Binnen de contextuele benadering is nog weinig geschreven over het werken met cliënten binnen de (gezins)voogdij. De kennis over het intergenerationeel werken met deze specifieke doelgroep zal een aanvulling zijn op de literatuur van de contextuele benadering.

1.4. Persoonlijke professionaliteit

Omdat ik zelf werkzaam ben binnen de jeugdhulpverlening van Bureau Jeugdzorg, waar wij steeds meer te maken krijgen met ongemotiveerde cliënten en casemanagement moeten uitvoeren in zaken met forse opvoedproblematiek, is het voor mij helpend om onderzoek te doen binnen het werk van de gezinsvoogdij. Aangezien de (gezins)voogd vaak een langere tijd te maken heeft met dezelfde cliënten, wat in mijn werk met cliënten als jeugdhulpverlener niet voorspelbaar is, en omdat de gezinsvoogd duidelijkere richtlijnen heeft in zijn werk met cliënten, denk ik dat het werk van de (gezins)voogdij zich beter leent voor een onderzoek naar intergenerationeel werken met deze doelgroep. Door dit onderzoek hoop ik meer handvatten te krijgen van het intergenerationeel werken met complexe gezinssystemen in een (semi) gedwongen kader. Met deze kennis zal ik wellicht beter in staat zijn de cliënten te kunnen begrijpen, motiveren en te helpen en daardoor vaker kunnen voorkomen dat het gezin terecht komt binnen de (gezins)voogdij.

1.5. Inhoud

In hoofdstuk twee komt de methode van onderzoek aan bod. In de daarop volgende hoofdstukken drie, vier en vijf worden achtereenvolgens de bevindingen vanuit de literatuur omschreven. In hoofdstuk drie wordt stilgestaan bij het huidige werk van de gezinsvoogd en welke plek intergenerationeel werken op dit moment inneemt binnen de (gezins)voogdij. In hoofdstuk vier wordt het belang van intergenerationeel werken binnen (de doelgroep van) de (gezins)voogdij beschreven en in hoofdstuk vijf staat uitgelegd welke manieren er in de literatuur worden benoemd waarop de (gezins)voogd met de verschillende generaties zou kunnen werken. De hoofdstukken zes, zeven en acht bestaan uit het empirisch deel, waarbij in hoofdstuk zes antwoord wordt gegeven op de vraag welk belang de contextueel geschoolde gezinsvoogden zien voor intergenerationeel werken. In hoofdstuk zeven worden de resultaten van de interviews gepresenteerd die gaan over de manier waarop er volgens de respondenten intergenerationeel gewerkt zou kunnen worden en in hoofdstuk acht wordt op dezelfde vraag antwoord gegeven maar dan gebaseerd op de uitkomsten van de casestudy. In het negende hoofdstuk staat de conclusie en discussie, in hoofdstuk tien de literatuurlijst en daarna volgende bijlagen.

2. Methode van onderzoek

2.1. Methode:

Om antwoord te kunnen geven op mijn hoofd- en deelvragen heb ik voor drie vormen van onderzoek gekozen: literatuurstudie, interviews en een casestudy. Omdat er binnen de literatuur nog niet veel geschreven is over intergenerationeel werken binnen de doelgroep van de (gezins)voogdij, vond ik het belangrijk om nog twee vormen van onderzoek naast het bestuderen van de literatuur te doen. Ik heb er voor gekozen om zes interviews af te nemen omdat ik op die manier vanuit de mensen in de praktijk informatie kon krijgen over welk belang zij zien voor het intergenerationeel werken met hun cliënten maar vooral ook hoe ze intergenerationeel werken. Bij de interviews had ik de mogelijkheid om door te vragen waardoor ik gedetailleerdere informatie kon krijgen over de manier waarop de respondenten intergenerationeel werken. Deze informatie had ik bij bijvoorbeeld het afnemen van een enquête niet gehad. Ten slot heb ik gekozen voor een casestudy om nog meer toegespitst te krijgen hoe er nou in een specifieke casus, die daadwerkelijk binnen de (gezins)voogdij bekend is, intergenerationeel te werken.

2.2. Respondenten:

Ik heb de zes respondenten, die hebben meegewerkt aan de interviews, geselecteerd op opleiding (contextueel geschoold) en op het werken met de doelgroep van de (gezins)voogdij. Van de zes geïnterviewde respondenten zijn vier werkzaam als (gezins)voogd. Twee respondenten werken als ambulant gezinsbegeleider in een project van Bureau Jeugdzorg met de doelgroep van de gezinsvoogdij. Eén van deze respondenten kan ook gezinsvoogd worden in de cliëntsystemen waar zij mee werkt als een maatregel nodig blijkt te zijn. Ik heb voor deze samenstelling gekozen omdat ik vooral antwoord wilde krijgen op de vraag hoe je intergenerationeel kan werken binnen de doelgroep en niet alleen binnen een maatregel als een OTS of Voogdij. Belangrijkste eigenschappen van de doelgroep waar alle respondenten mee werken zijn dat er weerstand is tegen de hulpverlening en de zorgen over de opvoeding dusdanig groot zijn dat de veiligheid van het kind in het geding is. In ben in aanraking gekomen met deze mensen vanuit mijn eigen werk binnen Bureau Jeugdzorg, via een andere scriptie¹ die ik vond op de HBO-kennisbank en via een docent van de Christelijke Hogeschool Ede (CHE). Eén respondent heeft er voor gekozen haar achternaam te anonimiseren, zij heet in deze scriptie: 'Jolanda Knol'.

Respondenten interviews:

Evert-Jan Korving, ambulant gezinsbegeleider volgens de methodiek: '1 gezin, 1 plan, 1 werker'. Dit is een samenwerkingsproject tussen Bureau Jeugdzorg en Lindenhout die zich richt zich op zorgmeldingen, multi problem gezinnen en zorg mijdende gezinnen. Evert-Jan heeft de tweejarige Post HBO basisopleiding contextuele hulpverlening gevolgd.

Anita Wallenburg, medewerker presentieteam sinds september 2012. Dit is een project binnen Bureau Jeugdzorg waarin er gezinsbegeleiding wordt geboden aan gezinnen waarin er veelal sprake is van problematiek op verschillende leefgebieden en weerstand tegen de hulpverlening. De medewerkers in dit team komen uit verschillende organisaties. Wanneer er een maatregel nodig blijkt te zijn, voert dezelfde medewerker ook de Onder Toezicht Stelling uit. Anita de volledige vierjarige opleiding tot contextueel therapeut gevolgd.

Tineke van der Keijl, (Gezins)voogd bij Bureau Jeugdzorg. Tineke volgt momenteel het vierde jaar van de opleiding tot contextueel therapeut.

Hans Timmerman, uitvoerend voogdijwerker en af en toe gezinsvoogdij binnen Bureau Jeugdzorg. Daarnaast werkzaam als coördinator Voorlopige Voogdij Bureau Jeugdzorg, werkbegeleider en coach Bureau Jeugdzorg, projectleider Signs of Safety (SoS) en trainer (gezins)voogdij (deltamethodiek, voogdijmethodiek). Hans heeft de tweejarige Post-HBO Contextuele Hulpverlening gevolgd.

Jolanda Knol, (gezins)voogd bij de William Schrikker groep. Jolanda heeft de tweejarige Post-HBO basisopleiding contextuele hulpverlening gevolgd.

¹ Scriptie is te vinden op www.hbo-kennisbank.nl: Boogaard, Burger, *Contextuele benadering bij Bureau Jeugdzorg!?:De integratie van de contextuele benadering bij Bureau Jeugdzorg in kaart gebracht*, 2011.

Harmke Ruiten, voorgedijwerker (alleen voorgedij zaken) binnen Bureau Jeugdzorg. Harmke heeft de tweejarige Post-HBO Contextuele Hulpverlening gevolgd.

Casestudy:

Voor de casestudy heb ik twee respondenten bereid gevonden antwoord te geven op mijn vragen. Eén respondent heb ik geselecteerd op basis van de interviews. Omdat Anita Wallenburg tijdens het afnemen van het interview mij veel kon vertellen over intergenerationeel werken, heb ik haar opnieuw gevraagd voor het beantwoorden van de vragen op de casus. Via mijn afstudeerbegeleider vanuit Bureau Jeugdzorg, René Knip, werd ik gewezen op mijn tweede respondent: Tineke van de Ven, die werkzaam is als (gezins)voogd bij Bureau Jeugdzorg en net als Anita Wallenburg de vierjarige opleiding tot contextueel therapeut heeft gevolgd.

2.3. Overzicht meetinstrumenten

De literatuur heb ik gevonden door gebruik te maken van databanken als 'vakbibliotheek' en 'Academic Search' en internet: 'google scholar' waarbij ik onder andere heb gezocht op de woorden: 'intergenerationeel werken (binnen de gezinsvoogdij)', 'opvoedproblemen binnen verschillende generaties', en 'intergenerational behavioral problems'. Verder heb ik mijn contextueel geschoolde afstudeerbegeleider René Knip en een contextueel geschoolde docent die ook werkzaam is geweest binnen Bureau Jeugdzorg: Kees Verduijn advies gevraagd over welke literatuur ik in ieder geval gelezen zou moeten hebben met betrekking tot dit onderwerp.

Op basis van mijn literatuurstudie ben ik gekomen tot de topiclijst voor de interviews (zie het bronnenboek voor de topiclijst). Op basis van de literatuur en de afgenomen interviews ben ik op de vragen gekomen voor de casestudy (zie ook het bronnenboek voor de volledige casus en vragenlijst). De informatie uit de casus komt voort uit een gesprek met de nog steeds betrokken (gezins)voogd Hans Hartkamp. Daarnaast heb ik de raadsrapporten van Kelly, Giovanni en Destiny gelezen en gebruik gemaakt van de informatie uit brieven van de Raad voor de Kinderbescherming (RvdK) en voortgangsrapportage van de leefgroep waar Kelly heeft gewoond. De casus is volledig geanonimiseerd.

2.4. Procedure

De literatuur heb ik geanalyseerd door het filter van de onderzoeksvragen. Op basis van de literatuur heb ik de eerste topiclijst samengesteld. Op 11 februari 2013 heb ik in de ochtend het eerste interview afgenomen met Evert-Jan Korving bij Bureau Jeugdzorg. Tijdens dit interview kwam ik tot de ontdekking dat het bij twee vragen helpend was om een schaalvraag te stellen. Op basis van deze bevinding heb ik de topiclijst voor de volgende interviews aangepast. Op diezelfde dag heb ik interviews afgenomen met Tineke van der Ven en Anita Wallenburg bij hun op kantoor. Aangezien ik het interview met Tineke van der Ven per ongeluk niet heb opgenomen, heb ik deze op 18-02-2013 opnieuw bij haar mogen afnemen. Op 19-02-2013 heb ik de interviews met Hans Timmerman en Harmke Ruiten bij hun op kantoor afgenomen en op 21-02-2013 heb ik het laatste interview afgenomen met Jolanda Knol bij haar op kantoor. Daarna heb ik de interviews uitgewerkt. Vervolgens heb ik bij mij op het werk rondgevraagd wie er binnen de gezinsvoogdij een casus had waarbij meerdere generaties onder toezicht hebben gestaan. Door middel van een interview met de gezinsvoogd en het bestuderen van drie dossiers is de casus uiteindelijk opgesteld. Hierna heb ik een vragenlijst bij deze casus gemaakt op basis van de informatie uit de interviews.

Vervolgens heb ik de eerste drie interviews open gelabeld en daar een labelschema op gebaseerd die ik bij de laatste drie interviews heb gebruikt. Eventuele nieuwe sub-labels uit deze laatste drie heb ik vervolgens ook toegevoegd. Uiteindelijk heb ik bij elke respondent het meest pakkende citaat achter elk sub-label gezet, deze uitgeprint en bij elkaar gelegd, sommige sub-labels samengevoegd en een uiteindelijke eindselectie gemaakt. Bij deze eindselectie heb ik de kernlabels geformuleerd en een schema gemaakt waarin ik heb weergegeven hoe vaak de sub-labels in de interviews van de respondenten naar voren komt. Op basis van alle citaten heb ik de uiteindelijke tekst in de scriptie geschreven.

Voor de casestudy heeft Anita Wallenburg de vragen beantwoord en naar mij toegestuurd. Tineke van der Ven gaf de voorkeur dat ik bij haar op kantoor zou komen om de vragen te beantwoorden. Zij heeft mij de antwoorden gegeven die ik vervolgens heb opgeschreven en door haar heb laten aanpassen. Deze antwoorden heb ik gelabeld op basis van het labelschema van de interviews. Nieuwe informatie die ik niet kwijt kon in de al bestaande sub-labels heb ik nieuwe sub-labels gegeven en opnieuw onder de kernlabels ingedeeld. Ook hier heb ik per sub-label het meest pakkende citaat geselecteerd die ik heb gebruikt in het verwerken van de tekst voor in de scriptie.

3. (Gezins)voogdij

3.1. Welke taken behoren er tot het werk van een (gezins)voogd?

Vanuit de wet gezien is de opdracht van de gezinsvoogd dat hij/zij toezicht houdt op de minderjarige en ervoor zorgt dat aan deze minderjarige en zijn (met gezag belaste) ouder, hulp en steun wordt geboden (Van Hout & Spinder, 2001).

Oftewel, de gezinsvoogd voert een wettelijke maatregel uit: de Onder Toezicht Stelling (OTS) welke door een rechter wordt uitgesproken. In welke gevallen deze wordt uitgesproken, wordt in de Nederlandse wet als volgt beantwoord:

‘Indien een minderjarige zodanig opgroeit, dat zijn zedelijke of geestelijke belangen of zijn gezondheid ernstig worden bedreigd, en andere middelen ter afwendig van deze bedreiging hebben gefaald of, naar is te voorzien, zullen falen, kan de kinderrechter hem onder toezicht stellen van een stichting als bedoeld in artikel 1, onder f, van de Wet op de jeugdzorg’ (Artikel 1;254 lid 1 BW1).

In de deltamethodiek wordt een toelichting gegeven op deze wet. In deze toelichting staat onder andere vermeld dat een OTS kan worden toegepast om het kind te beschermen tegen het handelen van de opvoeder, maar de maatregel kan ook worden toegepast wanneer het gaat om probleemgedrag, schoolverzuim of crimineel gedrag van de minderjarige. De OTS kan dus zowel worden uitgesproken wanneer het gaat om ‘het kind in gevaar’ als ‘het gevaarlijke kind’ (Van Montfoort, Slot, Perquin, & Lever, 2009).

De kinderrechter kan naast een OTS-maatregel ook de voogdij opdragen aan een voogdijinstelling. In dat geval oefent deze instelling alle bevoegdheden over de minderjarige uit die bij het voogdijschap horen. De voogdijwerkers verzorgen de begeleiding van de minderjarigen die onder voogdij van het bureau staan (Verhage- van Kooten, 2006).

Ondanks dat alleen de naam van de minderjarige in de caseload van de (gezins)voogd staat, is niet alleen deze minderjarige maar ook het hele cliëntsysteem, bestaande uit de (met het gezag belaste) ouder(s) en de minderjarige, cliënt van de (gezins)voogd (Van Hout & Spinder, 2001).

De ondertoezichtstelling wordt uitgevoerd door de 15 Bureaus Jeugdzorg en door de landelijk werkende instellingen: William Schrikker Groep (WSG), Leger des Heils Jeugdbescherming en Reclustering, SGJ en NIDOS (Van Montfoort, Slot, Perquin, & Lever, 2009).

3.2. Wat wordt er verstaan onder de doelgroep van de gezinsvoogdij?

Veelal kampen de gezinnen die onder toezicht zijn gesteld al een langere tijd met meervoudige, complexe problematiek op verschillende levensgebieden. Deze problemen houden vaak met elkaar verband, ze roepen elkaar op, houden elkaar in stand en versterken elkaar. De problematiek is meestal ernstig en chronisch van aard waarbij gezinnen soms van de ene crisis in de andere crisis belanden. Vaak zijn de problemen intergenerationeel, wat inhoudt dat de problemen van de huidige generatie hun wortels hebben in die van de vorige. Deze cliëntsysteem zijn vaak in het verleden al met vrijwillige hulpverlening in aanraking geweest, maar deze hulp heeft niet (voldoende) kunnen bijdragen om tot een stabiele opvoedingssituatie voor de kinderen te komen. De cliënten hebben de contacten met de eerdere hulpverleners en dienstverleners vaak als negatief ervaren. Ze voelen zich meestal niet geaccepteerd en gestigmatiseerd: ‘wij worden gezien als een pedagogisch onmachtig gezin’. Dit zorgt ervoor dat deze gezinnen nog maar weinig zelfvertrouwen hebben (Van Hout & Spinder, 2001).

3.3. In hoeverre wordt er op dit moment vanuit de (literatuur over de) (gezins)voogdij aandacht besteed aan intergenerationeel werken?

De gezinsvoogden worden geschoold vanuit de deltamethodiek. In het *‘handboek deltamethode gezinsvoogdij’* (bestaande uit 226 pagina’s), staan alleen op de pagina’s 89 en 90 handvatten om intergenerationeel te kunnen werken:

Onderstaande is geciteerd uit het handboek voor de deltamethode van de pagina’s 89 en 90:

‘Van verleden naar heden:

De gezinsvoogd kan het thema veiligheid aan de orde stellen door met de ouder(s) te praten over hun eigen verleden. Mogelijke vragen naar het verleden van ouders:

- *Wanneer heb jij je als kind veilig gevoeld?*
- *Wie steunde jou als je het moeilijk had?*
- *Wie troostte jou als je verdrietig was?*

- Met betrekking tot welke zaken kon je op je ouders rekenen (en bij welke niet?)
- Gezelligheid, lachen met elkaar, genieten. Wanneer was dat voor het laatst, hoe was dat toen? Hoe was dat dan, bij wie ervoer jij dat zo, en in welke situatie? Wat gebeurde er dan precies?

Belangrijk is om vanuit het verleden een vertaalslag te maken naar het heden: wat wens je je kind toe? Wat moet er veranderen om de veiligheid te optimaliseren?

- Wat zou je daarvan meenemen naar de situatie waarin je nu zelf opvoeder bent?
- Welk beeld heb je van jezelf als opvoeder? Hoe wil jij je kinderen een veilig thuis bieden?
- Wat wenste je je kind toe tijdens je zwangerschap, net na de bevalling? Welke voornemens had je toen?
- Hoe verliepen de eerste jaren?
- Wat is er veranderd in dat beeld gedurende de eerste jaren, hoe kwam dat?' (Van Montfoort, Slot, Perquin, & Lever, 2009).

Het handboek van de deltamethodiek is onder andere gebaseerd op het boek *'de (gezins)voogd als jongleur, een methodisch handboek voor het (gezins)voogdijwerk'* geschreven door Van Hout en Spinder (2001). In dit boek wordt beschreven dat de problemen in de gezinssystemen die onder toezicht zijn gesteld vaak intergenerationeel zijn, wat inhoudt dat de problemen van de huidige generatie hun wortels hebben in die van de vorige. Van Hout & Spinder (2001) leggen ook uit dat een factor die een rol kan spelen bij de weerstand van ouders binnen de gezinsvoogdij is dat zij in veel gevallen zelf in hun jeugd weinig zorg hebben ontvangen en daarom een goede ouder voor hun kind willen zijn. Wat hun heel kwetsbaar maakt voor kritiek op hun opvoeding. Ook geven zij in hun boek concrete handvatten² aan gezinsvoogden over hoe zij aandacht kunnen besteden aan de intergenerationele problematiek, deze handvatten zijn echter niet opgenomen in het handboek van de deltamethodiek. Tevens wordt er naar het boek *'Moet-willige hulpverlening, systeemtheoretische methodiek voor gezinsvoogden en jeugdreclasserders'* (Choy, 2003) gerefereerd in het handboek van de deltamethodiek. Hoofdstuk 5.7 uit dit boek, waarin wordt gekeken naar de geschiedenis van de ouder en het belang van het betrekken van de grootouders binnen de gezinsvoogdij, komt echter niet terug in de deltamethode.

Veel van de handvatten uit de deltamethode over hoe de gezinsvoogd met zijn cliënten om kan gaan zijn gebaseerd op het oplossingsgerichte gedachtegoed en op de methodiek van 'Signs of Safety'. Er wordt veel aandacht besteed aan de krachten van de cliënten en aan hoe er aan gewerkt kan worden dat het in de toekomst beter zal gaan, zonder daarbij terug te kijken naar waar het in het verleden is fout gegaan. Behalve pagina's 89 en 90 is er in het handboek van de deltamethodiek dus geen aandacht voor de geschiedenis van de ouders en wat een gezinsvoogd met deze informatie zou kunnen doen om de huidige opvoedsituatie te verbeteren (Van Montfoort, Slot, Perquin, & Lever, 2009).

Naast deze drie boeken geschreven voor de gezinsvoogdij, zijn er meerdere artikelen en boeken die niet zozeer letterlijk gaat over het werk van de gezinsvoogd, maar wel over het intergenerationeel werken met complexe gezinssystemen³. Hieronder volgen enkele voorbeelden van deze boeken en artikelen.

In het boek: *'Ernstig verwaarloosd: hulpverlening aan kinderen en hun ouders naar de ideeën van Nagy'* wordt beschreven hoe er intergenerationeel gewerkt kan worden met ouders en hun ernstig verwaarloosde kinderen die wonen op de leefgroep van het Paedologisch Instituut in Amsterdam⁴. De therapeuten, ouderbegeleiders en groepswerkers zien het belang van de band tussen ouder en kind en het kijken naar het gezin van herkomst van de ouders in. Er wordt in dit boek omschreven hoe er met ouders en kind gewerkt wordt, waarbij er veel nadruk ligt op de opvoedingsgeschiedenis van ouders (Van Hekken & Melse, 1988).

Daarnaast wordt er in het boek: *'Gehechtheid van ouders en kinderen'* veel aandacht besteed aan de hechtingstheorie en hoe de opvoeding van de ouders meespeelt in de gehechtheid van het eigen kind. Uit meerdere onderzoeken blijkt dat in ongeveer 75% van de gezinnen sprake is van intergenerationele overdracht van gehechtheid. Ouders met een onveilige en onverwerkte gehechtheidsverleden zullen eerder een onveilige band met hun eigen kinderen hebben, dan ouders die positieve gehechtheidservaringen kennen uit hun jeugd of die hun negatieve ervaringen hebben verwerkt. In dit boek wordt ook omschreven hoe de gehechtheidsrelatie tussen ouder en kind verbeterd kan worden (Van IJzendoorn, 1994).

² Deze handvatten worden verder toegelicht in hoofdstuk 4.

³ Zie voor de titels van de boeken en artikelen de literatuurlijst die aan het eind van deze scriptie is opgenomen.

⁴ Tegenwoordig heet dit instituut: 'De Bascule'.

Verder stelt Hermkens (1995) in het artikel: *'het kind in zijn loyaliteiten'* dat de ouder of stiefouder die als kind zelf in een deloyale positie heeft verkeerd, gemakkelijker zijn eigen kind deloyaal zal maken.

Ook uit het onderzoek van Barber (2000) blijkt dat de waarden, geloofsovertuigingen en gedragingen uit het gezin van herkomst van ouders een groot effect hebben op hun eigen gezin van herkomst. Wanneer grootmoeder jong moeder is geworden en laag geschoold is, is er een grotere kans dat moeder zelf ook jong moeder is geworden en laag geschoold. De voorkeur van grootmoeder wat betref de kinderplanning, opleiding en partnerkeuze blijkt hierin vaak van een groter belang te zijn dan de wens van moeder zelf.

Het onderzoek van Pears en Capaldi (2001) sluit bij de bevindingen van Barber over de intergenerationele beïnvloeding aan, doordat uit hun onderzoek blijkt dat ouders die zelf in hun jeugd mishandeld zijn een grotere kans hebben zelf hun kind te zullen mishandelen. Waarbij ouders die tijdens deze mishandeling gewond zijn geraakt een grotere kans lopen hun eigen kind ook te zullen mishandelen. Ook ouders die niet consequent zijn in hun opvoeding zijn een grotere risicogroep die het geweld door de generaties heen voort kunnen zetten. Nagy en Krasner (1994) zeggen hierover dat hoe verlangender, eenzamer, verwaarloosder en onzekerder de ouder is, des te meer destructief recht deze ouder heeft opgebouwd en des te aannemelijker het is dat hij een uitbarsting van geweld of seksueel misbruik krijgt richting zijn eigen kind (Boszormenyi-Nagy & Krasner, 1994).

Tot slot stelt Baartman (1996) in het boek: *'Opvoeden kan zeer doen. Over oorzaken van kindermishandeling'* dat negatieve ervaringen die de ouder in zijn eigen kindertijd heeft opgedaan er voor kunnen zorgen dat er sprake is van een zwak 'pedagogisch besef'. Wat er voor kan zorgen dat de ouder door deze ervaringen uit het verleden belemmerd wordt om voldoende en goede zorg en aandacht te geven aan zijn eigen kind (Baartman, 1996).

3.4. Conclusie

De (gezins)voogd voert de wettelijke maatregel van de Onder Toezicht Stelling of de Voogdij uit. Deze maatregel kan door de kinderrechter zijn opgelegd omdat de (opvoeding van) de ouders een gevaar vormen voor het kind, of omdat het kind door zijn eigen gedrag een gevaar vormt voor zichzelf. De gezinnen die onder toezicht zijn gesteld of waarbij er sprake is van een voogdijmaatregel, kampen veelal met meervoudige, complexe problemen op verschillende levensgebieden die vaak met elkaar verband houden, elkaar in stand houden en elkaar versterken. Deze problematiek is vaak in eerdere generaties terug te vinden.

Ondanks het feit dat problemen door de generaties heen worden overgedragen, wordt er binnen de deltamethodiek, waar de (gezins)voogden in worden opgeleid, weinig aandacht besteed aan intergenerationeel werken. Binnen deze methode wordt vooral aandacht besteed aan de methodieken: 'oplossingsgericht werken' en 'Signs of Safety'. Methodieken die vooral toekomst gericht zijn. Het gevaar dat daarin schuilt is dat de geschiedenis van de ouders, waarin vaak de wortels liggen van de huidige problematiek, onder belicht blijft en er dus geen tot onvoldoende verandering kan worden gerealiseerd voor de huidige en toekomstige generaties.

Los van de boeken geschreven voor de (gezins)voogdij, zijn er wel meerdere boeken en artikelen te vinden die gaan over de invloed van het gezin van herkomst van de ouders op de huidige opvoeding.

Het belang van intergenerationeel werken en hoe de hulpverlener dit vorm kan geven binnen de doelgroep van de gezinsvoogdij, wordt op basis van bovengenoemde literatuur en andere boeken en artikelen in de volgende hoofdstukken besproken.

4. Het belang van intergenerationeel werken binnen (de doelgroep van) de (gezins)voogdij.

In de bestudeerde literatuur worden meerdere redenen gegeven waarom het voor een (gezins)voogd, of andere hulpverlener die werkt met de doelgroep van de (gezins)voogdij, belangrijk is om kennis te hebben van intergenerationeel werken.

4.1. Belang voor de ouders

Bij opvoedproblematiek is het belangrijk om zorg te hebben voor onderliggende, intergenerationele dynamieken in een familie, zodat er verbetering op de langere termijn gerealiseerd kan worden. Belangrijk is daarbij wel dat de zorg voor de geschiedenis van de ouder in functie staat voor het heden en de toekomst (Heyndrickx, Barbier, Driesen, Van Ongevalle, & Vansevenant, 2005).

Door meer zicht te krijgen op de familiegeschiedenis van de ouder kan het zo zijn dat de gezinsvoogd beter zal begrijpen waar de behoeften en wensen van deze ouder vandaan komen. Tevens kan de gezinsvoogd met deze informatie eventuele gevoelens van onmacht en falen van de ouder beter plaatsen en hier begrip voor opbrengen wat door de ouder kan worden ervaren als een vorm van 'ontschuldiging'⁵ (Van Hout & Spinder, 2001). Dit kan er weer voor zorgen dat hij minder zal leunen op zijn 'destructief recht'⁶ en meer gepaste verantwoordelijkheid op zich kan nemen. Het is daarbij belangrijk dat de gezinsvoogd de ouder blijft wijzen op zijn ouderlijke verantwoordelijkheid en hem motiveert om deze op zich te nemen, waarbij er rekening wordt gehouden met de mogelijkheden en vaardigheden van deze ouder (Heyndrickx, Barbier, Driesen, Van Ongevalle, & Vansevenant, 2005).

Michielsen (2000) stelt dat de verwachtingen die ouders hebben over wat zij als ouder zullen kunnen geven aan hun kind niet zo zeer samenhangt met de kwaliteit van de hechtingsrelatie met hun eigen ouders, maar vooral met de manier waarop de ouder daaraan achteraf betekenis geeft. In het geven van deze betekenis zijn volgens haar twee elementen belangrijk:

1. De ouder kan erkennen dat het zelf geen schuld draagt aan de negatieve ervaringen die hij als kind heeft meegemaakt. Hij moet kunnen inzien dat hij slachtoffer is geweest van het feit dat zijn eigen ouders en de volwassenwereld niet datgene aan hem hebben kunnen geven wat hij als kind nodig had.
2. Daarnaast moet de ouder op zoek gaan naar het onrecht en de omstandigheden van de ouders die er voor hebben gezorgd dat zij hun kind niet datgene hebben kunnen geven wat hij nodig had (ontschuldiging).

Dit proces zal er aan bijdragen dat men als ouder realistische verwachtingen kan maken over wat hij kan geven aan zijn kind en wat deze aan hem terug kan geven (Michielsen, 2000).

4.2. Belang voor het kind

Van Hekken en Melse (1988) omschrijven dat het belangrijk is om bij ernstig verwaarloosde kinderen te werken aan verbetering van de ouder-kind relatie. Door aan deze relatie te werken zal het kind positiever over zichzelf gaan denken. Door het kind, door middel van therapie, een meer genuanceerdere kijk te geven op zijn ouders en hun geschiedenis, leert het dat het niet zijn schuld is dat zijn ouders hem verwaarloosd hebben. Daarnaast kan het kind ook een positiever beeld krijgen van zijn ouders. Door beter te begrijpen waar hun gedrag vandaan komt, ziet hij ze niet meer als 'slechte mensen'. Er is namelijk een geschiedenis die andere interpretaties toelaat dan 'slecht'. Doordat het kind in de therapie op zoek kan gaan naar deze andere interpretaties, doet hij zijn ouders recht en verwerft hij autonomie ten opzichte van zijn ouders. Tevens krijgt hij zo de kans zich niet meer zo gekwetst te voelen nu blijkt dat de verwaarlozing door de ouders in eerste instantie niet persoonlijk op hem gericht is. Nagy spreekt in dit verband van ontschuldiging van de ouders. De verwachting is dat een kind dat op deze manier beter over zichzelf en zijn ouders leert denken, meer zorg zal hebben voor zijn eigen kinderen dan hij vroeger zelf heeft ervaren.

⁵ Ontschuldiging: 'Door het leren kennen van de omstandigheden waaronder de ouders, met hun geschiedenis en onrecht, gehandeld hebben en het weten van hun intenties, wordt de schuld minder aangerekend. Daardoor wordt het oordeel milder' (Michielsen, Van Mulligen & Hermkens, 1998, p.284).

⁶ Destructief recht: Als iemand onrecht wordt aangedaan doordat hij niet ontvangt waar hij (redelijkerwijs) recht op heeft, of wanneer iemand niet in staat werd gesteld om te geven of te veel gaf zonder daar iets voor terug te ontvangen, ontstaat een destructief gerechtigde aanspraak. Dit betekent dat er nog recht blijft bestaan om te ontvangen wat niet gegeven is. Dit recht/gemis kan verhaald worden op onschuldige derden zoals de kinderen. Zij krijgen als het ware de niet betaalde rekening van de ouders gepresenteerd (Michielsen, Van Mulligen & Hermkens, 1998).

Op die manier kan de vicieuze cirkel van verwaarlozing van generatie op generatie doorbroken worden (Van Hekken & Melse, 1988). Het omgekeerde is echter ook waar: als het kind zelf een ouder wordt, en vaststelt dat hij het beter doet dan zijn eigen ouders, kan dit ook een stuk ontschuldiging naar de eigen ouders mogelijk maken (Michielsens, 2005). Van der Pas (2007) voegt daaraan toe dat een ouder wel eerst zelf goede ouder-ervaringen in het hier en nu op moet doen voordat hij om kan gaan met de negatieve ervaringen uit het verleden.

Wat belangrijk is om hierbij te vermelden is dat Van Hekken en Melse in hun werk wel duidelijk aankaarten dat dit streven, om het kind meer inzicht te geven in de geschiedenis van de ouders, nooit de bedoeling moet hebben om de pijn van het kind te ontkennen. Er moet plaats zijn voor de pijnplekkenwoede, verdriet en machteloosheid van het kind over al het onrecht dat hem is aangedaan (Van Hekken & Melse).

Van Hekken en Melsen (1988) verwijzen naar het onderzoek van Main, Kaplan en Cassidy (1985) waarin wordt gekeken naar hechting tussen zesjarig kinderen en hun ouders. Uit dit onderzoek komt naar voren dat een veilige hechting van kinderen niet in de weg wordt gestaan door de feitelijke verwaarlozing of verlaten van de ouders door hun eigen ouders, maar dat het van een groter belang is hoe deze gebeurtenis(sen) door de huidige ouder zijn verwerkt. Als deze ervaringen uit de jeugd door de ouder op dit moment in een context geplaatst kunnen worden, waardoor de ouder begrijpt dat hun eigen ouders in hun omstandigheden niet anders hadden kunnen handelen dan zij deden, is er geen negatieve invloed meer merkbaar op de hechtingsrelatie die zij nu hebben met hun eigen kinderen (Van Hekken & Melse, 1988).

In de doelgroep van de gezinsvoogdij komt het vaak voor dat de relatie tussen de ouders en de grootouders verstoord is. Ook wanneer er wel sprake is van een goede relatie tussen ouders en grootouders, willen ouders toch vaak niet de grootouders betrekken bij de begeleiding van de gezinsvoogd. De oorzaak daarvan is meestal dat er gevoelens zijn van schaamte en schuld, maar ook vaak de wens van ouders om hun eigen ouders niet (nog meer) te belasten met hun problemen. Toch is het als gezinsvoogd belangrijk om te kijken of er gewerkt kan worden aan een beter contact tussen ouders en grootouders in het belang van het kind. Dit omdat het voor het vertrouwen van het kind over de 'houdbaarheid' van familierelaties schadelijk kan zijn om op te groeien met het beeld dat de eigen ouders geen contact meer hebben met hun ouders. Hierdoor kunnen zij gaan denken dat ouder-kind liefde kennelijk voorwaardelijk is. Het is belangrijk dat de gezinsvoogd probeert om grootouders bij de hulpverlening te betrekken. Dit is zeker belangrijk om te doen wanneer de grootouders een dominante rol spelen in de problematiek tussen ouders onderling of tussen ouders en hun kinderen. Bijvoorbeeld wanneer de grootouders een 'bondje' vormen met hun kleinkinderen tegen de ouders. Wanneer het de gezinsvoogd is gelukt om alle partijen om tafel te krijgen is de meest wenselijke uitkomst dat de grootouders, in het bijzijn van de kleinkinderen, hun vertrouwen uitspreken over de opvoedkwaliteiten van de ouders. Dit kan er voor zorgen dat de ouders meer zelfvertrouwen krijgen en steviger in hun schoenen komen te staan. Namelijk door het ontbreken van (openlijke) erkenning en/of door de vele signalen van miskennen van de grootouders richting de ouders in het verleden, is het vertrouwen van de ouders meestal aangetast. Daarnaast blijkt volgens Choy (2003) zowel uit onderzoek van Lebow & Gurman (1997), als uit de praktijk dat de impact van interventies die gericht zijn op de interactie tussen twee of drie generaties, meer rendement kan hebben dan het werken met één generatie afzonderlijk (Choy, 2003).

Oppenoorth (1994) onderschrijft het belang van erkenning van de grootouders aan de ouders wanneer er bij de ouders sprake is van extreme parentificatie in de kindertijd. Wanneer er sprake is van een actieve vorm van parentificatie bij de ouder (wat inhoudt dat de ouder als kind te veel ouderlijke taken overnam, waar hij geen erkenning voor heeft ontvangen), is het van groot belang dat er naartoe wordt gewerkt dat de ouder daar alsnog erkenning voor krijgt van zijn eigen ouder. Dit zodat er ontschuldiging plaats kan vinden en de kinderen niet meer gebruikt hoeven te worden als een projectiescherm waar de tekorten van de ouder aan gepresenteerd worden. Dit zorgt er namelijk voor dat het kind zelf ook geparentificeerd zal worden omdat het voelt dat hij moet voldoen aan de verwachtingen/verlangens van zijn ouder. Hierdoor komt hij niet (voldoende) toe aan zijn eigen ontwikkelingstaken (Oppenoorth, 1994).

Nagy en Krasner (1994) leggen uit dat problemen in de huwelijksrelatie van de ouders veelal ontstaan doordat de ene ouder niet met de familie van de andere ouder op kan schieten. Hierdoor ontstaan er loyaliteitsconflicten. De ouder moet kiezen tussen zijn gezin van herkomst of zijn huidige gezin. Deze loyaliteitsconflicten kunnen uiteindelijk omgezet worden in gespleten loyaliteit en doorgegeven worden aan de volgende generatie. Het is dan ook belangrijk dat de hulpverlener ouders stimuleert om een manier te vinden waarop zij zowel loyaal kunnen blijven aan hun gezin van herkomst als aan hun huidige gezin. Dit kan bijvoorbeeld doordat vader alleen bij zijn ouders gaat eten, of doordat ouders afspraken maken dat zij beiden hun kind mee mogen nemen naar hun eigen ouders. Het is immers niet in het belang van het kind

om vaak ruzies mee te maken of dat het contact met één van de grootouders verbroken wordt. Een familieleven dat gebaseerd is op diepgeworteld wantrouwen en onrechtvaardigheid kunnen resulteren in een vorm van gespleten loyaliteit bij het kind welke ernstige gevolgen kunnen hebben. Gevolgen van deze moeilijke omstandigheden bij kinderen kunnen zijn: regelmatige afwezigheid van school, delinquent gedrag, middelen gebruik, zwangerschap bij jonge meisjes, depressie en suïcidaal gedrag (Boszormenyi-Nagy & Krasner, 1994).

4.3. Conclusie

Voor zowel de ouder als het kind is het van belang dat de gezinsvoogd zicht heeft op de geschiedenis van ouders. Door zicht te hebben op waar de behoeften, wensen en gevoelens van onmacht bij de ouder vandaan komen, zal de ouder dit kunnen voelen als een vorm van 'ontschuldiging', waardoor hij minder zal leunen op zijn destructief recht en meer verantwoordelijkheid voor de opvoeding van zijn kinderen op zich zal kunnen nemen. Uit verschillende literatuurbronnen blijkt hoe belangrijk het is dat er gewerkt wordt aan de betekenis die de ouder achteraf geeft aan zijn jeugd. Dit kan hij doen door als eerste (met hulp) in te gaan zien dat hij slachtoffer is geweest van het feit dat zijn eigen ouders hem niet datgene hebben kunnen geven waar hij als kind recht op had. De gezinsvoogd zou aan dit proces een positieve bijdrage kunnen leveren door grootouders te betrekken in de hulpverlening. Als tweede stap is het belangrijk dat de ouder zich verdiept in de geschiedenis van zijn ouders, zodat hij zal begrijpen waarom zijn ouders hem niet datgene hebben kunnen bieden waar hij als kind recht op had. Dit proces zal er aan bijdragen dat de kinderen vrij worden gemaakt van de 'openstaande rekening' van de ouders.

Ook voor het kind (dat wellicht later zelf een ouder zal worden) is het belangrijk om zicht te krijgen op de geschiedenis van de ouders (waarbij de pijn van het kind nooit ontkend mag worden!). Door zich meer te verdiepen in de geschiedenis van de ouders, zal het een positiever zelfbeeld gaan ontwikkelen. Het is immers niet zijn schuld dat hem onrecht wordt aangedaan. Ook zal hij op deze manier een positiever beeld van ouders krijgen. Voor het kind is het aanhalen en verbeteren van het contact met grootouders ook van belang. Niet alleen omdat het vrij gemaakt kan worden van het destructief recht van ouders, maar ook omdat het meer vertrouwen zal gaan ontwikkelen in de 'houdbaarheid' van familierelaties en ontdekt dat een ouder-kind liefde niet voorwaardelijk is. Daarnaast is het belangrijk dat ouders elkaar de ruimte geven om loyaal te kunnen zijn aan hun gezin van herkomst, zodat het kind niet de gevolgen van gespleten loyaliteit meekrijgt welke kunnen resulteren in ontwikkelingsproblemen bij het kind. Wanneer de gezinsvoogd dus meer zicht heeft op de geschiedenis van de ouders, zal dit niet alleen positief werken voor ouders maar ook voor het kind en eventuele toekomstige generaties.

5. Manieren waarop er intergenerationeel gewerkt zou kunnen worden binnen (de doelgroep van) de (gezins)voogdij.

In de voorbereidingsfase (nog voordat de gezinsvoogd het gezin voor de eerste keer gaat ontmoeten), kan de gezinsvoogd een inventarisatie maken van de voorgeschiedenis van het familiesysteem op basis van het raadsrapport. Doormiddel van het tekenen van een genogram en/of het maken van een levenslijn kan hij de geschiedenis van het gezin of de ouder overzichtelijk in beeld brengen. Daarbij kan hij op zoek gaan naar mogelijke verlieservaringen in het verleden van de ouder. Door gebruik te maken van 'ontschuldigende' formuleringen, kan de gezinsvoogd contact maken met de ouders in het eerste gesprek. Een voorbeeld van zo'n opmerking zou kunnen zijn: *'ik begrijp heel goed dat u voor dit kind blijft vechten, want u bent in uw leven al zoveel kwijtgeraakt'*. De gezinsvoogd kan tevens inhaken op opmerkingen die ouders zelf maken over hun gezin van herkomst doormiddel van deze 'ontschuldigende opmerkingen', waarmee hij een verband legt tussen de problemen vanuit het gezin van herkomst van de ouders en het onvermogen van de ouders om op dit moment te kunnen voldoen aan wat hun eigen kinderen nodig hebben. Wanneer een kind uit huis wordt geplaatst en ouders hebben zelf in een tehuis of pleeggezin gewoond en daarbij negatieve ervaringen opgedaan, kan het heel goed zo zijn dat ouders hun kind willen besparen voor wat zij zelf vroeger in zo'n tehuis of pleeggezin hebben meegemaakt. Als ouders zich om die reden verzetten tegen de uithuisplaatsing is het belangrijk om hun eigen ervaringen en de daarbij ontstane beeldvorming met ouders te bespreken (Van Hout & Spinder, 2001).

Van Hekken en Melse (1988) omschrijven in hun boek *'Ernstig verwaarloosd'*, waarin gekeken wordt naar de methodiek van Ivan Boszormenyi-Nagy die wordt toegepast op een behandelgroep voor ernstig verwaarloosde kinderen, hoe de behandelaar het beste met de ouders van deze verwaarloosde kinderen om kan gaan. De behandelaar is geïnteresseerd in hoe het vroeger geweest is tussen de ouders en hun eigen ouders. Hierbij moet er rekening gehouden worden dat er bij deze ouders vaak grote woede, verdriet of verbittering komt over wat hen is aangedaan door de eigen ouders. Het is belangrijk dat de behandelaar deze gevoelens accepteert, maar ook overeind houdt dat hij zelf de ouders van vader of moeder zou willen begrijpen. Door op deze manier in gesprek te gaan kan de nieuwsgierigheid van ouders gewekt worden wat betreft wat er nog meer gespeeld kan hebben tussen hun ouders en hen. Hiermee wordt de mogelijkheid voor ouders om hun eigen ouders te ontschuldigen nadrukkelijk open gehouden. Indien mogelijk kan de behandelaar ook met vader of moeder hun verleden gaan exploreren door bijvoorbeeld in een fotoalbum van vroeger te kijken.

In ditzelfde boek wordt als aanbeveling gedaan dat het belangrijk is dat er in een zo vroeg mogelijk stadium hulp wordt geboden aan deze ouders. Gedacht wordt aan therapeutische hulp voor de ouders om hun eigen verleden te verwerken. De ouders van verwaarloosde kinderen hebben zelf veelal ook een soortgelijke geschiedenis als hun eigen kinderen gekend. Door deze therapie kunnen zij wellicht open gaan staan voor de behoefte van hun eigen kind. Naarmate er meer sprake is van integratie van hun eigen verleden, zullen ouders zichzelf positiever gaan beleven, doordat zij er in slagen iets voor hun kind te betekenen. Ook is het belangrijk dat deze ouders ondersteuning krijgen bij de problemen bij het organiseren van de huishouding en de verzorging en opvoeding van hun kinderen. Dit omdat zij zelf vaak nooit in een zorgzaam gezinsverband zijn opgegroeid en dus niet weten hoe zij dit zelf moeten regelen. Waarschijnlijk zullen zij meer profiteren van deze praktisch gerichte hulp, zodra er door de eigen therapie meer sprake is van integratie van het eigen verleden (Van Hekken & Melse, 1988).

Volgens Van IJzendoorn (1994) (die schrijft vanuit de hechtingstheorie) is het voor preventie van opvoedings- en ontwikkelingsproblemen belangrijk om zicht te hebben op de beschermende factoren die de cirkel van overdracht van onveilige gehechtheid doorbreken. Uit verschillende onderzoeken blijkt dat er twee manieren zijn waardoor het contact tussen ouder en kind kan verbeteren. De eerste manier is door middelen in te zetten die de sensitieve responsiviteit van de ouder verbetert. Voorbeelden van deze middelen zijn: video-opnamen maken en bespreken welk gedrag het kind laat zien, een draagdoek geven aan de ouder zodat er meer huid op huid contact is en schriftelijke informatie aan de ouder geven over sensitief opvoeden. Een andere interventie is gericht op de mentale representatie van de gehechtheid van ouders (dus de manier waarop de ouder kijkt naar de ervaringen die hij heeft opgedaan in zijn eigen jeugd). Doormiddel van gesprekken over het verleden waarbij de hulpverlener de ouder stimuleert tot zelfreflectie op de eigen ervaringen uit de kinderjaren in relatie tot de huidige interactie met het kind. De hulpverlener steunt de ouder daarin bij het verwerken van het gehechtheidsverleden, bij het nadenken over de effecten ervan op de opvoeding en bij het tot uitdrukking brengen van (angstige) gevoelens die door gehechtheidsrelaties uit het verleden en heden worden opgeroepen.

In het onderzoek van Barber (2000) wordt beschreven dat de kans dat een ouder zijn kind gaat mishandelen groter is wanneer hij zelf in zijn jeugd mishandeld is. Volgens Barber kan opvoedondersteuning waarbij de ouder leert om consequent te disciplineren helpend zijn om de mishandeling een halt toe te roepen. Maar ook sociale steun kan helpend voor de ouder zijn om de mishandeling door de generaties heen stop te zetten.

Nagy en Krasner (1994) vinden het belangrijk dat de rechtbank, en naar mijn idee ook de gezinsvoogd, kijkt waar het mishandelende gedrag van ouders uit voort komt, alvorens het kind uit huis te plaatsen. Komt dit voort uit destructief recht, en is de mishandeling van het kind eigenlijk een signaal van ouders dat het met hun niet goed gaat, dus een indirecte vraag om hulp? Ouders kunnen vaak gehoor geven aan interventies die hun destructief gerechtigde aanspraak onderkent en die hun helpt om aan dit gedrag te werken. De motivatie van ouders om ouder voor hun kind te willen zijn kan versterkt worden wanneer zij inzicht krijgen in hoe zij de beste ouders voor hun kind kunnen zijn. Een concreet advies van Nagy en Krasner is dan ook om verplichte familietherapie op te leggen, waarmee een gezonde basis gevormd kan worden waarin gekeken kan worden naar de geschiktheid en het vermogen van de ouders om voor de kinderen te zorgen, met daarin een proefperiode van een half jaar tot een jaar, alvorens het kind uit huis te plaatsen (Boszormenyi-Nagy & Krasner, 1994).

5.1. Genogram

Door gebruik te maken van het tekenen van een genogram, onderstreept de gezinsvoogd het belang van de familie, aangezien een genogram het systeem beschrijft aan de hand van intergenerationele relaties. Doormiddel van symbolen worden de gezinsrelaties en banden met andere familieleden visueel gemaakt in een soort diagram. Op deze manier is het mogelijk om veel informatie op een overzichtelijke manier weer te geven. De gezinsvoogd kan met de volgende woorden het genogram bij cliënten introduceren:

‘Om meer zicht te krijgen op de situatie waarin u zich bevindt, zou ik niet alleen meer willen weten van uw huidige gezin, maar ook van het gezin waar u zelf in bent opgegroeid. Wie behoren er allemaal tot uw gezin van herkomst en wat betekenen deze mensen voor u? Wat voor belangrijke zaken hebben jullie met elkaar meegemaakt? Dit soort vragen kunnen mij helpen om te begrijpen waarom u nu bepaalde problemen heeft. Ook helpt het mij om te ontdekken welke familieleden er voor u belangrijk zijn en wie jullie eventueel zou kunnen helpen om bepaalde problemen op te lossen’ (Van Hout & Spinder, 2001).

Wanneer de gezinsvoogd het genogram samen met de cliënt aan het maken is, kan hij vragen naar invloedrijke en belangrijke personen in zijn familie (voor zowel de cliënt zelf als voor de rest van de familie). Het antwoord op deze vraag kan de gezinsvoogd inzicht geven in wie er een ondersteunende of beschermende rol zou kunnen spelen bij het verbeteren van de situatie (Van Hout & Spinder, 2001).

In het geval er sprake is van een samengesteld gezin kan het tekenen van het complexe gezinssysteem de cliënt ook helpen om in te zien dat het niet alleen moeilijk voelt, maar ook daadwerkelijk moeilijk is om alleen al alles in kaart te brengen (Hermkens, 1995).

De gezinsvoogd zal aandacht moeten besteden aan wat de mensen in het genogram voor elkaar hebben gedaan, nu nog voor elkaar doen of eventueel voor elkaar zouden kunnen (gaan) betekenen. Daarbij kan de gezinsvoogd aandacht besteden aan wat de ouder als kind aan zijn ouders heeft gegeven. Daarna kan er ook stilgestaan worden bij wat het huidige kind nu aan zijn ouders geeft. Belangrijk daarbij is dat de gezinsvoogd oog heeft voor alle familieleden en meerzijdig partijdig kan zijn. Daarnaast moet de ouder vooral aangesproken worden op actie (soms naar de eigen ouders, maar altijd richting de eigen kinderen). Denk daarbij aan oog hebben voor wat het kind aan de ouders geeft en ouders daar erkenning voor laten geven. Op die manier kan het vertrouwen tussen ouder en kind weer worden hersteld (Hermkens, 1995).

Van Hout & Spinder (2001) geven voorbeelden van vragen die gesteld zouden kunnen worden:

- Welke plaats heeft het onder toezicht gestelde kind in de kinderrij? Welke plaats had de ouder in de kinderrij van zijn gezin van herkomst?
- Toen de ouder zo oud was als zijn kind nu is, hoe zag zijn leven er toen uit?
- Hoe ziet uw vader of moeder u rol als ouder? En hoe ziet uw schoonfamilie dat?
- Tegen ouders: hoe zien jullie elkaars rol als ouder voor jullie kind?
- Welke belangrijke zaken hebben er gespeeld in de geschiedenis van de ouder. Wat voor invloed hebben deze ervaringen op de manier waarop de ouder nu voor zijn kinderen zorgt?

Ook Choy (2003) en Hermkens (1995) geven een voorbeeld van een vraag en een tip voor bij een genogrambespreking:

- Wat uit uw gezin van herkomst zou u over willen dragen aan uw eigen kinderen, en wat vooral ook niet (Choy, 2003)?
- In het geval van een samengesteld gezin kan er stil worden gestaan bij hoe men elkaar noemt en wat dit betekent (Hermkens, 1995).

Indien een cliënt geestelijk gehandicapt is, kan de gezinsvoogd de ouder vragen om het genogram op te stellen in bijzijn van een familielid (Van Hout & Spinder, 2001).

Een andere vorm waarmee je de familie en belangrijke anderen in kaart kan brengen is door gebruik te maken van duplo poppetjes. Bij deze poppetjes kan de gezinsvoogd ook een klein poppetje voor de ouder gebruiken, die symbool staat voor de ouder als kind (Sauren, 1998).

5.2. Informatie uit het genogram gebruiken voor in het heden

Michielsen (2005) waarschuwt om niet eindeloos stil te staan bij het verleden van de ouder aan de hand van het genogram, zonder dat er verbinding wordt gemaakt met de hulpvraag van de cliënt. Het onderzoeken van het verleden van de ouder heeft alleen maar zin wanneer het iets oplevert om in het heden iets te kunnen veranderen zodat de toekomst verbeterd kan worden. Ook moet de hulpverlener naast het erkennen geven voor de pijn van de ouder, toewerken naar dat de cliënt zijn verantwoordelijkheid neemt om iets te willen doen met het verleden dat nu nog doorwerkt in het heden (Michielsen, 2005).

Van Hout en Spinder (2001) omschrijven hoe de informatie uit de genogrambespreking een bijdrage kan leveren voor de huidige generatie. Wanneer bijvoorbeeld uit het genogram blijkt dat er een familielid is waar de ouder voorheen goed contact mee had, maar wat om een bepaalde (niet onoverkoombare) reden is verbroken, kan de gezinsvoogd helpen om dit contact weer te herstellen door bijvoorbeeld de cliënt te helpen bij het opstellen van een brief. Op die manier kunnen de hulpbronnen wellicht uitgebreid worden. Verder kan de gezinsvoogd op basis van de informatie die uit het genogram is voort gekomen, een familieberaad beleggen. In dit beraad kan er besproken worden wat de familie voor het gezin zou kunnen gaan betekenen⁷. Dit beraad zou ook uitgebreid kunnen worden met mensen uit het netwerk (van Hout & Spinder, 2001).

5.3. 'Twee of drie generatiegesprek'.

Choy (2003) omschrijft in zijn boek wat het belang is van het betrekken van de grootouders bij de begeleiding van de gezinsvoogd (zie hoofdstuk 3.2.). Ook geeft hij in zijn boek handvatten hoe een gezinsvoogd toe kan werken naar een 'twee of drie-generatie gesprek'. In veel onder toezicht gestelde gezinnen is er sprake van een verstoorde verhouding tussen ouders en grootouders. Er kan sprake zijn van een verstoorde relatie waarbij het contact volledig verbroken is of waarbij er nog wel sprake is van contact maar dit contact niet soepel verloopt. In de meeste gevallen hebben ouders de hoop opgegeven dat de relatie met hun ouder(s) verbeterd kan worden. Meestal verzetten zij zich dan ook tegen het idee van de gezinsvoogd om de grootouders bij de begeleiding te betrekken. De gezinsvoogd zal dan ook uit moeten kijken dat hij de ideeën van ouders niet gaat overrulen wat de samenwerkingsrelatie in gevaar zou kunnen brengen. De gezinsvoogd zal in zo'n geval als volgt te werken kunnen gaan:

Hij kan uitleggen dat hij er van uit zal gaan dat grootouders de deur dicht zullen houden wanneer deze relatie inderdaad zo slecht is als ouders uitleggen. En als grootouders de gezinsvoogd wel te woord zullen staan, kan dit gesprek een bevestigende werking hebben van de visie die ouders aan de gezinsvoogd hebben verteld, waardoor de gezinsvoogd beter kan begrijpen wat ouders allemaal hebben meegemaakt. De gezinsvoogd kan uitleggen dat hij er niet van uit gaat dat het gesprek dan wel iets positiefs op zal leveren, maar stel dat dit het wel doet, wat zal dit dan voor ouders betekenen? Daarbij kan de gezinsvoogd ook een succesverhaal vertellen van ouders die in eerste instantie dezelfde gedachte hadden over de relatie met hun ouders, maar wat door een gesprek uiteindelijk toch is verbeterd. Verder kan de gezinsvoogd het belang voor het kind als het gaat om het verbeteren van de relatie tussen ouders en

⁷ Voor meer informatie over het inzetten van familie om complexe opvoedproblemen aan te pakken door de verantwoordelijkheid over de familieleden te spreiden, wil ik u verwijzen naar het werk van de Haim Omer, hoogleraar psychologie in Tel Aviv: 'Geweldloos verzet in gezinnen' (2007) en 'Nieuwe Autoriteit' (2011).

In plaats van het inzetten van een familienetwerkberaad kan er ook gedacht worden aan het laten organiseren van een Eigen Kracht Conferentie (zie hiervoor de website: www.eigen-kracht.nl).

grootouders uitleggen. Ook kan de gezinsvoogd proberen om de ouders in de schoenen van de schoonouders te laten staan: 'stel dat uw eigen kinderen later met een gezinsvoogd te maken krijgen, zou u dan betrokken willen worden bij de hulpverlening?'.

Wanneer ouders bereid zijn om samen met de gezinsvoogd een gesprek met hun ouder(s) (verder genoemd: grootouders) aan te gaan, is het belangrijk dat ouders worden voorbereid op het feit dat zij wellicht geen 'bekentenis' van de grootouders zullen krijgen. Het is belangrijk om richting ouders te benadrukken dat het belangrijker is dát zij hun verhaal eens kunnen houden, dan wát zij van de grootouders op dit verhaal terug horen. Dit is zowel belangrijk voor de ouder zelf als voor de grootouders aangezien ook zij het recht hebben om te weten hoe hun kind over ze denkt. Hoe de grootouders daar echter op zullen reageren is hun verantwoordelijkheid, waar de ouder geen invloed op uit zal kunnen oefenen.

Het voeren van een 'twee of drie generatiegesprek' vraagt een hoog gehalte van meerzijdige partijdigheid⁸ voor de gezinsvoogd. Wanneer het tot een gesprek over vervelende gevoelens/gedachten/ervaringen komt, dan is het aan te raden om met grootouders en ouders apart te gaan praten en ook te anticiperen op de uitkomst van het gesprek. Ook is het belangrijk om stelling te nemen tegen de wens om 'het gelijk' te halen of deze af te dwingen.

Ter aanvulling op bovenstaande stelt Choy wel dat het belangrijk is dat er onderscheid wordt gemaakt in de rol die grootouders bij de problematiek spelen (zij zijn grootouders, geen ouders) (Choy, 2003).

5.4. Opheffen van parentificatie tussen de generaties.

Allereerst is het belangrijk om hier het verschil te noemen tussen hoe de traditionele gezinstherapie kijkt naar parentificatie en hoe de contextuele benadering dit ziet. In de traditionele gezinstherapie wordt het geparentificeerde kind gezien als iemand die zijn voldoening haalt uit de machtspositie en die doormiddel van therapie opnieuw moet worden getraind. Vanuit de contextuele visie wordt parentificatie van een kind gezien als ouders die hun kinderen onafgebroken parentificeren, hen uitbuiten en manipuleren, maar ook de energie en hulpbronnen van hun kind leeghalen. Dit verlies voor het kind overtreft volgens de contextuele benadering elke winst die het zou kunnen halen uit een met macht beladen positie. Nagy en Krasner vinden dan ook dat kinderen erkenning moeten krijgen voor hun opofferende bijdragen aan het gezin, zodat de parentificatie opgeheven kan gaan worden. Volgens Nagy hebben ouders hulp nodig om het kind daadwerkelijk erkenning te kunnen geven (Boszormenyi-Nagy & Krasner, 1994).

Oppenoorth (1994) beschrijft in zijn artikel het belang van het werken naar erkenning van de grootouders voor de zorg van de ouder uit het verleden, wanneer er bij deze ouder sprake is/was van extreme parentificatie. Daarbij legt hij uit hoe de behandelaar daar naartoe zou kunnen werken:

- Hij kan de ouder brieven laten schrijven aan de grootouder, deze zelf censureren en naar de grootouder toesturen.
- Ook kan de behandelaar een gesprek aan gaan met de grootouder over het gevende van de ouder, dit gesprek opnemen en aan de ouder terug laten zien. Wanneer de grootouder in dit gesprek de erkenning geeft, kan dit als helend gaan werken voor de ouder.
- Wanneer de grootouders niet beschikbaar zijn (bijvoorbeeld door overlijden), kan er gekozen worden voor een gesprek met de geïnternaliseerde ouder.

Omdat er in het geval van extreme parentificatie bij de ouder vaak sprake is van parentificatie bij het kind, is het belangrijk om ook daar afspraken over te maken. Eén van deze afspraken moet zijn dat de ouder de verantwoordelijkheid van de opvoeding van het kind hoe dan ook volledig op zich neemt. Kan hij dit niet dan zal hij de volledig opvoedtaak moeten overdragen. Dit omdat dit er voor zorgt dat het kind minder hoeft te zorgen voor de ouder. Tegelijkertijd is het wel belangrijk om het kind te kunnen laten zorgen, maar dan op een gepaste manier. Een afspraak die met het kind bijvoorbeeld gemaakt zou kunnen worden is dat hij hulp inroept wanneer hij zich zorgen maakt over zijn vader of moeder. Op die manier kan hij er zorg voor dragen dat er hulp komt voor zijn moeder, maar wordt deze hulp geboden door volwassenen.

5.5. De gezinsvoogd als kind

Ook de gezinsvoogd heeft zijn eigen geschiedenis en is ooit kind geweest. In deze geschiedenis is ook hij gekwetst geweest en draagt hij daaruit littekens met zich mee. Tevens heeft hij goede ervaringen waar hij als hulpverlener uit put. Barbier (2005) geeft aan dat alle hulpverleners in meerdere of mindere mate geparentificeerd zijn. Ze hebben allemaal vroeger als kind een bepaalde rol op zich genomen die ze nu in de hulpverlening nog opnemen: zorgend, perfect, leidinggevend, de baas spelend, bemiddelend. Wanneer

⁸ Meerzijdige partijdigheid: 'De hulpverlener is wisselend partijdig met alle leden van de context. Het is niet aan de hulpverlener om voorkeur of afkeer van leden van de context aan te geven' (Michielsen, van Mulligen, & Hermkens, 1998, p. 283) .

de hulpverlener kijkt naar hoe hij geparentificeerd is, leert hij veel over de manier waarop hij in zijn rol als hulpverlener staat (Heyndrickx, Barbier, Driesen, Van Ongevalle & Vansevenant, 2005).

Wanneer er in het verleden van de hulpverlener sprake is geweest van 'positieve parentificatie'⁹ heeft hij geleerd dat inzet wordt beloond en hij zal gebruik maken van de stimulerende omgeving. De hulpverlener stelt dan hoge maar haalbare eisen aan zichzelf. Wanneer er echter sprake is van 'destructieve parentificatie'¹⁰ stelt hij geen haalbare eisen aan zichzelf en ervaart zijn eigen handelen eerder als falen dan als stimulans of uitdaging om het anders te proberen. Door het eigen perfectionisme zullen positieve reacties van cliënten niet ontvangen worden. Er is dan geen sprake meer van een 'dialoog' in dit contact maar van eenrichtingsverkeer (Diatlowicki, 1997).

In het werk van de gezinsvoogdij komen er twee contexten bij elkaar: die van de gezinsvoogd en die van de cliënt. Deze twee verhalen beïnvloeden elkaar, werken op elkaar in en treden met elkaar in interactie. Om die reden is het belangrijk dat de gezinsvoogd voldoende zicht heeft op zijn eigen geschiedenis en dat zijn gekwetstheden voldoende zijn verzorgd of geheeld. Wanneer dit niet zo is, kan het namelijk storend gaan werken in de hulpverleningsrelatie. Er kan een proces van overdracht en tegenoverdracht gaan ontstaan. Dit komt voornamelijk voor wanneer de cliënt en de gezinsvoogd een soortgelijke gekwetstheid kennen. Het kan zijn dat de gezinsvoogd in zo'n geval de cliënt kan gaan behandelen zoals hij zelf in het verleden door iemand is behandeld of verwacht van de cliënt te krijgen wat hij zelf in het verleden niet heeft gekregen. Op die manier kan de geschiedenis zich bij beiden herhalen, waardoor er geen hulpverlening tot stand komt. Soms is het voor de hulpverlener moeilijk om het gevende van de cliënt te ontvangen, omdat hij alleen maar wil geven en niet kan ontvangen. Een gezonde relatie tussen de gezinsvoogd en de cliënt is slechts mogelijk als zij als evenwaardige partners tegenover elkaar staan en aan elkaar kunnen geven en ontvangen. Om die reden vindt Barbier (2005) het cruciaal dat de hulpverlener voldoende zicht heeft op zichzelf en in verbinding staat met zichzelf als het gaat om zijn verleden (Heyndrickx, Barbier, Driesen, Van Ongevalle & Vansevenant, 2005). De hulpverlener kan dan pas echt plezier beleven aan het zorg dragen voor zijn cliënt, omdat hij dan in staat is om ook van de cliënt te ontvangen zodat de balans weer in beweging komt (Diatlowicki, 1997).

Bijvoorbeeld in het geval van echtscheidingssituaties is het belangrijk dat de gezinsvoogd bij zichzelf te rade gaat wat zijn eigen ervaringen hiermee zijn en wat zijn visie is op echtscheiding. Kan hij inzien dat echtscheiding een wezenlijk verlies inhoudt voor het kind? En dat het samengestelde gezin in vele opzichten verschilt van een oorspronkelijk kerngezin (Hermkens, 1995)?

5.6. Conclusie

De gezinsvoogd kan al starten met intergenerationeel werken wanneer hij alleen nog maar het raadsrapport ontvangen heeft. Op basis van dit verhaal kan hij een genogram opstellen en zich inleven in de situatie van de ouders. Tijdens het eerste gesprek kan hij ontschuldigende opmerkingen, op basis van het raadsrapport, maken. Ook kan hij deze maken op basis van wat ouders hem over hun gezin van herkomst beginnen te vertellen. De houding van de gezinsvoogd zal zijn dat hij geïnteresseerd is in de geschiedenis van de ouders, en daarbij ook in die van grootouders. Dit laatste is om de weg naar ontschuldiging voor ouders vrij te laten. Daarnaast is het belangrijk dat de gezinsvoogd kijkt waar het eventuele gewelddadige gedrag van ouders vandaan komt. Veelal komt dit voort uit destructief recht en is het belangrijk om de ouders te leren hoe zij ouder voor hun kind kunnen zijn, voordat het kind uit huis wordt geplaatst. Om zicht te kunnen krijgen op de mogelijkheden van ouders wordt een gezinsopname voor de duur van een half jaar tot een jaar geadviseerd.

Een genogram is een handig instrument om (complexe) gezinssystemen overzichtelijk in kaart te brengen. Door samen met de cliënt het genogram te tekenen (of verder af te maken indien de gezinsvoogd zelf al een opzetje had gemaakt), kan er zicht komen op de moeilijkheden uit het verleden die invloed (lijken te) hebben op het heden. Daarnaast kan er zicht komen op mensen die eventueel steun kunnen bieden aan het gezin. Ook kan er gesproken worden over wat de mensen in het genogram elkaar hebben gegeven. Wat heeft de ouder aan grootouders gegeven, maar ook wat geeft het kind nu aan ouders? Doel met het

⁹ Positieve parentificatie: Het kind helpt en steunt de ouder op een passende manier en krijgt daarvoor erkenning. Het gevende van het kind wordt gezien (Michielsen, Van Mulligen, & Hermkens, 1998).

¹⁰ Destructieve parentificatie: Wanneer het kind de ouder helpt en steunt, maar in plaats van erkenning verwijten krijgt van de ouders dat het kind juist de oorzaak is van de problemen (bijvoorbeeld bij lastig gedrag, die moeilijk te herkennen zijn als helpend), is er sprake van destructieve parentificatie. Maar er is ook sprake van destructieve parentificatie wanneer het kind te veel aan zijn ouders geeft, waardoor hij niet aan zijn eigen ontwikkelingstaken toekomt (Michielsen, Van Mulligen, & Hermkens, 1998).

genogram is om ouders te bewegen naar verandering van hun gedrag in het heden en zich verantwoordelijk te laten voelen voor de opvoeding van hun kinderen. Tevens kan er op basis van het genogram gewerkt worden aan contactherstel tussen ouders en belangrijke familieleden. Een ander middel om het gezinssysteem in kaart te brengen, en hier over te praten, is door te werken met duplo poppetjes. Wanneer ouders niet in staat zijn, bijvoorbeeld door een verstandelijke beperking, om het genogram te tekenen, kan er een familielid bij worden gevraagd.

Het heeft een grote meerwaarde om grootouders bij de onder toezicht stelling te betrekken. Vaak stuit de gezinsvoogd op weerstand bij ouders om dit te doen. Choy (2003) beschrijft meerdere manieren hoe de gezinsvoogd de ouders zou kunnen overtuigen om toch een gesprek met grootouders aan te gaan in het belang van de kinderen.

Vanuit de contextuele benadering wordt het geparentificeerde kind gezien als een gezinslid die door ouders is uitgebuit en erkenning verdient voor wat hij het gezin heeft gegeven. Dit in tegenstelling tot de traditionele gezinstherapie die zich meer richt op het her-programmeren van het kind dat zich in een machtspositie heeft gezet. Om parentificatie door de generaties heen een halt toe te roepen, is het belangrijk dat ouders alsnog de erkenning van hun eigen ouders krijgen voor wat zij hen vroeger hebben gegeven. Dit kan door het schrijven van een brief, het kijken naar een opname waarin de hulpverlener een gesprek heeft met grootouders of een gesprek hebben met de geïnternaliseerde ouder. Het is belangrijk dat de ouder volledig zijn verantwoordelijkheid als ouder op zich neemt, zodat parentificatie in de volgende generaties stop wordt gezet. Daarnaast moet de zorgende taak van de kinderen ingeperkt worden naar een, voor de leeftijd passende, manier van geven aan de ouders.

Belangrijk is om ouders in een vroeg stadium door te verwijzen naar therapeutische hulp, zodat zij er aan kunnen werken dat hun eigen geschiedenis niet de ontwikkeling van hun kinderen in de weg staat. Ook sociale steun zou helpend kunnen zijn bij het doorbreken van de intergenerationele problematiek.

Naast het kijken naar de geschiedenis van de ouders, komt uit de theorie ook sterk naar voren dat de ouders ook opvoedondersteuning (gericht op het aanleren van sensitief gedrag richting het kind en het consequent zijn in disciplineren) en praktische ondersteuning (gericht op de verzorging van de kinderen en het huishouden) nodig zullen hebben om de opvoeding te verbeteren. Deze twee vormen van hulpverlening zullen samen moeten gaan om succesvol te kunnen zijn.

Tevens wordt er vanuit de literatuur aangeraden dat gezinsvoogden zelf zicht hebben op hun eigen geschiedenis en wat zij daarin meenemen in het contact met hun cliënten, zodat de gezinsvoogd de cliënt beter zal kunnen helpen.

6. Het belang dat door contextueel geschoolde gezinsvoogden (of hulpverleners die met dezelfde doelgroep werken) gezien wordt voor het werken met de verschillende generaties in cliëntsysteem.

In februari 2013 heb ik zes interviews afgenomen met contextueel geschoolde gezinsvoogden en hulpverleners die werken met de doelgroep van de gezinsvoogdij. Vanuit deze interviews zal ik proberen de vraag te beantwoorden welk belang deze (contextueel geschoolde) gezinsvoogden en hulpverleners zien voor het werken met de verschillende generaties in hun cliëntsysteem. In figuur 5.1 is weergegeven hoe vaak er door de respondent iets is gezegd over: waarom zij intergenerationeel werken wel of niet belangrijk vinden, situaties waarin er volgens hun niet of moeilijk gewerkt kan worden met de verschillende generaties, het effect van deze manier van werken op de cliënt en hoe belangrijk zij het vinden dat de hulpverlener zelf kijkt naar zijn gezin van herkomst (zie voor de gehele labeltabel de bijlage). Ik besef mij dat een beperking van deze tabel kan zijn dat het lijkt of de ene respondent breedsprakeger is dan de ander, of dat bijvoorbeeld Timmerman het intergenerationeel werken niet zo belangrijk vindt omdat hij er maar drie keer iets over zegt. Dit is echter niet de boodschap die ik met de tabel wil overbrengen. Wat het mij zegt is dat alle respondenten vertellen over het belang van intergenerationeel werken. Dit kan zowel een voorkeur voor het werken zijn als een kritische nood bij het belang van intergenerationeel werken. Wel is mijn eigen beleving dat Wallenburg vollop intergenerationeel werkt en in het interview ook een pleidooi voerde voor het belang dat zij ziet voor deze manier van werken. Dat ik bij haar 16 keer daarover iets heb kunnen labelen past dus ook bij mijn beleving van hoe zij als ambulant werker in haar werk met cliënten staat. Daarbij gaf zij aan het eind van het interview zelf ook aan dat ze in de veronderstelling was dat mijn scriptie alleen ging over het belang van intergenerationeel werken, en dat ze mede daarom de nadruk in haar vragen heeft gelegd op hoe belangrijk zij deze manier van werken zelf vindt.

6.1. Het belang van intergenerationeel werken.

Belang van intergenerationeel werken.						
	1. Korving	2. Wallenburg	3. v.d. Keijl	4. Timmerman	5. Ruiten	6. Knol
Het belang van intergenerationeel werken.	8x	16x	7x	3x	5x	4x
Reden om niet intergenerationeel te werken.	3x	5x	4x	2x	2x	1x
Effect van intergenerationeel werken op de cliënt	8x	3x	3x		4x	2x
Belang kijken naar eigen gezin van herkomst van de hulpverlener	5 x	3x	5x	7x	3x	3x

Figuur 5.1

Ik heb alle respondenten de vraag gesteld om het belang van intergenerationeel werken binnen de doelgroep waar zij mee werken een cijfer te geven op een schaal van 0 tot 10, waarbij 0= 'intergenerationeel werken is totaal onbelangrijk, zonder kun je de cliënt ook goed helpen', en 10= 'intergenerationeel werken is essentieel en onmisbaar om de cliënten echt te kunnen helpen'. De antwoorden van de respondenten varieerden van de cijfers 6 tot 10. Korving legt uit dat hij het een 6 of een 7 zou geven omdat hij het niet altijd een voorwaarde vindt voor de doelgroep waar hij mee werkt. Hij geeft aan dat het vaak 'hier en nu' werk is en dat het gevaar dreigt om in een stuk therapeutisch werk te verzanden waar de doelgroep niet op zit te wachten en wat volgens hem ook niet altijd nodig is (Korving, *ambulant gezinsbegeleider*, r.224,226 & 228).

Ruiten, werkzaam als voogdijmedewerker binnen Bureau Jeugdzorg, geeft aan dat zij het belang een 10 zou geven en ligt dat als volgt toe:

'Omdat er heel veel intergenerationele problematiek is, anders kom je vaak niet bij de gedwongen hulpverlening. Het is toch het laatste loketje van hulpverlening waar mensen terecht komen. Dus het zijn vaak ouders die zelf ook al mishandeld zijn of verwaarloosd, waardoor het ook met hun kinderen niet lukt en heel erg niet lukt. Want een beetje niet lukken, die mensen komen wel bij de toegang terecht, of bij het Centrum voor Jeugd en Gezin. Maar als het zo ernstig is dat al die hulp die is aangeboden maar niet lukt,

maar niet van de grond komt, ja dat zijn heel vaak juist de gezinnen waar het al generaties lang dus.. ja voor mij is dat gewoon een 10' (Ruiten, *voogd*, r.2 & 6).

Van der Keijl geeft aan dat ze het belang van intergenerationeel werken een 8 zou geven waarbij ze uitlegt dat ze binnen de gezinsvoogdij maar een 5.5 of een 6 vanuit de maatregel van de Onder Toezicht Stelling (OTS) af kan dwingen, waarin er in dat traject om tot de voldoende te komen meestal niet gekeken is naar eerdere generaties. Om de situatie in het gezin echter tot een ruime voldoende (7,8 of zelfs een 9) te krijgen, is het volgens haar belangrijk om wel naar die eerdere generaties te kijken (Van der Keijl, (gezins)voogd, r. 2 &44).

Knol, werkzaam als gezinsvoogd bij de William Schrikker Groep (WSG), geeft het belang een 8. Zij legt uit het erg belangrijk te vinden om het netwerk en de verschillende generaties in de hulpverlening te betrekken. Ze geeft aan dat de families voor verstandelijk beperkte mensen haast nog belangrijker zijn dan voor mensen die intelligenter zijn, omdat die vaak toch meer hun eigen leven hebben en er bij haar cliënten juist vaak meer onderlinge afhankelijkheid is (Knol, (gezins)voogd, r.2, 4 &108)

Wallenburg geeft als antwoord op mijn vraag dat ze het een 8 zou schalen. Zij vertelt verderop in het interview het volgende:

'En dan kan je nog zo met de lijstjes komen: opvoeding zo moet het gedrag.. dat moet ook, zo werk ik ook. Maar ten diepste, blijft die honger naar erkenning die ze zelf hebben gemist en die blijf je halen bij je kind. Zolang je dat niet ziet, het is gewoon een blinde vlek, dat weet je als ouders zijnde niet. En wij als buitenstaander zeggen dan van: 'joh wat doet die beroerd tegen zijn kind', maar het komt ergens vandaan. Het komt ergens van iets waarnaar hij verlangt, maar wat hij niet bij zijn kind hoort te halen. En daarom vind ik het ook altijd heel belangrijk om daar zicht op te krijgen' (Wallenburg, *ambulant gezinsbegeleider*, r. 2 & 88).

Tot slot geeft Timmerman het belang van intergenerationeel werken een 8, 9 of een 10. Hij legt uit dat kinderen, jongens en meisje die misbruikt zijn altijd met een zwaar trauma blijven zitten die je heel vaak ziet terugkomen in latere generaties. Door intergenerationeel te werken probeer je de situatie voor toekomstige generaties iets te veranderen (Timmerman, *werkbegleider en (gezins)voogd*, r. 2 &156).

Reflectie

De geïnterviewden bevestigen datgene wat ook uit de literatuur naar voren komt: veel opvoedproblemen zijn intergenerationeel verklaarbaar en het werken aan deze intergenerationele problematiek wordt volgens de cijfers die de respondenten geven dan ook als belangrijk gezien. Net zoals in de literatuur staat omschreven benoemt ook Wallenburg dat het naast het intergenerationeel werken ook belangrijk is om te werken aan de opvoedvaardigheden van de ouders. Al legt zij wel meer de nadruk bij het intergenerationeel werken om uiteindelijk echte en langdurige verbetering te kunnen bewerkstelligen.

Wat mij opvalt is dat Van der Keijl een hoog cijfer geeft voor het belang van intergenerationeel werken (een 8) maar ook aangeeft dat de OTS zonder het kijken naar de verschillende generaties wel met een voldoende beëindigd zou kunnen worden. Dat Ruiten een 10 geeft is wellicht verklaarbaar uit de doelgroep waar zij als enige van de respondenten mee werkt: alleen maar voogdij zaken. In voogdij zaken is het gezag van de ouders afgenomen, waardoor er door de maatschappij eigenlijk wordt gezegd dat deze ouders geen enkele verantwoordelijkheid meer kunnen en mogen dragen voor de opvoeding en veiligheid van hun kinderen. Opvallend is dat alleen Korving benoemt dat intergenerationeel werken niet altijd noodzakelijk hoeft te zijn om tot voldoende resultaat te kunnen komen. Tegelijkertijd geeft hij het belang van het intergenerationeel werken wel een 6 en laat hij gedurende het interview ook wel blijken dat hij deze manier van werken over het algemeen wel belangrijk vindt.

6.2. Situaties waarin er niet of moeilijk intergenerationeel gewerkt kan worden.

Door de respondenten worden een aantal overlappende antwoorden gegeven op de vraag wanneer er niet of moeilijk intergenerationeel gewerkt zou kunnen worden en een aantal antwoorden die door één respondent alleen wordt gegeven. Wallenburg en Korving geven een overlappend antwoord door te zeggen dat er wel vertrouwen moet zijn bij de cliënt om intergenerationeel te kunnen werken. (Korving, *ambulant gezinsbegeleider*, r. 186). Wallenburg zegt hierover:

'Ik denk dat een voorwaarde om naar de generaties te kijken is dat je wel het vertrouwen moet hebben. Dus er zitten wel degelijk voorwaardes aan. Ik doe dat wel vanuit een vertrouwensrelatie. En als die er niet ligt, ja dan kan je toch ook niet zomaar vragen naar iemands herkomst? Dat zou gewoon onbeleefd zijn. Ik bedoel, dan zouden ze ook kijken van: waar bemoei je je mee? Op het moment dat je echt contact met elkaar hebt, en soms moet je daar ook wel toestemming voor vragen, want het is natuurlijk ook iets persoonlijks. Als iemand in eens gaat vragen naar hoe ik ben opgevoed, dan denk ik ook van waar bemoei je je mee' (Wallenburg, *ambulant gezinsbegeleider*, r.266)?'

Van der Keijl en Timmerman geven een overlappend antwoord door te zeggen dat ze geen intergenerationele interventies gaan doen wanneer het goed gaat in een zaak. Wat niet betekent dat ze dan geen zicht hebben op de verschillende generaties, maar ze hoeven er als gezinsvoogd niks mee te doen (Van der Keijl, *(gezins)voogd*, r.164 en Timmerman, *werkbegeleider en (gezins)voogd*, r.78). Ook zeggen zij beiden dat wanneer er snel iets opgepakt, beslist of geregeld moet worden er geen tijd voor is om intergenerationeel te werken. Als voorbeeld geeft Van der Keijl dat zij een zaak had waarin er bij de start van de OTS nog veel geregeld moest worden voor de nog ongeboorte baby (Van der Keijl, *(gezins)voogd*, r.12 en Timmerman, *werkbegeleider en (gezins)voogd*, r.204).

Andere voorbeelden die door de respondenten worden genoemd wanneer er niet of moeilijk intergenerationeel gewerkt kan worden:

- Wanneer de veiligheid van het kind nog onduidelijk of in het geding is (Van der Keijl, *(gezins)voogd*, r.150).
- Wanneer de cliënten dusdanig gespannen zijn voor de komst van de gezinsvoogd kiest Van der Keijl er voor om nog even te wachten met intergenerationeel werken. (Van der Keijl, *(gezins)voogd*, r.150).
- Omdat er geheimen zijn en het bespreken daarvan te veel weerstand, emotie en pijn oproept. (Korving, *ambulant gezinsbegeleider*, r.174)
- Wanneer een ouder psychotisch is kun je hem niet bereiken en dus ook niet in gesprek over de generaties gaan. (Wallenburg, *ambulant gezinsbegeleider*, r.262)
- Wanneer er sprake is van een borderline persoonlijkheidsstoornis bij een ouder, is het lastig om de verbinding te houden en het vertrouwen van de cliënt te houden om intergenerationeel te mogen werken. (Wallenburg, *ambulant gezinsbegeleider*, r.274 & 278)
- Een enkele keer komt het voor dat de ouders volledig onbekend zijn, waardoor er niet of nauwelijks informatie beschikbaar is over de verschillende generaties. (Ruiten, *voogd*, r.198)

Alleen Knol benoemt geen reden te kunnen bedenken waarom er binnen de gezinsvoogdij niet intergenerationeel gewerkt zou kunnen worden (Knol, *(gezins)voogd*, r.200).

Reflectie

Opvallend is dat de meeste respondenten wel situaties kunnen bedenken waarin ze niet of moeilijk intergenerationeel zouden kunnen werken. Tegelijkertijd laten ze mij allen door de hele interviews heen merken dat ze de ouder altijd bekijken in het licht dat hij zelf ook kind is van zijn eigen ouders en een geschiedenis met zich meedraagt die zijn uitwerking heeft op de huidige opvoeding. Sommige respondenten benoemen ook letterlijk dat ze de cliënt altijd zien in de lijn van de verschillende generaties. Naar mijn idee wordt er door deze visie al intergenerationeel gewerkt: je beseft dat er meerdere generaties zijn en dat de problematiek voort kan komen uit deze eerdere generaties. Wel is het belangrijk om te weten dat er periodes in het hulpverleningstraject zijn waarin je geen intergenerationele interventies zou (kunnen) doen. Domweg omdat de cliënt niet aanspreekbaar is door de psychose, het vertrouwen er nog niet is of doordat er geen tijd is om vragen te stellen over eerdere generaties aangezien er nog zoveel praktische zaken geregeld moeten worden.

6.3. Effect van intergenerationeel werken op de cliënt.

Vijf van de zes respondenten benoemen dat het intergenerationeel werken ook weerstand kan oproepen bij de cliënt. Deze weerstand merken ze veelal in het begin van het hulpverleningstraject en wordt soms gaandeweg minder. Van der Keijl zegt hierover:

*‘Ja dat merk je dan aan de antwoorden. Sommige mensen vinden het echt heel leuk om er over te praten, of heel fijn om er over te praten, als dingen niet lekker zitten. En andere mensen merk je gewoon daar zit zo’n drempel om daar ook maar iets over aan te geven naar mij toe. Nou dan ga ik daar dus niet verder op in. Dan zeg ik: ‘Oké prima weetje, jullie hebben zoveel broers, zoveel zussen jullie ouders leven nog of zijn overleden nou dan heb ik een beetje een plaatje van hoe, van waar jij vandaan komt’. En dan ga ik gewoon door naar het contact en de kinderen (Van der Keijl, *(gezins)voogd*, r.22).*

Naast dat het intergenerationeel werken volgens de respondenten weerstand kan oproepen bij de cliënt, worden er door Korving, Wallenburg en Van der Keijl ook voorbeelden van positieve effecten benoemd. Korving geeft een voorbeeld van een casus waarin hij met een jongere heeft gekeken naar de eerdere

generaties in zijn familie. Hij merkte aan deze jongen dat hij door deze gesprekken meer ontspannen werd en minder vast leek te zitten aan de bagage die hij bij zich droeg. Het lukte deze jongen om meer te begrijpen waar zijn emotie vandaan kwam en dit ook uit te spreken naar zijn vader toe, waardoor er iets in beweging kwam. Hij begon uiteindelijk de vrijheid te voelen om eigen keuzes te mogen maken waardoor hij meer in beweging kon komen. Wat er in resulteerde dat het hem lukte om van opleiding te wisselen naar een opleiding die beter bij hem aansloot (Korving, *ambulant gezinsbegeleider*, r. 62, 64 & 68)

Wallenburg vertelt over een situatie waarin zij met een tienermeisje gesprekken had over haar moeder en de situatie waarin haar moeder was opgegroeid. Wallenburg merkte al snel dat dit meisje een lichtere houding kreeg, ze werd milder en haar boosheid ten opzichte van haar moeder werd minder. Door de gesprekken die Wallenburg had met dit meisje en haar moeder hoorde ze in het daaropvolgende gesprek dat het meisje meer lichamelijk contact zocht met haar moeder, zoals tegen haar moeder aan zitten op de bank, wat haar moeder erg prettig vond. Hierdoor voelde deze moeder de ruimte om meer persoonlijke dingen tegen haar dochter te vertellen wat deze dochter weer op prijs stelde (Wallenburg, *ambulant gezinsbegeleider*, r. 30 & 34).

Van der Keijl vertelt over een jongen die uit huis is geplaatst. Zij heeft een gesprek gehad met deze jongen en zijn moeder en heeft duplo-poppetjes gebruikt om inzichtelijk te maken hoe hij de relatie met zijn moeder ervaart. Hij pakte een poppetje die zijn moeder moest voorstellen en die hij op een bed legde, vervolgens zette hij zichzelf neer met een pak met een rood kruis er op. Van der Keijl benoemde het gevende wat zij zag van de jongen naar zijn moeder. Moeder kon vervolgens haar zoon de erkenning geven voor zijn zorgen door hem te bedanken en te zeggen dat ze dit had gezien. Toen het beter ging met moeder lukte het haar ook om op momenten dat haar zoon te veel voor haar ging zorgen dit te benoemen en meer zorg voor hem te dragen. In een later gesprek heeft Van der Keijl opnieuw met de duplo-poppetjes gewerkt en pakte deze jongen een kleurrijke poppetje voor zijn moeder die niet meer op een bed lag (Van der Keijl, *(gezins)voogd*, r. 52).

Reflectie

Op de vraag of de respondenten succesverhalen konden vertellen over het intergenerationeel werken en mij konden uitleggen welk positief effect deze manier van werken had, heb ik drie voorbeelden gekregen wat ik een mooi aantal vind. Persoonlijk vermoed ik dat er bij deze manier van werken ook effecten zichtbaar zullen zijn op de langere termijn (wellicht wel een generatie verder), die de respondenten niet zullen kunnen waarnemen. Dat drie respondenten geen positieve effecten hebben benoemd verbaast mij dan ook niet.

6.4. Belang van het kijken naar het eigen gezin van herkomst van de hulpverlener.

Om een antwoord te krijgen op de vraag welk belang de respondenten zien voor het kijken naar het eigen gezin van herkomst van de hulpverlener, heb ik alle respondenten de volgende stelling voorgelegd: 'een gezinsvoogd kan de cliënt pas echt goed helpen wanneer hij zicht heeft op zijn eigen geschiedenis'. Bij deze stelling heb ik hen de vraag gesteld aan te geven hoe erg zij het wel of niet eens zijn met deze stelling in de vorm van een cijfer waarbij 0 = 'het is onbelangrijk om als gezinsvoogd zicht te hebben op je eigen geschiedenis' en 10 = 'het is onmisbaar om goed hulp te kunnen verlenen'. Wallenburg heeft geen cijfer gegeven omdat zij vindt dat ze het niet voor een ander zou kunnen schalen, maar legt uit dat zij het met deze stelling voor zichzelf wel heel erg eens is (Wallenburg, *ambulant gezinsbegeleider*, r.286). Timmerman geeft het een 10, Knol een 9, Van der Keijl een 8, Ruiten een 8 en Korving een 9. Als uitleg op deze hoge cijfers wordt onder andere gezegd dat je de roulerende rekening niet alleen door kunt geven aan je kinderen, maar ook bij je cliënten kunt gaan zoeken. Wanneer je dit reflecteert hoeft het geen probleem te zijn, maar wanneer je dit niet bewust bent vindt Wallenburg dat je de cliënt onrecht aan kunt doen. Er kan dan een vervlechting optreden van datgene wat bij de hulpverlener hoort en dat wat van de cliënt is. Wallenburg vindt het belangrijk dat zij op haar eigen stuk kan gaan staan, dat de cliënt dit ook kan doen en dat de hulpverlener niet de verantwoordelijkheid bij de cliënt neerlegt om deze scheiding aan te brengen. Dit laatste kan volgens haar alleen als de hulpverlener ook zicht heeft op waar hij zelf vandaan komt (Wallenburg, *ambulant gezinsbegeleider*, r.286 & 288). Van der Keijl legt uit dat de valkuil wanneer je niet naar je eigen gezin van herkomst kijkt, is dat je te veel gaat identificeren met bijvoorbeeld een jongere waaraan je je eigen geschiedenis herkent. Hierdoor kun je in de valkuil stappen om meer zorg te dragen voor deze jongere en daardoor andere dingen die in het gezin spelen gaat missen (Van der Keijl, *(gezins)voogd*, r.168 & 178).

Tot slot geeft Korving aan dat hij het nodig heeft om van zijn collega's kritische vragen te krijgen die hem zicht kunnen geven op zijn blinde vlek en het systeem waar hij in aan het werk is. Dit heeft hij nodig omdat er in deze systemen dingen gebeuren die hem als persoon kunnen raken (Korving, *ambulant gezinsbegeleider*, r 220).

Reflectie

Opvallend is dat zowel vanuit de literatuur als vanuit de interviews de noodzaak wordt gegeven voor het zicht hebben op het eigen gezin van herkomst van de hulpverlener om goed hulp te kunnen verlenen. De hoge cijfers die door de respondenten worden gegeven corresponderen naar mijn idee ook met wat er in de interviews door alle respondenten aan mij hierover is verteld.

6.5. Conclusie

De respondenten geven allemaal een 6 of hoger op de vraag het belang van intergenerationeel werken binnen de doelgroep van de gezinsvoogdij te schalen. Gezien de heftigheid van de problematiek binnen deze doelgroep, ligt er volgens één respondent veelal een intergenerationeel probleem aan ten grondslag. Binnen de maatregel van de Onder Toezicht Stelling moet gestreefd worden naar een situatie die voldoende veilig is voor het kind. Deze veiligheid kan volgens één respondent ook behaald worden zonder te kijken naar de eerdere generaties. Om echter een ruime voldoende voor de opvoeding te kunnen bewerkstelligen lijkt het kijken naar eerdere generaties noodzakelijk. Wanneer er sprake is van een verstandelijke beperking bij de ouders wordt opgemerkt dat het werken met het netwerk en de generaties dan juist van groot belang is omdat er veelal sprake is van een bepaalde afhankelijkheid binnen deze doelgroep. Eén van de respondenten geeft aan dat het kijken naar alleen de opvoeding in het hier en nu, bijvoorbeeld door te werken met lijstjes, meestal niet voldoende zal zijn om de situatie te veranderen. Dit komt volgens haar omdat er gekeken moet worden naar de kern van waar het opvoedprobleem van de ouder vandaan komt. Deze kern zit hem vooral in de honger naar erkenning die de ouder in zijn gezin van herkomst heeft gemist en gaat halen bij zijn kind. Dit zal een blinde vlek voor de ouder blijven wanneer er geen aandacht aan eerdere generaties wordt geschonken. In misbruikzaken legt één respondent uit dat het erg belangrijk is om intergenerationeel te werken zodat er voor toekomstige generaties verbetering op kan treden. Dit omdat kinderen die misbruikt zijn vaak met een zwaar trauma blijven zitten die heel vaak terug te vinden is in latere generaties. Ten slotte geeft één respondent aan het niet altijd noodzakelijk te vinden om intergenerationeel te werken omdat het vaak 'hier en nu' werk is en het gevaar dreigt om te therapeutisch te gaan werken bij een doelgroep die daar niet op zit te wachten en wat volgens hem ook niet altijd noodzakelijk is.

Wat betreft situaties waarin niet of moeilijk intergenerationeel gewerkt zou kunnen worden, worden de volgende redenen genoemd:

- De hulpverlener heeft nog onvoldoende vertrouwen van de cliënt.
- Het gaat goed in een zaak.
- Er is geen tijd om intergenerationeel te werken omdat er nog veel geregeld moet worden.
- Er is nog onvoldoende zicht op de veiligheid van het kind of de veiligheid is in het geding.
- De cliënten zijn gespannen voor de komst van de gezinsvoogd.
- Er zijn geheimen en het bespreken daarvan roept veel weerstand, emotie en pijn op.
- De ouder heeft een psychose.
- De ouder heeft een borderline persoonlijkheidsstoornis.
- De ouders zijn volledig onbekend.

Ondanks dat er ook situaties geschetst worden waarin er niet intergenerationeel gewerkt lijkt te kunnen worden, laten alle respondenten in hun interview merken dat zij de generaties in een gezinssysteem altijd in hun gedachten hebben, wat naar mijn idee al een vorm van intergenerationeel werken is.

Verder worden er door de respondenten zowel positieve als negatieve effecten bij de cliënt waargenomen wanneer de verschillende generaties door de hulpverlener in gesprek worden gebracht. Het negatieve effect is dat er (in het begin van de hulpverlening) sprake is van weerstand bij de cliënt. Als positieve effecten worden benoemd dat de cliënt meer ontspannen werd, beter begreep waar zijn emoties vandaan kwamen en de vrijheid ervoer om eigen keuzes te kunnen maken. Andere positieve effecten die zijn benoemd is dat de cliënt minder boos was op haar moeder, meer liefelijk contact met haar zocht, de communicatie tussen moeder en dochter beter werd en dat een moeder erkenning heeft kunnen geven voor het gevende van haar zoon en zij nu meer zorg voor hem draagt door te voorkomen dat hij opnieuw te veel voor haar gaat zorgen.

Alle respondenten vinden het van groot belang dat de hulpverlener kijkt naar zijn eigen gezin van herkomst. Daarbij wordt als uitleg gegeven dat je als hulpverlener je eigen roulerende rekening bij de cliënt kan gaan leggen, wanneer je hier geen zicht op hebt. Het is belangrijk dat zowel de hulpverlener als de

cliënt op zijn eigen grond kan staan en dat de hulpverlener niet de verantwoordelijkheid legt bij de cliënt om deze scheiding van geschiedenissen aan te brengen. Eén respondent geeft aan dat hij het belangrijk vindt om door zijn collega's kritisch hierop bevraagd te worden om op die manier zicht te krijgen en te blijven houden op zijn eigen blinde vlekken. De visie van de respondenten overlapt met de bevindingen die ik vanuit de literatuurstudie heb opgedaan.

7. Hoe er door contextueel geschoolde gezinsvoogden (of hulpverleners die met dezelfde doelgroep werken) intergenerationeel wordt gewerkt. *Uitkomst interviews.*

Op de vraag hoe er door contextueel geschoolde gezinsvoogden (of hulpverleners die werken met dezelfde doelgroep) intergenerationeel gewerkt kan worden, maak ik zowel gebruik van de zes afgenomen interviews als van een casestudy. In dit hoofdstuk komen de uitkomsten van de interviews aan bod. In hoofdstuk acht zullen de resultaten van de casestudy aan de orde komen. Om antwoord te kunnen geven op deze vraag heb ik de informatie van de respondenten ingedeeld in drie thema's: instrumenten, interventies en houding. Daarbij zal ik beginnen met uitleg te geven over welke instrumenten er door de respondenten worden gebruikt om intergenerationeel te kunnen werken.

7.1. Gebruik maken van instrumenten.

In figuur 7.1 is te zien hoe vaak er door de respondent is gesproken over het gebruiken van een bepaald instrument.

	Instrumenten					
	1. <i>Korving</i>	2. <i>Wallenburg</i>	3. <i>v.d. Keijl</i>	4. <i>Timmerman</i>	5. <i>Ruiten</i>	6. <i>Knol</i>
Duplo-poppetjes gebruiken	3 x		2x		6x	2 x
Genogram tekenen.	3x	2x	4x	4x	3x	3x
Overige instrumenten	5x	2x		1x		

Figuur: 7.1

Opvallend is dat alle respondenten gebruik maken van het tekenen van een genogram. Daarnaast maken vier respondenten gebruik van duplo-poppetjes en zijn er drie respondenten die nog andere instrumenten gebruiken om intergenerationeel te kunnen werken. Over het tekenen van een genogram vertelt Timmerman dat hij op basis van de raadsrapportage en de eventuele andere informatie die hij heeft gekregen voor zichzelf een genogram maakt om de situatie goed in beeld te krijgen (Timmerman, *werkbegeleider en (gezins)voogd*, r. 76). Verder maken alle respondenten samen met de cliënten een genogram, waarbij Ruiten aangeeft dit veelal bij de start van een zaak met de cliënten te doen (Ruiten, *voogd*, r.40). Van der Keijl introduceert het genogram bij cliënten met de uitleg dat het een soort stamboom is die voor haar helpend is om zicht te krijgen op de samenstelling van de familie (Van der Keijl, *(gezins)voogd*, r. 26). Wallenburg legt uit hoe zij de cliënt meeneemt in wat er door de generaties heen lijkt te gebeuren door dit middels een genogram inzichtelijk voor de cliënt te maken. Dit doet zij door hem te bevragen naar zijn gezin van herkomst en te vragen of hij ziet wat er nu voor zelfde processen in zijn eigen gezin gebeuren, maar ook door te vragen wat de cliënt in zijn huidige gezin zou kunnen veranderen (Wallenburg, *ambulant gezinsbegeleider*, r.72).

Over het gebruik maken van de duplo-poppetjes vertelt Korving het volgende:

'Kijk ik heb ze in mijn tas zitten en als het gesprek over het gezin gaat, en als er conflicten zijn dan zet ik het gewoon neer. En dan leg ik uit: 'het helpt mij om de poppetjes neer te zetten en jullie wat vragen te stellen aan de hand daarvan, omdat het vaak heel inzichtelijk maakt hoe de verbanden zijn, hoe jullie het zelf beleven'. Dus ik maak er niks moeilijks therapeutisch van. Ik zet het maar gewoon zo neer, ik doe ook maar wat daarmee. En mensen gaan zelf wel schuiven en dan kan ik ook vragen stellen over de grootouders: of die leven, waar ze staan, staan ze ver weg of dichtbij?' (Korving, *ambulant gezinsbegeleider*, r. 102 &104). Van der Keijl geeft een voorbeeld waarin een pupil door middel van duplo poppetjes aan zowel Van der Keijl als aan zijn moeder inzichtelijk kon maken hoe hij voor zijn moeder zorgde. Hierop kon de moeder aan haar zoon vertellen dat ze zijn gevende wel heeft gezien en bedankte ze hem daar ook voor. Hierna is het moeder gelukt om haar zoon aan te spreken wanneer hij te veel voor haar zorgt. Een tijd later heeft Van der Keijl opnieuw met dit gezin en de poppetjes gewerkt, en pakte deze jongen een nieuw poppetje voor zijn moeder die minder zorg nodig had (een kleurrijke moeder die hij niet meer op een bed neerlegde) (Van der Keijl, *(gezins)voogd*, r. 52).

De overige instrumenten die door Korving worden benoemd zijn het gebruiken van een tijdlijn en het vragen naar beeldmateriaal als foto's of een film om op die manier een beter beeld te krijgen van de familie (Korving, *ambulant gezinsbegeleider*, r.54 & 90). Timmerman geeft aan naast het gebruiken van een genogram ook gebruik te maken van een sociogram (Timmerman, *werkbegeleider en (gezins)voogd*, r.76). Wallenburg vertelt met jongeren nog wel eens in gesprek te gaan door middel van het werkboekje 'wie ben ik?'¹¹. Dit is een boekje met onder andere de volgende vragen voor jongeren: Wat is je naam? Waar komt je naam vandaan? Waarom hebben je ouders je die naam gegeven? Wat betekent het? en de vraag om zelf hun genogram te tekenen. Volgens Wallenburg werkt dit vooral bij pubers erg prettig (Wallenburg, *ambulant gezinsbegeleider*, r.150 & 152).

Reflectie

Door de respondenten zijn meerdere instrumenten genoemd waarmee er intergenerationeel gewerkt zou kunnen worden. Opvallend is dat er zowel in de literatuur als door de respondenten gesproken wordt over het tekenen van een genogram en het gebruik maken van duplo-poppetjes. Deze instrumenten lijken vooral gebruikt te worden om zicht te krijgen op de feiten (wie behoren er allemaal tot de familie?). Wanneer de hulpverlener voor de cliënt inzichtelijk maakt wat er door de generaties heen en in de balans van geven en ontvangen gebeurt, kan er iets constructiefs in beweging worden gezet. Wallenburg neemt de cliënt bijvoorbeeld mee door hem met behulp van een genogram te laten zien wat er door de generaties heen lijkt te gebeuren (welke invloed lijkt het verleden te hebben op het handelen van de ouder richting zijn kind?). Door gebruik te maken van de poppetjes is het Van der Keijl gelukt om de balans van geven en ontvangen in de relatie tussen moeder en zoon in beweging te brengen.

7.2. Toepassen van interventies.

In figuur 7.2 is weergegeven welke interventies er door de zes respondenten zijn genoemd en hoe vaak er door de respondenten over deze interventie is gesproken.

Over de interventies: 'vragen stellen over de generaties', 'grootouders betrekken bij de hulpverlening' en 'erkenning geven', wordt door alle respondenten iets verteld.

	<i>Interventies</i>					
	<i>1. Korving</i>	<i>2. Wallenburg</i>	<i>3. v.d. Keijl</i>	<i>4. Timmerman</i>	<i>5. Ruiten</i>	<i>6. Knol</i>
Gesprek tussen familieleden.	3x	5x	1x	3x		8x
Zoeken naar hulpbronnen	4x	2x		1x	4x	3x
Vragen stellen over generaties	3x	12x	2x	4x	6x	2x
Grootouders betrekken bij de hulpverlening	5x	2x	3x	6x	3x	2x
Erkenning geven	3x	9x	7x	6x	3x	6x
Doorverwijzing naar contextuele therapie	2 x		7x	1x	1x	6x
Werken aan ontschuldiging		2x	2x		1x	1x
Zoeken naar het gevende in relaties.		7x	4x		2x	
Link leggen naar het heden.	3x	1x			2x	
Zorg voor toekomstige generaties.	1x			5x		

Figuur 7.2.

¹¹ Werkboek: Thans, M.(1997). *Wie ben ik? Onderzoek van mijn eigen levensverhaal : een werkboek*. Vught. Gratis te downloaden via: <http://www.contextueelpastoraat.nl/Wie%20ben%20ik.pdf>

Ik zal dan ook beginnen met uitleg te geven over wat de respondenten vertellen over het uitvoeren van deze drie interventies. Daarna volgen de interventies: 'gesprek tussen familieleden', 'zoeken naar hulpbronnen' en 'doorverwijzing naar contextuele therapie' waar ruim 80% van de respondenten iets over heeft gezegd. Tot slot zal ik iets vertellen over de interventies: 'ontschuldiging', 'zoeken naar het gevende in relaties', 'link leggen naar het heden', 'zorg voor toekomstige generaties' en 'legaten en delegaten opmerken'. Deze laatste interventie heb ik niet gelabeld omdat de respondenten zelf deze termen niet hebben gebruikt. Toch wil ik bij deze interventie stilstaan omdat de respondenten wel voorbeelden hebben genoemd van legaten en delegaten.

Vragen stellen over de generaties.

Ruiten legt uit dat meestal in het raadsrapport staat vermeld hoe ouders tegen de situatie aankijken. Daarin verwijzen ouders regelmatig naar hun eigen gezin van herkomst. Ruiten vertelt dat zij in het gesprek met de ouders daar meestal op terugkomt en er op doorvraagt. Ook vertelt zij dat zij regelmatig pupillen heeft die bij hun opa en oma opgroeien. Aan deze grootouders vraagt Ruiten wel eens hoe zij de opvoeding van hun eigen kind (dus de ouder van de pupil) hebben ervaren. Ook laat zij de ouder of opvoeder (bijvoorbeeld grootouders) vaak terugdenken aan de tijd dat zij zelf de leeftijd van het kind (dat nu onder voogdij staat) hadden (Ruiten, *voogd*, r.12, 14 & 16).

Meerdere respondenten vertellen dat zij de cliënten vragen naar informatie over hun familie zodat ze een beter beeld krijgen van de situatie en hun beter kunnen helpen. Timmerman geeft een voorbeeld van hoe hij deze vraag zou stellen: *'Ik zou het wel fijn vinden om wat meer te weten over uit wat voor gezin je komt, dan leer ik je beter kennen en dan kan ik je beter helpen. Zou je daar wat over willen vertellen, mag ik je daar wat over vragen'* (Timmerman, *werkbegeleider en (gezins)voogd*, r.54)? Wallenburg benoemt dat ouders vrijwel altijd zelf al opmerkingen maken over hoe zij zelf zijn opgevoed. Zij vangt dat gelijk op, registreert het en vraagt er later op door. Wanneer ouders hier nooit iets over vertellen, valt het haar op en gaat zij daar zelf vragen over stellen (Wallenburg, *ambulant gezinsbegeleider*, r.76 & 78). Korving benoemt dat het ook wel eens gebeurt dat er een familielid bij het gesprek zit of binnen komt lopen. Dit is dan vaak de aanleiding om het bruggetje te maken naar vragen stellen over de familiebanden en hoe de generaties in elkaar zitten (Korving, *ambulant gezinsbegeleider*, r.16).

Grootouders betrekken bij de hulpverlening.

Drie respondenten geven aan dat grootouders een prima hulpbron kunnen zijn. Timmerman legt hierover uit dat hij binnen de setting van de (gezins)voogdij in eerste instantie bezig is met de ouders en het kind die zijn cliënten zijn. Omdat de grootouders wel vaak een invloed op het gezin hebben, spreekt hij hier wel over met de ouders. Soms heeft hij ook contact met de grootouders, doordat zij hem zelf opbellen (Timmerman, *werkbegeleider en (gezins)voogd*, r.228).

Wallenburg geeft aan dat zij ouders wel eens vraagt of zij er voor open staan om een keer met grootouders om tafel te gaan en of dit voor hun zou kunnen helpen. Ook vraagt zij hen welke betekenis de grootouders hebben voor het kind (Wallenburg, *ambulant gezinsbegeleider*, r. 292).

Korving legt uit dat hij de grootouders wel vaker bij de hulpverlening zou kunnen betrekken door te kijken en te vragen hoe zij van betekenis zouden kunnen zijn voor het kind (Korving, *ambulant gezinsbegeleider*, r. 248).

Knol vertelt dat zij gezinsvoogd is van drie kinderen uit twee verschillende gezinnen waarvan de vader uit het ene gezin de broer is van de moeder uit het andere gezin. Voor deze twee gezinnen organiseert zij jaarlijks een familiedag voor ouders, kinderen en grootouders en gaat dan zelf ook mee (Knol, *(gezins)voogd*, r. 114).

Ruiten vertelt dat zij meerdere pupillen heeft die opgroeien bij hun grootouders als zijnde netwerkleegouders. Door de jaren heen is zij steeds meer gaan twifelen over of het plaatsen van een kind bij grootouders wel de beste optie is. Het voordeel van deze plaatsingen is vaak dat ouders er (uiteindelijk) mee akkoord kunnen gaan dat hun kind opgroeit bij grootouders, wat voor de ontwikkeling van het kind van groot belang is. Tegelijkertijd blijft het kind dan wonen in de familie waar veel destructieve krachten in spelen. De kans dat de roulerende rekening wordt doorgezet op de volgende generatie blijft daardoor erg groot. In haar hulpverlening is zij er regelmatig tegenaan gelopen dat de generatie van de grootouders niet gewend zijn om over hun gevoelens te praten, waardoor het proces van het doorbreken van deze roulerende rekening maar moeilijk op gang kan komen. Zij omschrijft deze situaties als een duivels dilemma: plaats je een kind in de familie waar vaak generaties lang problemen zijn, maar waardoor het kind wel in de eigen familie kan blijven en ouders hier wel mee akkoord kunnen gaan? Of plaats je het kind in een 'neutraal' pleeggezin, waardoor de roulerende rekening wellicht (beter) doorbroken kan worden (Ruiten, *voogd*, r. 242, 246 & 258)?

Reflectie:

Het betrekken van grootouders bij de onder toezicht stelling wordt vanuit de literatuur als een grote meerwaarde gezien en ook aangemoedigd om dit zoveel mogelijk proberen te doen. De respondenten lijken hierin echter een andere mening toegedaan. Waar nodig zullen zij de grootouders wel betrekken, maar dit wordt niet altijd als een prioriteit gezien. Ook de reden waarom grootouders door de respondenten bij de hulpverlening betrokken zouden kunnen worden verschilt met die van de literatuur. De respondenten geven voorbeelden waarin ze de grootouders in de rol van grootouders zullen aanspreken en er gekeken kan worden wat zij voor hun kleinkinderen zouden kunnen betekenen. In de literatuur wordt een voorbeeld gegeven dat de grootouders om tafel komen als zijnde ouders van hun kind. Het gesprek zal dan ook gaan over het gezin van herkomst van de ouder en de band tussen ouders en grootouders in plaats van die tussen grootouders en kleinkinderen. Ruiten geeft onder het kopje 'vragen stellen over de generaties' wel aan dat zij grootouders wel eens vraagt hoe zij de opvoeding van hun eigen kind hebben ervaren. In dit geval spreekt zij de grootouders wel aan als zijnde ouders, maar lijkt het er op dat er geen gesprek tussen grootouders en ouders wordt belegd wat vanuit de literatuur wel wordt geadviseerd.

Erkenning geven.

Knol legt uit dat het belangrijk is om zowel erkenning te geven voor wat ouders goed doen in hun rol als opvoeder, als ook voor het onrecht dat hen is aangedaan. Ze legt bij dit laatste uit dat verstandelijk beperkte ouders vaak al op een grote achterstand staan, omdat ze vaak al veel hebben meegemaakt wat doorwerkt op alle levensgebieden (Knol, *(gezins)voogd*, r.86, 284&286).

Timmerman vertelt dat hij zijn cliënt wel eens erkenning heeft gegeven door te zeggen: *'Je bent al een betere vader dan jouw vader voor jou als vader is geweest'* (Timmerman, *werkbegeleider en (gezins)voogd*, r.154).

Wallenburg legt uit dat zij vaak tegen ouders zegt dat ze zulke mooie kinderen hebben. Ze legt daarbij uit dat ze niet de nadruk legt op hoe afschuwelijk het is dat de ouder zijn kind bijvoorbeeld slaat, maar op het feit dat hij of zij zulke mooie kinderen heeft en dat ze bijvoorbeeld weer goed zijn gegroeid. Daarbij vraagt ze door op waar de ouder zelf van vindt waar hij goed voor zorgt. Ze geeft een voorbeeld van wat zij tegen een ouder kan zeggen: *'Ja, je bent een goede moeder en hoe zou je dat nog beter willen?'* (Wallenburg, *ambulant gezinsbegeleider*, r.256).

Wanneer ouders aangeven het liever niet over hun gezin van herkomst met de hulpverlener te willen hebben geeft Korving ze daarvoor erkenning door het volgende te zeggen: *'Waarschijnlijk heeft u ook goede redenen om dingen nog niet uit te spreken naar mij toe of het daar nog helemaal niet over te hebben. Dat is misschien ook moeilijk, of heeft u andere goede redenen daarvoor?'* (Korving, *ambulant gezinsbegeleider*, r.156).

Gesprek tussen familieleden

Timmerman legt uit dat hij de jongere wel eens aanzet tot een gesprek aangaan met zijn ouders of grootouders. Hij legt daarbij uit dat hij dit alleen doet wanneer hij verwacht dat er iets constructiefs uit voort zou kunnen komen. Hij zal dit niet doen wanneer hij vermoedt dat het kind opnieuw teleurgesteld zal worden in dit gesprek. Wanneer hij het vermoeden heeft dat een gesprek niet helpend zal zijn, adviseert hij de jongere ook wel eens om te fantaseren hoe het zou zijn als zijn moeder hem leuk zou vinden (Timmerman, *werkbegeleider en (gezins)voogd*, r. 126).

Knol, Ruiten, Wallenburg en Korving geven voorbeelden van situaties waarin de cliënten zelf in gesprek zijn gegaan met mensen uit de familie, soms in aanwezigheid van hun en soms zonder de hulpverlening erbij. Wat mij hierin opvalt is dat zij deze gesprekken als zeer waardevol beschouwen en daardoor vaak ook verbetering zien optreden in de situatie van het kind. Als voorbeeld vertelt Knol dat zij regelmatig 'Signs of Safety' bijeenkomsten organiseert waarbij veel familieleden aanwezig zijn. Tijdens deze bijeenkomsten gaan de mensen in gesprek over de veiligheid van het kind, maar ook over de rol van de familieleden daarin. Zo geeft ze als voorbeeld dat familieleden de ingewikkelde rol die een oma in het geheel inneemt met elkaar bespreken en daarbij ook kunnen aangeven dat deze oma zelf ook een slecht voorbeeld heeft meegekregen. Vervolgens werken deze bijeenkomsten door buiten de zittingen om, doordat familieleden elkaar bijvoorbeeld op verjaardagen aanspreken op elkaars gedrag als het gaat om het welzijn van het kind (Knol, *(gezins)voogd*, r. 46 & 104). Wallenburg vertelt over een situatie waarin een moeder aan haar kind uitlegde dat zij het vroeger niet makkelijk heeft gehad. Deze moeder zei tegen haar dochter: *'Als ik het niet geleerd heb vroeger, hoe kan ik het jou dan leren? Maar ik vindt dat ik het wel beter heb gedaan'* (Wallenburg, *ambulant gezinsbegeleider*, r.26).

Reflectie

Veel respondenten vertellen iets over het belang van gesprekken die tussen familieleden plaatsvinden. In de literatuur wordt hier minder aandacht aan besteed. Wat wel overlappend is, is dat Knol regelmatig 'Signs of Safety' bijeenkomsten organiseert en dat er ook in de literatuur wordt geadviseerd om, op basis van de informatie uit het genogram, een familiebeeraad te beleggen eventueel aangevuld met andere mensen uit het netwerk.

Zoeken naar hulpbronnen.

Zoals onder het kopje 'grootouders betrekken bij de hulpverlening' is aangegeven, worden grootouders door de respondenten gezien als hulpbronnen. Naast grootouders wordt er ook gesproken over andere familieleden die een stuk praktische ondersteuning kunnen geven. Knol legt daarover uit dat de afspraken die in een 'Signs of Safety' bijeenkomst tussen de familieleden worden gemaakt veel voor ouders en het kind kunnen betekenen (Knol, *(gezins)voogd*, r.82). Ruiten legt uit dat zij aan kinderen vaak de vraag stelt: *'stel je voor dat je niet naar je mama zou kunnen of naar je papa, naar wie zou je dan toe gaan als je heel verdrietig bent?'*, om op die manier zicht te kunnen krijgen op de hulpbronnen van de kinderen (Ruiten, *voogd*, r.142). Ook geeft zij een voorbeeld van een meisje waarvan haar moeder een lange tijd geleden is overleden en haar vader niet in beeld is. Voor dit meisje is de systeemtherapeut vanuit de instelling waar zij verblijft met haar aan het kijken naar of de tantes (zussen van moeder) informatie voor haar hebben over hoe haar moeder is opgevoed (Ruiten, *voogd*, r.130). In dit voorbeeld wordt ook duidelijk dat een gezinsvoogd ook andere hulpverleners in kan zetten om intergenerationeel met de cliënt te kunnen werken.

Doorverwijzing naar contextuele therapie.

Korving en Timmerman vertellen de cliënt wel eens door te verwijzen naar contextuele therapie. Waarbij Korving uitlegt dat hij het belangrijk vindt dat een cliënt (indien dit nodig is en als hij dit wil) op een goede manier persoonlijk begeleid kan worden bij zijn eigen proces. Daarin kan hij maar een klein gedeelte oppakken en een contextuele therapeut biedt hier veel meer in (Korving, *ambulant gezinsbegeleider*, r. 292).

Zowel Knol als Van der Keijl benoemen dat een contextueel therapeut zelf bekostigd moet worden en dat de cliënten binnen de doelgroep van de (gezins)voogdij daar vaak niet de middelen voor hebben. Om die reden verwijst Van der Keijl de cliënten nog wel eens door naar het maatschappelijk werk of GGZ met daarbij haar uitleg om ook naar de geschiedenis van de ouders te kijken (Knol, *(gezins)voogd*, r. 254 & 272 en Van der Keijl, *(gezins)voogd*, r. 34 & 36).

Verder legt Van der Keijl uit dat zij het advies om door te verwijzen vaak pas aan het eind van de Onder Toezicht Stelling aan de cliënten geeft. Ze legt daarbij aan de cliënten uit dat zij dat niet meer zegt als gezinsvoogd, de zorg voor het kind is dan meestal al goed genoeg dus de OTS kan worden beëindigd, maar omdat ze de ouder een plek gunt waar hij zelf met zijn verhaal, pijn en verdriet terecht kan (Van der Keijl, *(gezins)voogd*, r.40).

Knol geeft aan nooit door te verwijzen naar contextuele therapie. Dit dus vanwege financiën, maar ook omdat de doelgroep waar zij mee werkt (verstandelijk beperkte ouders) daar helemaal niet op zit te wachten. Zij legt uit dat deze mensen vaak iets recalcitrants hebben ten opzichte van de hulpverlening. Ze hebben vaak moeite met al die mensen die zich met hen bemoeien wat al heel vaak is gebeurt in hun leven. Bovendien vindt Knol contextuele therapie voor deze doelgroep ook wel veel gevraagd (Knol, *(gezins)voogd*, r.250, 260 & 262).

Ruiten legt uit dat zij haar cliënten wel zou willen doorverwijzen naar contextuele therapie, maar dat de ouders binnen de voogdij vaak zoveel voorliggende problemen hebben zoals een drugs- of alcoholverslaving en/of psychiatrische problematiek dat het meestal niet haalbaar is om naar een contextueel therapeut te gaan. Mensen die bijvoorbeeld een verslaving hebben gebruiken een middel om hun pijn te verzachten. In het gewone leven lukt het ze dus al niet om hun problemen onder ogen te zien, laat staan als zij daar diepgaande gesprekken over zouden moeten voeren met een contextueel therapeut. En wanneer er sprake is van psychiatrische problematiek dan zal het volgens Ruiten ook ingewikkeld zijn om de cliënt naar een contextuele therapeut te laten gaan. Voor de doelgroep waar zij mee werkt vindt zij een verwijzing naar contextuele therapie dan ook meestal een stap te ver (Ruiten, *voogd*, r.240).

Reflectie

Opvallend is dat in de literatuur wordt geadviseerd de ouder in een vroeg stadium door te verwijzen naar therapeutische hulp zodat het verleden van de ouders de opvoeding van de kinderen niet in de weg staat, maar uit de praktijk blijkt dat dit om verschillende redenen vaak niet haalbaar is.

Werken aan ontschuldiging.

Wallenburg geeft het volgende voorbeeld van hoe zij heeft gewerkt aan ontschuldiging in een eerste gesprek met een jongere: *'Weet je wel wat er met je moeder is gebeurd? Weet je daar iets van?'* Nee daar wist ze niet zo veel van. Ze zei: *'Dat moet jij maar aan mijn moeder gaan vragen'*. En ik zeg: *hé, ik ken de geschiedenis van jouw moeder ook niet, maar het zou heel goed kunnen zijn dat jouw moeder dingen heeft meegemaakt die echt heel moeilijk zijn geweest. Maar ik weet het niet, misschien niet. Maar als ik je verhaal zo hoor, zou dat wel kunnen. En als zij het niet heeft geleerd van haar eigen ouders, hoe kan ze dat dan aan jou geven?'* (Wallenburg, *ambulant gezinsbegeleider*, r.20).

Ruiten geeft een voorbeeld van een jongetje met een verstandelijk gehandicapte vader en een verstandelijk gehandicapt broertje. Zij legt aan deze jongen uit dat zijn vader vroeger ook zo'n broer had als hij nu voor zijn broertje is, maar dat zijn vader nu volwassen is en het daarom inmiddels zonder zijn broer moet doen, wat hem echter niet goed lukt. En om die reden moet zijn broertje nu ook in een instelling wonen waar hij moet leren dat hij het straks wel alleen kan. Ruiten trekt dus als het ware een parallel tussen de vorige generatie en de huidige generatie, waardoor zij begrip van het jongetje vraagt voor de situatie van zijn vader (Ruiten, *voogd*, r.170).

Van der Keijl geeft aan dat zij heeft geleerd om de ontschuldiging vanuit de cliënt of vanuit de pupillen zelf te laten komen (Van der Keijl, *(gezins)voogd*, r.126).

Zoeken naar het gevende in relaties.

Wallenburg legt uit dat de ouder dat wat hij zelf heeft gemist aan erkenning voor wat hij vroeger heeft gegeven, kan gaan zoeken bij zijn kind. De hulpverlener kan de ouder alsnog een stuk erkenning geven voor datgene wat de ouder vroeger in zijn jeugd heeft gegeven wat niet gezien is. Vaak weten ouders het zelf ook niet dat ze zoveel hebben gegeven en kan de hulpverlener ze helpen dit inzicht te krijgen. Wanneer de ouder zichzelf daar erkenning voor kan geven, hoeft hij dit niet meer bij zijn kind te halen. Verder vertelt Wallenburg dat het belangrijk is, wanneer een kind uit huis is geplaatst, om wel met de ouders te kijken naar wat zij nog kunnen blijven geven aan hun kind ondanks dat het niet meer bij hun woont (Wallenburg, *ambulant gezinsbegeleider*, r.104 & 208).

Ruiten zegt over het gevende van een kind naar zijn ouders dat het belangrijk is dat een kind kan blijven geven. Ze legt uit dat ze het misschien wel erger vindt wanneer een kind niet meer kan geven, dan wanneer het te veel aan zijn ouders geeft. Het belangrijkste vindt zij wel dat het gevende van het kind door de ouders wordt gezien, tegelijkertijd weet zij dat dit de ouders binnen haar doelgroep niet altijd lukt omdat ze daarin zelf te veel beschadigd zijn. Ruiten zal wel met de ouders bespreken of zij dit gevende kunnen zien.

Van der Keijl constateert dat het vaak makkelijker is om met het kind te kijken naar wat hij aan zijn ouders geeft en met ouders naar wat het kind hun geeft, dan om met ouders te kijken naar wat zij als kind vroeger aan hun ouders hebben gegeven. Haar ervaring is dat ouders dit meestal bagatelliseren (Ruiten, *voogd*, r.64).

Reflectie

In deze paragraaf wordt weergegeven hoe de respondenten aankijken tegen parentificatie. Ik heb er voor gekozen de antwoorden van de respondenten het sub-label: 'zoeken naar het gevende in relaties' te geven omdat ik 'parentificatie' niet altijd de lading vond dekken. Opvallend is wel dat zowel in de literatuur als door de respondenten wordt benoemd dat het voor een ouder moeilijk zal zijn het gevende van zijn eigen kind te zien wanneer hij zelf niet de erkenning heeft gekregen voor wat hij zelf vroeger gegeven heeft. De parentificatie lijkt dus door de generaties heen doorgegeven te worden.

Link leggen naar het heden.

Korving legt uit dat met het bespreken van eerdere generaties zijn intentie altijd is om te kijken hoe het vertaald zou kunnen worden naar het hier en nu. Hoe kunnen de eerdere generaties ingezet worden in het hier en nu? Volgens hem kan het belangrijk zijn om bepaalde blokkades uit het verleden eerst aan te pakken voordat er in het heden iets veranderd kan worden (Korving, *ambulant gezinsbegeleider*, r. 228). Als voorbeeld van hoe een link gelegd zou kunnen worden van het verleden naar het heden vertelt Wallenburg over een gesprek dat zij aan de hand van een genogram met een moeder had. Ze kon met deze moeder bespreken wat zij tekort was gekomen in haar eigen gezin van herkomst en wees dit aan op de tekening van het genogram. Vervolgens vroeg Wallenburg aan deze moeder of zij kon zien dat hetgeen wat zij zelf gemist had in haar jeugd, nu hetgeen is wat haar dochter ook aangeeft te missen in de relatie met haar, waarbij Wallenburg ook benoemde dat het pijnlijk voor moeder moet zijn om dit te ontdekken en dat haar eigen dochter haar nu dit gemis kenbaar maakt (Wallenburg, *ambulant gezinsbegeleider*, r.94).

Ruiten legt uit dat de ouders die binnen de voogdij terecht komen vaak zelf verwaarloosd zijn geweest en kinderen krijgen met de vaste overtuiging het anders te doen dan hun ouders hebben gedaan. Hoe vaster ze aan die overtuiging vastzitten, hoe groter volgens Ruiten de kans dat ze het net zoals hun ouders gaan doen. Als (gezins)voogd kun je daar mooi bij aansluiten door te zeggen: *'Jullie willen het zo graag anders doen dan je zelf hebt meegemaakt, zullen we samen eens kijken hoe jullie het anders zouden kunnen doen?'* (Ruiten, voogd, r. 110 & 112).

Zorg voor toekomstige generaties.

Timmerman vertelt dat wanneer hij met een jonge vrouw praat, hij ook spreekt over de kinderen die nog niet geboren zijn. Verder vertelt hij dat de toekomstige generaties voor hem ook een drijfveer zijn om dit werk te doen. Op die manier leg je in je gedachten de generaties anders dan de levende generaties van kind, moeder, grootouders naar ouder, kind, toekomstige generatie. Hij geeft een voorbeeld van een situatie waarin een moeder de spullen van een kind kapot heeft gemaakt. Timmerman geeft dit kind bewust de mogelijkheid om aangifte tegen zijn ouder te doen, zodat hij de rekening daar legt waar hij hoort: bij zijn moeder. Op die manier probeert hij te voorkomen dat deze jongen later bijvoorbeeld zelf de spullen van zijn eigen kinderen kapot gaat maken. In incest zaken pleit hij er dan ook voor om de ouder wel beschikbaar te laten blijven voor het kind, zodat het kind met deze ouder in gesprek kan blijven gaan over het onrecht dat hem is aangedaan (Timmerman, *werkbeggeleider en (gezins)voogd*, r.22, 24, 152, 160 & 162).

Korving geeft aan dat hij de ouders aanspreekt op hun zorgrol voor het nageslacht. De uitspraak: *'de zorg voor het nageslacht is de hefboom voor verandering'*, houdt hij vaak in gedachten wanneer hij bijvoorbeeld een zorg mijdend gezin gaat bezoeken en contact met hun probeert op te bouwen. Zijn ervaring is dat bij zorg mijdende gezinnen het bespreken van de zorg voor het nageslacht een opening geeft om verdere hulp te kunnen verlenen (Korving, *ambulant gezinsbegeleider*, r.321).

Reflectie:

Het valt mij op dat Timmerman aangeeft alleen met jonge vrouwen te spreken over de kinderen die nog niet geboren zijn, hij heeft het hierin niet over de jonge mannen.

Legaten en Delegaten opmerken.

Wat opvalt is dat de respondenten wel voorbeelden geven van legaten en delegaten, maar zelf het woord 'legaat' of 'delegaat' niet uitspreken, terwijl dit wel belangrijke termen zijn als het gaat om intergenerationeel werken. Omdat de respondenten zelf deze termen niet hebben gebruikt, heb ik ze ook niet gelabeld. Toch wil ik wel stil staan bij deze begrippen en zal ik hieronder ter illustratie enkele voorbeelden geven van legaten en delegaten die door de respondenten zijn benoemd:

'Ik werk in dat systeem, maar om hen beter te kunnen begrijpen en patronen te kunnen herkennen, heb je het gezin van herkomst weer nodig. Want dat is heel vaak toch echt een herhaling van hoe je het geleerd hebt. Waar je vandaan komt, zo heb je het geleerd en dat neem je weer mee in je eigen gezin' (Wallenburg, *ambulante gezinsbegeleider*, r.136).

Een voorbeeld die Wallenburg geeft over een gesprek met een cliënt: *'Joh, is dat iets wat je hebt meegekregen dat slaan? 'Ja', zegt hij, 'natuurlijk, ik ben ook in elkaar geslagen vroeger en het heeft gewerkt hoor, ik was geen makkelijke puber, en zie dit is er van terecht gekomen. Ik ben goed terecht gekomen. Ik ben blij dat mijn vader me echt flink aangepakt heeft'* (Wallenburg, *ambulante gezinsbegeleider*, r.186).

'Als enige meisje van, ik geloof een stuk of zeven of acht oudere broers, is daar wel heel veel van haar gevraagd en verwacht. En is het allemaal maar logisch dat je als vrouw het allemaal maar doet. Weet je die jongens bellen nog op: 'ik kom vanavond eten is dat goed?', en dan schilt ze zo drie aardappels extra weet je wel: 'geen enkel probleem, natuurlijk kan dat'. En dat is ook wat oma heel erg van haar dochter heeft verwacht en vraagt, en nog verwacht en vraagt. Nou ja, dat ze het huis op orde heeft, haar leven op orde heeft, de kinderen op orde heeft. En deze moeder heeft het een tijd lang niet gered' (Van der Keijl, (gezins)voogd, r.68 & 70).

Dit zijn naar mijn idee allemaal voorbeelden van legaten en delegaten, omdat er door de ouder iets wordt verteld over wat zij zelf hebben meegekregen en wat zij (bewust of onbewust) weer doorgeven aan het nageslacht. Doordat de respondenten mij deze voorbeelden geven, valt het mij op dat ze de legaten en delegaten in de gesprekken met hun cliënten opmerken.

7.3. Houding

In figuur 7.3 is te zien dat er door de respondenten twee belangrijke houdingsaspecten zijn genoemd. Alle respondenten hebben gesproken over het belang van de timing van de cliënt en ruim 80% heeft iets verteld over het belang van een meerzijdig partijdige houding om intergenerationeel te kunnen werken. Ik heb er voor gekozen om meerzijdige partijdigheid onder het kernlabel 'houding' te plaatsen, maar weet dat Nagy het ook ziet als een techniek. Ik kies hiervoor omdat ik binnen dit label ook het door twee respondenten genoemde houdingsaspect 'niet veroordelend', heb toegevoegd. Naar mijn idee is meerzijdige partijdigheid een houding die tot uiting komt in de interventies die je doet.

	Houding					
	1. Korving	2. Wallenburg	3. v.d. Keijl	4. Timmerman	5. Ruiten	6. Knol
Meerzijdige partijdigheid (bespreekbaar maken)		15x	1x	4x	2x	1x
Timing van de cliënt	11x	6x	4x	3x	3x	1x

Figuur: 7.3

Meerzijdige partijdigheid houdt volgens Timmerman in dat je oog hebt voor de redenen en de drijfveren waarom iemand doet wat hij doet. Het is belangrijk dat je daar voor open wilt staan. Ook is het belangrijk dat je als hulpverlener de persoon niet gaat veroordelen ook al is zijn handelen nog zo slecht, het is aan de cliënt zelf om dit oordeel te geven (Timmerman, *werkbegeleider en (gezins)voogd*, r.132). Wallenburg gelooft dat je meerzijdige partijdigheid nodig hebt om intergenerationeel te kunnen werken. Wanneer je deze houding niet aanneemt zal het volgens haar niet gaan lukken. Dit omdat niemand wil dat een ander slecht over zijn ouders denkt. Er moet daarom veiligheid zijn om ook de negatieve ervaringen uit de jeugd aan de hulpverlener te kunnen vertellen, zonder het gevoel te krijgen dat hij niet loyaal mag zijn aan zijn ouders. Wallenburg geeft als voorbeeld dat wanneer een vader zijn kind slaat en zegt dat het niet erg is dat hij dat doet, je dat niet gelijk moet veroordelen maar moet proberen te begrijpen waar zijn houding vandaan komt. Het is belangrijk om te gaan begrijpen waar deze ouder vandaan komt, wat zijn nood is en wat voor afschuwelijke geschiedenis hij waarschijnlijk heeft meegemaakt om tot deze daden en houding te komen. Deze kennis zorgt er uiteindelijk ook voor jezelf voor dat het makkelijker wordt om met mededogen en niet veroordelend naar de ouder te kunnen kijken (Wallenburg, *ambulant gezinsbegeleider*, r.68-70, 170 & 242). Ook Ruiten geeft aan dat het ontzettend belangrijk is om meerzijdig partijdig te zijn als je het over de generaties wilt hebben. Als je dat niet bent kun je snel mensen kwetsen (Ruiten, *voogd*, r.184).

Alle respondenten vertellen dat ze hebben geleerd vertrouwen te hebben in de timing van de cliënt omdat dit van wezenlijk belang is om intergenerationeel te kunnen werken. Wel vinden vrijwel alle respondenten dit lastig wanneer ze zelf al allemaal mogelijkheden denken te zien om de roulerende rekening (enigszins) te kunnen doorbreken. Korving zegt hierover dat het goed is om te erkennen dat mensen hun eigen tijd bepalen en daar ook vertrouwen in te hebben. Soms gebeurt er in de gesprekken niet zoveel, maar gebeuren er wel dingen tussen de gesprekken in doordat je alleen maar simpele vragen hebt gesteld. Verder zegt hij hierover: '*Ik vlieg ook maar op een bepaald moment een gezin binnen. Dat is ook een tijd, en dat hoeft helemaal niet de tijd te zijn waarop zij daarmee bezig willen zijn, met die dingen*' (Korving, *ambulant gezinsbegeleider*, r.142, 148).

Timmerman benoemt dat hij heeft gezien dat zware problematiek niet binnen één generatie op te lossen valt. In die gevallen mag je blij zijn als je het gedrag iets constructiever hebt kunnen maken (Timmerman, *werkbegeleider en (gezins)voogd*, r.154).

Reflectie:

In de literatuur wordt wel gesproken over het belang van meerzijdige partijdigheid, maar niet over de timing van de cliënt. Aangezien alle respondenten benadrukken hoe belangrijk zij deze timing vinden, is het belangrijk te weten dat alle handvatten die zijn aangereikt om intergenerationeel te kunnen werken, pas toegepast en helpend kunnen worden op het moment dat de cliënt daar zelf aan toe is. Wanneer het niet de timing is van de cliënt wordt in hoofdstuk 6.3 ook uitgelegd dat de hulpverlener op weerstand zal stuiten en dus niet verder zal komen. De respondenten benoemen allemaal het belang van de timing als antwoord op mijn vraag welke leerervaring zij in de loop der jaren hebben opgedaan in het intergenerationeel werken. In mijn werk als jeugdhulpverlener merk ik ook dat ik pas een band met cliënten kan opbouwen en het mandaat krijg om hulp te mogen verlenen, wanneer ik rekening houdt met hun timing. Dit vind ik ook een respectvolle houding omdat het toch vaak over hele persoonlijke en vaak ook heftige verhalen gaat, waarin ik als hulpverlener niet degene mag zijn die bepaalt of en zo ja wanneer deze worden verteld.

7.4. Conclusie

Om antwoord te kunnen geven op de vraag hoe gezinsvoogden intergenerationeel kunnen werken, is in dit hoofdstuk antwoord gegeven in drie categorieën: de instrumenten die de hulpverlener kan gebruiken, de interventies die hij kan doen en de houding die hij aan kan nemen. Door de respondenten worden de volgende instrumenten gebruikt om intergenerationeel te kunnen werken: het tekenen van een genogram, sociogram of een tijdlijn. Het gebruik maken van duplo-poppetjes in de gesprekken om familiebanden inzichtelijk te maken, maar ook het vragen naar foto's of filmbeelden kan veel informatie geven over de familie. Tot slot geeft één respondent aan dat het werken met het werkboekje 'wie ben ik?' geschreven door M. Thans goed gebruikt kan worden om intergenerationeel met pubers te kunnen werken. Deze instrumenten kunnen zowel gebruikt worden om meer zicht te krijgen op hoe de familie feitelijk gezien in elkaar zit, maar ook om cliënten inzicht te geven in het effect van gebeurtenissen uit het verleden op de huidige opvoeding en de balans van geven en ontvangen in relaties.

De respondenten hebben veel informatie gegeven over de interventies die zij gebruiken om in hun cliëntsystemen intergenerationeel te kunnen werken.

Over de interventie 'vragen stellen over de generaties' wordt verteld dat de (gezins)voogd op basis van de informatie uit het raadsrapport de ouders vragen kan stellen over hun gezin van herkomst. Wanneer het kind opgroeit bij de grootouders kan aan hen de vraag gesteld worden hoe zij de opvoeding aan hun eigen kind hebben ervaren. Door de opvoeder te vragen hoe zijn leven er uit zag toen hij zo oud was als het kind, kan de hulpverlener meer informatie over de geschiedenis van de opvoeder krijgen. Vaak maken ouders zelf opmerkingen over hun gezin van herkomst die de hulpverlener kan onthouden en later op terug vragen. Wanneer een ander familielid komt binnenlopen kan dit een bruggetje zijn om vragen te stellen over de familiebanden en de verschillende generaties.

Om de grootouders bij de hulpverlening te kunnen betrekken, kan de hulpverlener de ouders vragen welke betekenis zij hebben voor het kind. Ook kan hen gevraagd worden hoe zij van betekenis zouden kunnen zijn voor hun kleinkind. De hulpverlener kan tevens een familiedag organiseren om op die manier de grootouders bij de hulpverlening te betrekken. Een kanttekening die door één respondent wordt geplaatst bij het gebruiken van de grootouders als netwerkpleeggezin, is dat de kinderen op die manier vaak in een familie blijven wonen waar al generaties lang veel problemen spelen, waardoor zij soms twijfelt of dat wel de beste plek voor het kind zal zijn om op te groeien. Opvallend is dat door de respondenten overwegend de betrokkenheid van grootouders bij de hulpverlening als minder belangrijk wordt geacht dan in de literatuur wordt omschreven. Ook geven de respondenten vooral voorbeelden waarin ze gesprekken hebben met grootouders en ouders over de relatie tussen grootouders en kleinkind en niet zozeer tussen grootouders en ouders.

De hulpverlener kan erkenning geven voor wat de ouder goed doet, als ook voor het onrecht dat hem is aangedaan. Ook kan er erkenning gegeven worden door te benoemen dat de ouder het al beter doet dan zijn eigen ouders of door aan te geven hoe mooi de kinderen zijn en hoe goed ze zijn gegroeid. Wanneer een ouder niet over zijn gezin van herkomst wil praten, kan er erkenning gegeven worden door te zeggen dat hij daar vast een goede reden voor zal hebben.

Gesprekken tussen familieleden zijn helpend voor de verdere ontwikkeling van het kind. Deze gesprekken kunnen worden aangemoedigd door de hulpverlening en indien nodig worden begeleid.

Grootouders worden veelal gezien als hulpbronnen. Naast grootouders zijn er ook andere familieleden die in praktisch opzicht als hulpbron kunnen fungeren. Daarnaast kunnen familieleden ook ingezet worden om intergenerationeel te werken door het kind te helpen om de geschiedenis van de ouder in kaart te brengen.

De meeste respondenten zouden de cliënten wel willen doorverwijzen naar contextuele therapie, maar doen dit niet vanwege voorliggende problematiek of het gebrek aan financiële middelen. Om die reden verwijst één respondent de cliënten door naar het maatschappelijk werk of de GGZ met de vraag of zij met de cliënten naar hun geschiedenis zou kunnen kijken. De gezinsvoogd die werkt met verstandelijk beperkte ouders geeft aan dat contextuele therapie voor deze doelgroep niet haalbaar is. Dit is naar mijn idee wel een belangrijke aanvulling op de literatuur waarin er wel gesproken wordt over het belang van het in een vroeg stadium doorverwijzen van ouders naar therapie.

De hulpverlener kan met de jongere werken aan ontschuldiging door met hem in gesprek te gaan over de geschiedenis van zijn ouder. Eén respondent zegt daar verder nog over dat ze heeft geleerd om de ontschuldiging wel vanuit de cliënt te laten komen.

Het is belangrijk dat er gekeken wordt naar het gevende van zowel de ouder in zijn gezin van herkomst, als van het kind nu in de relatie tot zijn ouder. Het eerste is belangrijk omdat een ouder de erkenning die hij vroeger heeft gemist voor zijn geven niet of minder snel bij zijn kind zal verhalen wanneer hij daar zelf zicht op heeft. Daarnaast zal het de ouder dan beter lukken om het gevende van zijn eigen

kind nu te kunnen zien en benoemen. Dit is een bevestiging van wat er in de literatuur staat beschreven over parentificatie die door de generaties heen in stand wordt gehouden.

Doormiddel van een genogram kan de hulpverlener voor de ouder proberen inzichtelijk te maken hoe de geschiedenis kan doorwerken in het heden. Ook kan het helpend zijn om te benoemen dat de ouder zelf veel heeft meegemaakt en het nu graag anders zou willen doen en dat je hem kan helpen om te kijken hoe hij dit zou kunnen veranderen.

Door het kind de mogelijkheid te geven om met de ouder in gesprek te blijven en indien nodig te laten boeten voor hetgeen hij het kind heeft aangedaan, kan worden voorkomen dat het kind dit onrecht gaat verhalen op zijn eigen kinderen. Met cliënten kan ook worden gesproken over het eventuele nageslacht. De ervaring is dat het bespreken van de toekomstige generaties zorgt voor een vermindering van de weerstand richting de hulpverlening.

Wat betreft het houdingsaspect wordt aangegeven dat een meerzijdig partijdige houding van wezenlijk belang is om intergenerationeel te kunnen werken. Wat niet in de literatuur wordt omschreven, maar wat wel sterk uit de interviews naar voren komt, is dat de timing van de cliënt van groot belang is om intergenerationeel te kunnen en mogen werken. Als de hulpverlener daar geen rekening mee houdt zal hij stuiten op weerstand en naar mijn idee moeite hebben met het opbouwen van een vertrouwensrelatie met de cliënt. Aangezien het om persoonlijke en vaak heftige verhalen gaat is het ook begrijpelijk dat de cliënt bepaalt of en zo ja wanneer hij dit aan de hulpverlener wil vertellen.

8. Hoe er door contextueel geschoolde (gezins)voogden (of hulpverleners die met dezelfde doelgroep werken) intergenerationeel wordt gewerkt. *Uitkomst casestudy.*

In dit hoofdstuk zal ik kort de casus schetsen die ik aan Van de Ven en Wallenburg heb voorgelegd. Daarna zal ik de bevindingen die ik uit de casestudy heb opgedaan presenteren. Zoals in het schema in de bijlage te zien is, worden er ook in de casestudy veel dezelfde instrumenten, interventies en houdingsaspecten genoemd. In dit hoofdstuk zal ik alleen de belangrijkste overlappende, opvallende, aanvullende of vernieuwende informatie die voort komt uit de casestudy bespreken.

Casus:

Kelly is de dochter van Erik en Karin. Toen Kelly 10 jaar oud was heeft Karin het gezin verlaten en is bij haar nieuwe partner gaan wonen. Kelly was door haar moeder al eerder op de hoogte gebracht van deze buitenechtelijke relatie zonder dat vader hier van af wist. Zij is bij haar vader blijven wonen omdat ze zich zorgen om hem maakte en het zielig vond als hij alleen zou wonen. De nieuwe partner van Karin had een keer een arm om Kelly heen geslagen, waardoor vader niet meer wilde dat zij nog naar haar moeder en diens partner toe zou gaan. Volgens hem had deze man eerder ontucht met meisjes gepleegd. Omdat Kelly wel graag contact met haar beide ouders wilde hebben, heeft zij zelf hulp gezocht en is er gezinsbegeleiding gestart. De situatie liep steeds meer uit de hand. Erik gaf volgens Kelly strenge straffen en Kelly deed een poging tot zelfmoord. Karin en Erik hadden veel strijd met elkaar waar zij Kelly in betrokken. Na een escalatie tijdens een gesprek tussen ouders, grootouders en Kelly, is Kelly op eigen verzoek op een geheim adres geplaatst en is er na een onderzoek van de Raad voor de Kinderbescherming (RvdK) een Onder Toezicht Stelling (OTS) en Machtiging Uit Huis Plaatsing (MUHP) door de kinderrechter uitgesproken. Kelly was toen 11 jaar oud. In de jaren daarna heeft Erik meerdere zelfmoordpogingen ondernomen en is vaker opgenomen geweest in een psychiatrische kliniek. Kelly heeft een half jaar in een pleeggezin gewoond waar het niet goed met haar ging en uiteindelijk werd zij op een leefgroep geplaatst waar zij Dylano leerde kennen. Dylano stond ook onder toezicht van een Bureau Jeugdzorg uit een andere provincie (de huidige gezinsvoogd heeft geen informatie over het gezin van herkomst van Dylano). Kelly raakte zwanger en op 15-jarige leeftijd beviel zij van een tweeling: Giovanni en Destiny. Omdat Kelly minderjarig was, werden Giovanni en Destiny onder voogdij geplaatst van Bureau Jeugdzorg. In een brief van de RvdK staat vermeld dat Dylano de voorkeur had uitgesproken om de voogdij bij zijn moeder neer te leggen, aangezien zij meerdere kinderen had opgevoed.

Kelly hield zich in eerste instantie goed aan de afspraken met de hulpverlening en zorgde goed voor Giovanni en Destiny. Vanuit de raadsrapportage blijkt dat Dylano drugs gebruikte en Kelly een keer in elkaar heeft geslagen. Hij heeft Giovanni en Destiny niet erkend en is bij Kelly weggegaan. Met Kelly ging het niet goed. Zij ging vaak met verschillende mannen naar bed en kon geen dagbesteding vinden. Kelly raakte overspannen, ze vertelde verdrietig te zijn omdat ze het gevoel had dat zij op haar vader leek en de kinderen wilde slaan. Giovanni en Destiny gingen op driejarige leeftijd tijdelijk naar een crisispleeggezin. Na een jaar zijn zij weer thuis komen wonen. Dylano heeft nog één keer via internet contact met de crisisgroep gezocht, maar is niet op de geplande afspraak met zijn kinderen gekomen. Soms ging het een tijdje goed met Kelly: ze had een tijd een vaste relatie en was minder depressief, en soms waren er tijden dat het minder goed met haar ging. Kelly kreeg hulpverlening voor de opvoeding van haar kinderen. Toen Giovanni 10 jaar oud was ging het niet goed met hem: hij maakte brandjes en was erg opstandig. Giovanni is een aantal maanden bij zijn opa (mz) in huis geweest, maar het bleef niet goed met hem gaan en Giovanni werd opnieuw uit huis geplaatst, dit keer op een leefgroep. Vier jaar later is ook Destiny uit huis geplaatst omdat zij volgens moeder erg zelfbepalend was, veel loog en met verschillende jongens naar bed ging. Zij heeft eerst een paar maanden bij haar oma (mz) gewoond, maar omdat dit niet goed ging is zij ook op een leefgroep geplaatst.

Op dit moment zijn Giovanni en Destiny 16 jaar oud. Met Giovanni gaat het niet goed, hij experimenteert veel met drugs en gaat zijn eigen gang. Destiny doet het op dit moment goed op de groep. Zij hebben beiden geen contact met hun vader en zeggen hier ook geen behoefte aan te hebben. Met hun moeder hebben ze regelmatig contact.

Kelly heeft een wisselende relatie met haar vader, het ene moment is het contact goed, het andere moment zegt ze niet goed met hem op te kunnen schieten. Ze vindt het fijn dat hij nu een vriendin heeft die er voor hem is. Kelly heeft ook nog regelmatig contact met haar moeder.

De voogd is op dit moment betrokken bij Giovanni en Destiny en onderhoudt ook contacten met Kelly.

8.1. Instrumenten

Van de Ven geeft aan dat ze op basis van de informatie die ze heeft ontvangen een genogram en een levenslijn heeft getekend. Ze vertelt dat het visueel maken van de casus er voor zorgt dat ze de patronen ziet die zich door de generaties heen herhalen. Ook ziet ze het verhaal wat door de kinderen wordt gedragen. Daarnaast heeft zij een levenslijn getekend voor Kelly, Giovanni en Destiny, waarin zij per levensjaar de belangrijkste gebeurtenissen heeft opgeschreven (Van de Ven, *(gezins)voogd*, vraag 4).

Wallenburg legt uit dat zij het genogram soms officieel introduceert en gaat er dan met het gezin mee aan de slag (bijvoorbeeld door een groot vel papier op te hangen en er duidelijk op te tekenen), soms tekent ze het gaandeweg een gesprek. Het gevaar van het gebruiken van instrumenten is dat het voor de cliënt kan aanvoelen als iets zakelijks of onpersoonlijks. Zij probeert daarin zoveel mogelijk aan te sluiten bij wat past bij de cliënten (Wallenburg, *ambulant gezinsbegeleider*, vraag 4).

Gedurende de hulpverlening gebruiken beide respondenten naast een genogram nog andere instrumenten zoals duplo-poppetjes. Van de Ven vertelt over een creatieve manier om in plaats van duplo-poppetjes (die de hulpverlener niet altijd bij zich zal hebben) te werken met spullen die voorhanden zijn zoals bekertjes of suikerzakjes. Op die manier maakt zij voor de cliënt inzichtelijk hoe hij zijn relaties omschrijft en hoe de loyaliteiten liggen (Van de Ven, *(gezins)voogd*, vraag 4). Wallenburg zegt dat de cliënten met de duplo-poppetjes de verschillende generaties zichtbaar neer kunnen zetten, wat zij als een zeer helpend instrument ervaart. In plaats van duplo-poppetjes laat zij de cliënten ook wel eens de posities van de familieleden tekenen. Vervolgens komt Wallenburg met een, naar mijn idee oplossingsgerichte, vraag door de gezinsleden een wens te laten doen met het spreekwoordelijke toverstokje hoe zij zouden willen dat de gezinsleden ten opzichte van elkaar zouden staan. Tevens maakt zij gebruik van de schaalvraag, waarin cliënten de relaties door de generaties heen een cijfer mogen geven van hoe goed of slecht zij deze relatie ervaren. Bijvoorbeeld: *‘Giovanni, welk cijfer zou jij de relatie met je opa willen geven?’*, *‘Wat zou je opa kunnen doen om dit cijfer hoger te laten worden en wat zou jij daarin kunnen doen?’* (Wallenburg, *ambulant gezinsbegeleider*, vraag 4).

Van de Ven geeft nog een interessant voorbeeld van het gebruiken van een schatkistje in een gesprek met Destiny. Waarin zij haar ‘schatten’, oftewel haar waardevolle eigenschappen/momenten in een kistje kan doen en de schaduwkanten in haar leven in een ander kistje (Van de Ven, *(gezins)voogd*, vraag 4). Naar mijn idee is dit een mooi instrument om op de tweede dimensie (van de psychologie) te kunnen gebruiken. Hoe dit schatkistje ingezet zou kunnen worden om te werken met de verschillende generaties is mij niet helder geworden.

8.2. Interventies:

Geven van erkenning.

Beide respondenten geven aan in deze casus te starten met het geven van erkenning. Van de Ven legt uit dat zij als eerste in gesprek zou gaan met Kelly waarin zij haar onder andere de erkenning zou geven voor alles wat zij heeft gepresteerd. Zij begint met een gesprek met Kelly, omdat zij naar haar idee het sleutelfiguur is in het geheel. Wanneer Kelly haar eigen geschiedenis een plek kan geven, kan zij wellicht de kinderen de ruimte geven om contact te zoeken met hun vader. Dit geeft hun meer informatie over wie zij zijn. In deze leeftijd zijn de kinderen bezig met het vinden van hun eigen identiteit, waardoor dit erg belangrijk voor ze zal zijn (Van de Ven, *(gezins)voogd*, vraag 2).

Wallenburg legt uit dat zij zou proberen te starten met een gezamenlijk gesprek met Kelly, Giovanni en Destiny omdat ze op die manier gelijk systemisch te werk kan gaan. Door deze insteek zullen de gezinsleden ervaren dat de voogd oog heeft voor ieders belang (meerzijdige partijdigheid) (Wallenburg, *ambulant gezinsbegeleider*, vraag 2). Zij zou vervolgens starten met erkenning geven van aangedaan onrecht en erkenning geven voor wat er gegeven is en nog gegeven wordt (Wallenburg, *ambulant gezinsbegeleider*, vraag 3).

Zoeken naar het gevende in relaties.

Van de Ven en Wallenburg spreken tevens over de interventie: ‘zoeken naar het gevende in relaties’. In deze casus geeft Van de Ven de volgende voorbeelden van vragen die de voogd aan Giovanni en Destiny zou kunnen stellen: *‘Hoe heb jij voor je moeder gezorgd?’* Of: *‘Hoe weet jij dat het goed gaat met je moeder?’* Aan Kelly zou zij de vraag stellen: *‘Wat wens je jouw kinderen toe voor de toekomst?’* (Van de Ven, *(gezins)voogd*, vraag 5). Door antwoord op deze laatste vraag van Kelly te krijgen, hoor je naar mijn idee wat zij aan haar kinderen (probeert) te geven.

Wallenburg vertelt over het gevende van Kelly in deze casus het volgende:

‘Het lukte moeder om de tweeling de eerste drie jaar zelf te verzorgen. Hiermee heeft zij naar alle waarschijnlijkheid een basis meegegeven aan de kinderen (hechting, veiligheid). Ook heeft moeder

gekeken naar het belang van de ontwikkeling van de kinderen door te erkennen dat zij even niet voor hen kon zorgen en dat zij voor een jaar beter af waren in een pleeggezin. Het feit dat zij al op haar 15de moeder was en haar verantwoordelijkheid als moeder nam, terwijl zij toch zelf nog een kind was, laat een kracht zien van moeder. Ook heeft moeder hulp geaccepteerd voor de opvoeding om de kinderen zo goed mogelijk op te voeden. Moeder heeft haar kinderen bij haar ouders laten wonen toen zij dacht dat dit beter voor hen was, omdat het thuis niet meer goed ging. Uit de casus meen ik de toon te proeven dat moeder achter de uithuisplaatsing van de kinderen heeft gestaan. Dit laat zien dat moeder in staat is om naar de belangen van haar kinderen te kijken. Door haar toestemming hiervoor te geven, voorkomt dit een ernstig loyaliteitsprobleem voor de kinderen' (Wallenburg, ambulant gezinsbegeleider, vraag 3).

Zoeken naar wat wordt ontvangen in relaties.

Een interventie die niet uit de interviews naar voren komt maar wel uit de casestudy is: 'zoeken naar wat ontvangen wordt in relaties'. Voorbeeldvragen die Van de Ven aan Kelly stelt om hier zicht op te krijgen: 'Heeft jouw vader gezien hoe jij voor hem hebt gezorgd?', en 'Heb jij gezien wat jouw kinderen aan jou gegeven hebben?' (Van de Ven, (gezins)voogd, vraag 5)

Wallenburg vertelt dat zij gebruik maakt van een ingepakt cadeau om zichtbaar te maken wat ontvangen wordt in relaties. Met dit cadeau maakt zij voor de cliënten de verschillende stadions van het kunnen ontvangen zichtbaar: aannemen, uitpakken, afwijzen, naast je neer leggen. Hiermee legt zij uit hoe waardevol en belangrijk het is als het cadeau wordt geaccepteerd en hoe pijnlijk het is als iemand het niet ontvangt of nog erger: als iemand het je verwijt dat je het cadeau hebt gegeven. Deze metafoor is helpend om inzicht te geven in de balans van geven en ontvangen in relaties en hoe verstoord dit kan zijn. Maar ook maakt het de mogelijkheden zichtbaar om deze disbalans weer te herstellen en dat er hoop voor de toekomst is om weer in verbinding met elkaar te komen (Wallenburg, ambulant gezinsbegeleider, vraag 3). Wat ik hier uit opmaak is dat Wallenburg op deze manier werkt aan herstel van de (intergenerationele) relaties. Tevens zie ik hierin dat zij parentificatie (een cadeau dat niet ontvangen wordt of zelfs verweten wordt) zichtbaar probeert te maken. Deze methode valt naar mijn idee zowel onder instrumenten (gebruik maken van een metafoor als een ingepakt cadeau) als onder interventies: werken aan de balans van geven en ontvangen.

Gesprek tussen gezinsleden:

Het meest krachtige is het volgens Wallenburg wanneer gezinsleden aan elkaar erkenning kunnen geven. Hierin is de hulpverlener een voorbeeld van het geven en van het erkennen van aangedaan onrecht. Wallenburg zou daarna interventies doen waarin er in de relatie aan elkaar erkenning kan worden gegeven (Wallenburg, ambulante gezinsbegeleider, vraag 3).

Zoeken naar hulpbronnen.

Beide respondenten zien een mogelijke hulpbron bij de vader van Giovanni en Destiny en bij de grootouders van beide kanten. Wallenburg geeft een voorbeeld van een vraag waarin zij zoekt naar de hulpbronnen van Kelly: 'Wie heeft gezien dat je je vader geprobeerd hebt te helpen/steunen?' Aan alle gezinsleden zou zij de vraag stellen: 'Wie heeft gezien dat je het moeilijk had?' (Wallenburg, ambulant gezinsbegeleider, vraag 5). Van de Ven geeft als voorbeeld voor het zoeken van een hulpbron van Kelly: 'Wie heeft jou gesteund in de tijd dat je kinderen uit huis werd geplaatst?' (Van de Ven, (gezins)voogd, vraag 5).

Vragen stellen over de generaties:

Voorbeeldvragen die de respondenten in deze casus geven:

Aan Kelly:

- 'Wie van je kinderen doet het meeste aan jezelf, hun vader en hun grootouders denken?' (Wallenburg, ambulante gezinsbegeleider, vraag 5).
- 'Zijn Giovanni en Destiny gewenst door Dylano?' (Hierbij vermeldt Van de Ven dat deze vraag volgens haar een wereld van verschil kan maken voor de kinderen) (Van de Ven, (gezins)voogd, vraag 5).
- 'Weet jij meer over de geschiedenis van je eigen ouders?' (Van de Ven, (gezins)voogd, vraag 5).

Aan Giovanni en Destiny:

- 'Weet jij wat er vroeger precies is gebeurd?' (Van de Ven, (gezins)voogd, vraag 5).
- 'Op wie lijkt jij Giovanni/Destiny wanneer je kijkt naar je ouders, grootouders, zus/broer?' (Wallenburg, ambulant gezinsbegeleider, vraag 5).
- 'Wat zou je wens zijn ten aanzien van je vader?' (Wallenburg, ambulant gezinsbegeleider, vraag 5).

Werken aan ontschuldiging.

Zoals ook in de interviews wordt gesproken over het ‘werken aan ontschuldiging’, geven ook Van de Ven en Wallenburg aan daar aan te willen werken met de gezinsleden, mits daar de ruimte voor is. Wallenburg legt uit dat uit de casus niet blijkt of Giovanni en Destiny de geschiedenis van hun vader kennen. Voor hun ontwikkeling vindt zij dit wel van belang om hun vader te kunnen begrijpen en uiteindelijk wellicht te kunnen ontschuldigen (Wallenburg, *ambulant gezinsbegeleider*, vraag 1). Verder zegt Wallenburg in gesprek met Kelly en haar kinderen te kunnen gaan waarin zij Kelly vragen zou stellen over haar geschiedenis. Op die manier kunnen de kinderen begrip gaan krijgen voor hun moeder en wellicht gaan zien wat hun moeder ondanks alle problemen toch aan hen heeft kunnen geven (Wallenburg, *ambulant gezinsbegeleider*, vraag 3). Van de Ven geeft aan, indien de mogelijkheid zicht aandient, ook met Kelly te willen kijken naar de geschiedenis van haar ouders om te kunnen begrijpen waar het handelen van grootouders vandaan komt (Van de Ven, *(gezins)voogd*, vraag 3).

Grootouders betrekken bij de hulpverlening

De respondenten zouden beiden willen onderzoeken of, en zo ja op welke manier, grootouders van betekenis kunnen zijn voor Giovanni en Destiny. Van de Ven zegt daarover dat zij met Kelly zou bespreken of er een gesprek met grootouders zou kunnen komen (Van de Ven, *(gezins)voogd*, vraag 6). Wallenburg zou Kelly vragen wat haar ouders voor haar kinderen betekenen (Wallenburg, *ambulant gezinsbegeleider*, vraag 5).

Legaten en delegaten uitvragen:

Ook in de casestudy wordt de term ‘legaat of delegaat’ niet door de respondenten genoemd. Wel hebben zij vragen geformuleerd voor de gezinsleden waarin zij op zoek gaan naar deze legaten en delegaten:

- Vraag aan Kelly: *‘Wat zijn/ waren ideeën, waarden en normen, verwachtingen en mythen van je moeder omtrent moeder zijn, vrouw en partner zijn?’* (Van de Ven, *(gezins)voogd*, vraag 5). Hierbij valt het mij op dat Van de Ven er voor kiest om alleen de visie van de moeder van Kelly hierin te vragen.
- Vraag aan Kelly, Giovanni en Destiny: *‘Wat heb je van je ouders overgenomen dat helpend voor je was in: opvoeding, werk, relaties, sociaal leven?’* (Wallenburg, *ambulant gezinsbegeleider*, vraag 5).

Zorg dragen voor toekomstige generaties:

Beide respondenten leggen uit dat zij door deze hele manier van werken bezig zijn met zorg dragen voor de toekomstige generaties. Wallenburg zegt daar nog over dat ze in gedachten houdt dat het goed mogelijk is dat Destiny ook op jonge leeftijd moeder wordt gezien de familiegeschiedenis (Wallenburg, *ambulant gezinsbegeleider*, vraag 9).

8.3. Houding

Zoals in de vorige paragrafen naar voren is gekomen, hebben de respondenten op basis van deze casus meerdere ‘intergenerationele hypothesen’. Ik heb er voor gekozen om dit onder ‘houding’ van de voogd te zetten omdat ik zie dat de respondenten op de hypothesen die zij in de eerste vraag hebben genoemd ook bepaalde vragen en interventies bedenken voor het contact met deze gezinsleden. Ik denk dan ook dat het waardevol is om op basis van de raadsrapportage of andere informatie die een gezinsvoogd heeft gekregen intergenerationele hypothesen te vormen om zicht te krijgen op waar erkenning voor moet worden gegeven (voor welk gevende en voor welk onrecht?), ook kunnen de hulpbronnen daardoor al iets duidelijker worden en kunnen er al bepaalde vragen gaan leven die helpend kunnen zijn in de gesprekken met de cliënten.

Tegelijkertijd wordt door beide respondenten wel de nadruk gelegd op de ‘timing van de cliënt’. Een gevaar van het vormen van hypothesen zal dan ook kunnen zijn dat de gezinsvoogd te snel gaat, dit benadrukt Wallenburg:

‘De gezinsvoogd dient continue af te stemmen op het intergenerationele systeem. De gezinsleden zullen bepalen wat de timing is, wat de mogelijkheden zijn, waar nog resten van vertrouwen liggen of waar deze niet liggen. Zij zullen bepalen wanneer een moratorium nodig is en welke acties er mogelijk zijn. De valkuil voor de gezinsvoogd zal dus kunnen zijn dat die gaat bepalen wat de onderlinge relaties nodig hebben binnen het intergenerationele systeem. De gezinsvoogd kan hiertoe in verleiding komen omdat hij denkt dat dit nodig is in verband met de veiligheid van de kinderen, of omdat hij zich verantwoordelijk voelt voor de onderlinge relaties’ (Wallenburg, *ambulant gezinsbegeleider*, vraag 8).

Volgens zowel Van de Ven als Wallenburg is het belangrijk dat de voogd een meerzijdig partijdige houding aanneemt om intergenerationeel te kunnen werken. Volgens Wallenburg is de voogd niet

betrouwbaar voor Destiny, Giovanni en Kelly als hij niet partijdig is aan de beide ouders van Destiny en Giovanni en aan de ouders van Kelly (Wallenburg, ambulant gezinsbegeleider, vraag 7).

Andere (nog niet eerder genoemde) houdingsaspecten die Wallenburg als voogd in deze casus zou aannemen zijn:

‘betrouwbaarheid’ en een houding van ‘geven en ontvangen’. Als uitleg over de houding ‘betrouwbaarheid’, zegt Wallenburg dat dit belangrijk is omdat de gezinsleden in deze casus in hun eigen context al vaak hebben meegemaakt dat mensen niet te vertrouwen zijn. Zij vermoedt dan ook dat er daardoor sneller wantrouwen zal zijn richting de hulpverlening. Over de houding ‘geven en ontvangen’ vertelt zij dat zij in de ontmoeting met de ander iets van zichzelf geeft aan de ander. Daarnaast wil zij open staan om het gevende van de cliënt aan haar (zoals vertrouwen, zorgzaamheid) te ontvangen. Deze houding vindt zij belangrijk omdat de cliënt dan van betekenis wordt, gezien wordt en ervaart dat hij er mag zijn. Juist in deze casus (waarin relaties onderling zwaar beschadigd zijn), vindt zij deze ervaring voor cliënten van belang zodat deze nieuwe positieve beleving door kan werken naar de relaties binnen het gezinssysteem (Wallenburg, ambulant gezinsbegeleider, vraag 7).

Wat Wallenburg helpt om deze houdingsaspecten aan te nemen is dat zij zicht heeft op haar eigen geschiedenis en dat zij op haar eigen grond kan staan (zelfafbakening). Tevens vindt zij het belangrijk om zicht te hebben op wat zij de cliënt geeft en om op een gepaste manier te geven (zelfvalidatie). Tot slot vindt zij het belangrijk om gepast te kunnen ontvangen wat haar gegeven wordt. Om dit alles te kunnen (blijven) doen heeft zij intervisie, supervisie en werkbegeleiding nodig (Wallenburg, ambulant gezinsbegeleider, vraag 7).

8.4. Conclusie

Net als uit de literatuurstudie en interviews is gebleken, is het gebruiken van een genogram helpend om intergenerationeel te kunnen werken. Ook het gebruik van een levenslijn en duplo-poppetjes is eerder in de uitwerking van de interviews teruggekomen. Een creatieve oplossing wanneer iemand geen duplo-poppetjes bij de hand heeft is het gebruik van voor de hand liggende spullen als theezakjes of bekertjes om de familiebanden inzichtelijk te kunnen maken. Oplossingsgerichte instrumenten als het gebruik van het spreekwoordelijke toverstokje en de schaalvraag worden genoemd om zicht te krijgen op hoe de relaties onderling ervaren worden en wat de wensen hierin zijn. Tevens wordt het gebruik van een schatkistje geopperd om zicht te krijgen op iemands waardevolle eigenschappen en momenten en de schaduwkanten in het leven. Bij dit laatste instrument is alleen niet duidelijk geworden welke betekenis dit precies kan hebben voor het werken met de verschillende generaties.

De respondenten laten zien hoe ze de interventies, die ook besproken zijn tijdens de interviews, kunnen toepassen in een bestaande casus. Overlappende interventies zijn: ‘het geven van erkenning’, ‘zoeken naar het gevende in relaties’, ‘gesprek tussen gezinsleden’, ‘zoeken naar hulpbronnen’, ‘vragen stellen over de generaties’, ‘werken aan ontschuldiging, en ‘grootouders betrekken bij de hulpverlening’. Een nieuwe toegevoegde interventie is: ‘zoeken naar wat wordt ontvangen in relaties’. Om te illustreren hoe belangrijk het ontvangen is, maakt één respondent gebruik van het instrument/ de metafoor van een ingepakt cadeau. Door zicht te krijgen op wat wordt gegeven en wat wordt ontvangen kan de balans van geven en ontvangen door de generaties heen in beweging worden gezet wat helpend is voor toekomstige generaties. Ook door de respondenten in de casestudy worden de woorden ‘legaat en delegaat’ niet genoemd, maar worden er wel voorbeelden van vragen naar deze legaten en delegaten gegeven. Door op deze manier te werken wordt er zorg gedragen voor de toekomstige generaties.

Ook in de casestudy komt het belang van meerzijdige partijdigheid en het meegaan in de timing van de cliënt naar voren. Een nieuwe aanvulling op vorige hoofdstukken is hoe het vooraf maken van (intergenerationele) hypothesen er voor zorgt dat de hulpverlener bepaalde interventies doet en een bepaalde houding aanneemt. Zo laat één respondent weten betrouwbaar te willen zijn, omdat zij vermoedt dat de gezinsleden moeite zullen hebben met het vertrouwen van mensen gezien wat zij met elkaar hebben meegemaakt. Ook de houding van ‘ontvangen van en geven aan de cliënt’ is een nieuwe toevoeging. Tevens wordt opnieuw bevestigd dat het zicht krijgen op de eigen geschiedenis van de hulpverlener van groot belang is om op deze manier te kunnen werken.

9. Conclusie en discussie.

Hoofdvraag die in het onderzoek centraal heeft gestaan:

‘Wat is (binnen de doelgroep van) de (gezins)voogdij het belang van het kijken naar intergenerationele overdracht bij complexe opvoedproblemen, en hoe kan er met deze doelgroep intergenerationeel gewerkt worden?’

Belang van intergenerationeel werken.

Uit de literatuurstudie blijkt dat het voor zowel de ouder als het kind van belang is dat de gezinsvoogd zicht heeft op de geschiedenis van de ouders. Het kind zal een beter zelfbeeld gaan ontwikkelen wanneer hij zicht krijgt op waarom zijn ouder handelt zoals hij handelt, en de ouder zal minder gaan leunen op zijn destructief recht en meer verantwoordelijkheid voor de opvoeding van de kinderen op zich nemen wanneer de (gezins)voogd meer zicht heeft op de geschiedenis van ouders.

De respondenten die hebben meegewerkt aan het onderzoek zijn vrijwel allemaal van mening dat er, gezien de heftigheid van de problematiek, veelal een intergenerationeel probleem aan ten grondslag ligt. Het merendeel vindt dan ook dat de (gezins)voogd aandacht moet besteden aan deze problematiek. Desondanks wordt er ook aangegeven dat het niet altijd noodzakelijk is om met de eerdere generaties bezig te zijn om de veiligheid van het kind te kunnen waarborgen. Er kan volgens de respondenten ook een voldoende behaald worden door in het ‘hier en nu’ te werken. Dit is het antwoord dat ik heb gekregen op de vraag welk belang zij hechten aan het kijken naar de verschillende generaties in cliëntsystemen. Door dit onderzoek ben ik er echter achter gekomen dat er meer manieren zijn om intergenerationeel te werken dan hoe in de literatuur staat omschreven. De respondenten die bijvoorbeeld hebben aangegeven dat intergenerationeel werken niet altijd noodzakelijk is om de Onder Toezicht Stelling af te kunnen ronden, geven de cliënten wel inzicht in de balans van geven en ontvangen. Dit is ‘hier en nu’ werk die de balansen tussen de generaties in beweging kan brengen en dus wel degelijk een intergenerationele interventie is. Vanuit zowel de literatuurstudie als het praktijkonderzoek komt naar voren dat gezien wordt dat parentificatie door de generaties heen lijkt te worden doorgegeven.

Ondanks dat deze studie geen effectmeting is, heb ik wel inzicht gekregen in de effecten die hulpverleners constateren. Zo werd opgemerkt dat de cliënt meer ontspannen werd, beter begreep waar zijn emoties vandaan kwamen en de vrijheid ervoer om eigen keuzes te kunnen maken. Andere positieve effecten die zijn benoemd is dat de cliënt minder boos was op haar moeder, meer liefelijk contact met haar zocht, de communicatie tussen moeder en dochter beter werd en dat een moeder erkenning heeft kunnen geven voor het gevende van haar zoon en zij nu meer zorg voor hem draagt door te voorkomen dat hij opnieuw te veel voor haar gaat zorgen. Verder wordt als negatief effect omschreven dat de cliënt (in het begin van de hulpverlening) in de weerstand kan schieten bij deze manier van werken. Dit hangt mogelijk samen met de timing van de cliënt waar door de respondenten veel nadruk op wordt gelegd dat het erg belangrijk is dat hier rekening mee wordt gehouden.

Ondanks het belang dat vanuit de literatuur en de praktijk wordt gezien voor deze manier van werken, komt er in de huidige methodieken waar de (gezins)voogden in worden geschoold (zoals de deltamethodiek, Sings of Safety en oplossingsgericht werken) weinig van deze visie terug.

Manieren waarop er intergenerationeel gewerkt zou kunnen worden.

Belangrijkste conclusie die in het onderzoek naar voren is gekomen over hoe er intergenerationeel gewerkt zou kunnen worden is dat de manier van intergenerationeel werken zoals ik deze in de literatuur heb gevonden, niet haalbaar lijkt te zijn in het werk van de (gezins)voogd. In de literatuur heb ik meerdere voorbeelden gevonden waarin de hulpverlener of (gezins)voogd voornamelijk aandacht besteed aan gesprekken met de ouders over de ervaringen uit zijn jeugd en de invloed daarvan op de huidige opvoeding. Ook wordt geadviseerd om zowel de ouder als de jeugdige te begeleiden in het proces van ontschuldiging van de eigen ouders. Omdat de Onder Toezicht Stelling of de Voogdij is uitgesproken vanwege de huidige opvoeding tussen ouder en kind, en de gezinsvoogd vaak het mandaat niet heeft om uitgebreid met de ouder naar het eigen gezin van herkomst te kijken, lijkt deze manier van intergenerationeel werken vaak onvoldoende haalbaar. Persoonlijk denk ik dat het eerste argument: ‘de gezinsvoogd is aangesteld voor de huidige opvoeding tussen ouder en kind’ geen sterk argument is om niet naar het gezin van herkomst van de ouder te kijken. Vanwege de bevindingen uit theoretisch onderzoek en mijn empirisch onderzoek, waaruit blijkt dat veel opvoedproblemen in het heden zijn wortels lijken te hebben in de geschiedenis van de ouders, denk ik dat het wel degelijk noodzakelijk is om bij deze geschiedenis stil te staan. Als dit dieperliggende probleem niet wordt aangepakt is het de vraag of er niet alleen gewerkt wordt aan symptoombestrijding en dus de kans bestaat (zoals ook in de voorbeeldcasus is weergegeven) dat de volgende generatie weer onder toezicht zal komen te staan.

Het tweede argument: 'de (gezins)voogd heeft vaak het mandaat niet om uitgebreid met de ouder naar zijn eigen gezin van herkomst te kijken', lijkt mij plausibeler. De (gezins)voogd heeft de complexe taak om zowel beslissingen te nemen over het meest kostbare goed van ouders: hun kinderen, als om een samenwerkingsrelatie met deze ouders op te bouwen terwijl zij zelf niet voor de hulpverlening van de (gezins)voogd hebben gekozen. Wanneer ik mij inleef in de ouder kan ik mij voorstellen dat deze niet bereid is om zich bij de (gezins)voogd kwetsbaar op te stellen door samen met deze (gezins)voogd en de eigen ouders in gesprek te gaan over gebeurtenissen uit hun eigen jeugd. Voordat een (gezins)voogd het mandaat zal krijgen om dit soort gesprekken met de ouder te mogen voeren, zal hij eerst veel vertrouwen moeten hebben van de ouder en laten zien dat hij accepteert dat de ouder zelf de tijd bepaalt wanneer hij met de ervaringen uit zijn verleden aan de slag wil gaan. Daarnaast denk ik ook dat de (gezins)voogd moet stimuleren dat de ouder zelf kiest met wie hij dit eventueel zou willen bespreken. In de literatuur wordt aangegeven dat de (gezins)voogd deze persoon kan zijn, maar ik twijfel dus of een (gezins)voogd wel de meest veilige persoon voor ouders kan worden om dit te bespreken. Naar mijn idee kan de (gezins)voogd de ouder ook stimuleren om bijvoorbeeld te kijken of hij het gesprek met zijn ouders aan wil gaan in bijzijn van een andere hulpverlener of familielid. Maar ook dan blijft het belangrijk dat de ouder bepaalt of hij daar wel aan toe is (de timing van de cliënt). Verder vermoed ik dat het opbouwen van voldoende vertrouwen bij de ouder om samen met hem zijn jeugdervaringen te mogen bespreken, ook een behoorlijke tijdsinvestering zal vragen van de (gezins)voogd. De manier waarop op dit moment de (gezins)voogdij is vormgegeven staat naar mijn idee niet toe dat de gezinsvoogd voldoende gesprekken met de cliënten kan voeren om een dergelijke vertrouwensrelatie met hen op te kunnen bouwen. De caseloadcijfers zijn namelijk hoog en er moet veel gerapporteerd worden, waardoor er naar mijn idee onvoldoende tijd overblijft voor genoeg persoonlijke gesprekken met de cliënten waardoor een vertrouwensband kan ontstaan.

Gelukkig zijn er vanuit de interviews en casestudy wel handvatten gekomen die wel toepasbaar lijken te zijn binnen het werken met (de doelgroep van) de (gezins)voogdij. Eén van deze handvatten is alleen al de visie die een (gezins)voogd kan hebben wanneer hij met de ouders van zijn pupil in gesprek gaat: deze ouder is ook kind in zijn gezin van herkomst en heeft daarin ook dingen geleerd die hij nu in zijn opvoeding mee zal nemen.

Daarnaast zie ik dat door meerzijdig partijdig te werken, door erkenning te geven voor onrecht en wat mensen aan elkaar geven, de (gezins)voogd bezig kan zijn met verbetering aan te brengen voor toekomstige generaties. Ook is het geven van inzicht in de balans van geven en ontvangen een belangrijke interventie. Dit kan bijvoorbeeld door met de ouders te kijken naar wat het kind aan de ouder geeft. Als het de ouder vervolgens lukt om daar ook erkenning voor te geven, zal het kind later minder behoefte hebben om de erkenning bij zijn eigen kinderen te halen. Op die manier kan de roulerende rekening van intergenerationele parentificatie doorbroken worden. Tevens wordt er op deze manier gewerkt aan de balansen van geven en ontvangen in andere relaties, waaronder die van de ouders met de grootouders. Wat hierbij helpend kan zijn om dit inzicht te geven, is het gebruik maken van een genogram, duplo-poppetjes of een ingepakt cadeau.

Wanneer de (gezins)voogd wel meer vertrouwen heeft opgebouwd, zal het mogelijk worden om langer stil te staan bij het getekende genogram (wat wellicht in het begin voornamelijk diende om zicht te krijgen op de feiten). De ervaringen die de ouder wel met de (gezins)voogd wil bespreken kan de (gezins)voogd aangrijpen om inzichtelijk te maken hoe deze ervaringen lijken door te werken in de huidige opvoeding en hoe de ouder daar verandering in aan zouden kunnen brengen. Een helpende opmerking zou den kunnen zijn: *'Jullie willen het zo graag anders doen dan je zelf hebt meegemaakt, zullen we samen eens kijken hoe jullie het anders zouden kunnen doen?'* (Ruiten, voogd, r.110 & 112). Wellicht kunnen de nieuwe inzichten die in de huidige opvoeding ontstaan ook leiden tot anders handelen richting de eigen ouders, bijvoorbeeld dat de ouder zich beter leert af te bakenen. Bovendien kan het inzicht in de eigen tekorten als opvoeder er voor zorgen dat de ouder meer begrip kan krijgen voor het handelen van zijn ouders en het dus mogelijk wordt om de grootouder te ontschuldigen.

Om op deze manier te kunnen werken wordt het ook als zeer belangrijk beschouwd dat de gezinsvoogd zicht heeft op zijn eigen geschiedenis. Dit helpt onder andere om een voorbeeld voor de cliënt te kunnen zijn in het kunnen geven aan en ontvangen van de cliënt. Belangrijk is dat de (gezins)voogd hier zicht op krijgt en houdt middels intervisie, supervisie of werkbegeleiding.

Vanuit de literatuur komt naar voren dat het van groot belang is om ouders door te verwijzen naar (contextuele) therapie wanneer de zorgen zo groot zijn dat de kinderen anders uit huis moeten worden geplaatst. Vanuit de praktijk blijkt echter dat dit vanwege financiële en psychische problemen vaak geen haalbaar doel is. Ook wordt er door de respondenten getwijfeld of dit vanuit de (gezins)voogdij wel opgelegd mag worden. Het is natuurlijk de vraag in hoeverre een opgelegde vorm van (contextuele) therapie helpend zal zijn, aangezien het ook de tijd van de cliënt moet zijn dat hij daar mee aan de slag wil

gaan. Wel denk ik dat de (gezins)voogd, wanneer hij daar de mogelijkheden voor ziet en de ruimte voor voelt, de cliënt mag stimuleren om in therapie te gaan.

Ook is er een verschil van visie tussen de literatuur en de respondenten te ontdekken als het gaat om het betrekken van grootouders bij de hulpverlening. In de literatuur wordt geadviseerd zoveel mogelijk naar een gesprek tussen ouders en grootouders toe te werken. In de praktijk wordt aangegeven dat het de keuze van de cliënt moet zijn of hij een gesprek met zijn ouder in het bijzijn van de gezinsvoogd aan wil gaan.

Een belangrijke nieuwe ontdekking die vanuit het praktijkonderzoek naar voren komt is dat het meegaan in de timing van de cliënt van groot belang is om succesvol intergenerationeel te kunnen werken. Aangezien alle respondenten benadrukken hoe belangrijk zij deze timing vinden, is het belangrijk te weten dat alle handvatten die zijn aangereikt om intergenerationeel te kunnen werken, pas toegepast en helpend zullen worden op het moment dat de cliënt daar zelf aan toe is. Wanneer het niet de tijd is dat de cliënt daar mee bezig wil zijn, zal de hulpverlener op weerstand stuiten. Korving zegt hierover: *'Ik vlieg ook maar op een bepaald moment een gezin binnen. Dat is ook een tijd, en dat hoeft helemaal niet de tijd te zijn waarop zij daarmee bezig willen zijn, met die dingen'* (Korving, *ambulant gezinsbegeleider*, r.142, 148).

Samengevat is de manier waarop er intergenerationeel gewerkt kan worden is op te delen in: 'het gebruik van instrumenten' (zoals het tekenen van een genogram en/of levenslijn en het werken met duplo-poppetjes), 'het toepassen van interventies' (als het geven van erkenning, vragen stellen over de generaties en het zoeken naar wat wordt gegeven en wat wordt ontvangen in relaties) en 'het aannemen van een bepaalde houding' (als meerzijdige partijdigheid en betrouwbaarheid).

9.1. Beperkingen methode van onderzoek .

Ik heb er voor gekozen om respondenten te benaderen die werken met een zelfde soort doelgroep: bij de cliëntsystemen is er sprake van weerstand tegen de hulpverlening en de zorgen over de opvoeding zijn dusdanig groot dat de veiligheid van het kind in het geding is. Gedurende het afnemen van de interviews ben ik tot de ontdekking gekomen dat er sprake is van nog meer verschillende nuances in de doelgroep waar mijn respondenten mee werken. Zo werkt Jolanda Knol vanuit de William Schrikker Groep met verstandelijk beperkte ouders, waardoor zij de interventies op een andere manier hanteert dat de respondenten die werkzaam zijn bij Bureau Jeugdzorg. Ook is er een verschil tussen Harmke Ruiten die alleen werkzaam is als voogd, waardoor de kinderen standaard niet meer thuis wonen en de problematiek vaak nog ernstiger is dan de respondenten die werkzaam zijn als (gezins)voogd en dus naast de voogdij maatregel ook Onder Toezicht Stellingen uitvoeren. Verder heb ik gemerkt dat Anita Wallenburg en Evert-Jan Korving vanuit hun werk als ambulant gezinsbegeleider meer tijd en mogelijkheden hebben voor het opbouwen van een band met de cliënten, als de (gezins)voogden dit hebben. Dit alles heeft er voor gezorgd dat de antwoorden nog diverser en uiteenlopende zijn geworden dan gedacht en waarschijnlijk niet binnen alle settingen toepasbaar zijn. Daarnaast was het merendeel van de respondenten niet volledig contextueel geschoold (de volledige opleiding tot therapeut duurt vier jaar, vier van de zeven respondenten hebben alleen de tweejarige opleiding gedaan en één respondent volgt momenteel het vierde jaar), wat wellicht voor andere antwoorden zal hebben gezorgd dan wanneer ik gebruik had gemaakt van alleen maar contextuele therapeuten. Daarbij plaats ik wel de kanttekening dat ik mij afvraag in hoeverre het mij zou zijn gelukt om alleen maar therapeuten te vinden die werkzaam zijn binnen de gezinsvoogdij, aangezien het geen therapeutische functie is. Bovendien vraag ik mij dan ook af of de antwoorden van de respondenten dan wel aansluiten bij de vraag van niet contextueel geschoolde gezinsvoogden.

Eén van de respondenten van de interviews heeft ook antwoord gegeven op de vragen van de casestudy. Dit kan er voor zorgen dat ik minder vernieuwende informatie heb gekregen dan als ik voor een achtste respondent had gekozen.

9.2. Suggesties voor verder onderzoek

Gezien de noodzaak die in dit onderzoek naar voren komt van het intergenerationeel werken binnen deze doelgroep, en de beperkte kennis die daar op dit moment binnen de (gezins)voogdij over is, raad ik aan dat er op basis van dit onderzoek (en wellicht nog meer verdiepend onderzoek) een training voor de (gezins)voogdij wordt ontwikkeld.

Tevens ben ik tot de ontdekking gekomen dat er een verschil is in mogelijkheden en beperkingen waar de verschillende werkers tegen aan lopen. Zo moeten er andere interventies worden bedacht bij iemand die werkzaam is met verstandelijk beperkte ouders. Ook iemand die alleen werkzaam is als voogd krijgt met andere aspecten te maken dan iemand die werkt als gezinsvoogd. Ten slot heeft een ambulant gezinsbegeleider weer meer mogelijkheden dan een (gezins)voogd, waardoor er wellicht meer interventies mogelijk zijn dan in deze scriptie naar voren komt. Om die reden zou ik een onderzoek meer gespecificeerd op één van deze doelgroep willen aanbevelen.

Indien het mogelijk is (aangezien het ook goed kan zijn dat het effect pas in een volgende generatie zichtbaar is), zou ik een verdiepend vervolgonderzoek naar meer effecten van deze manier van werken op zowel korte als lange termijn aanbevelen.

10. Literatuurlijst

Bibliografie

- Baartman, H. (1996). *Opvoeden kan zeer doen. Over oorzaken van kindermishandeling, over hulpverlening en preventie*. Utrecht: SWP.
- Barber, J. (2000). Intergenerational Influences on the Entry into Parenthood: Mothers' Preferences for Family and Nonfamily Behavior. *Social Forces (University of North Carolina Press)*;, 319-354.
- Boszormenyi-Nagy, I., & Krasner, B. (1994). *Tussen geven en nemen, over contextuele therapie*. Haarlem: Uitgeverij De Toorts.
- Choy, J. (2003). *Moet-willige hulpverlening*. Amsterdam: SWP.
- Diatlowicki, M. (1997). *Thuis op je werk. De invloed van het gezin van herkomst op de werkplek, van geparentificeerd kind tot geparentificeerde hulpverlener*. Opgeroepen op Januari 10, 2013, van www.lerenoverleven.org.
- Hekken, S. van, & Melse, J. (1988). *Ernstig verwaarloosd: hulpverlening aan kinderen en hun ouders naar de ideeën van Nagy*. Amsterdam: Swets en Zeitlinger.
- Hermkens, L. (1995). *Het kind en zijn loyaliteiten*. Opgeroepen op december 8, 2012, van www.lerenoverleven.org.
- Heyndrickx, P., Barbier, I., Driesen, H., Ongevalle, M. v., & Vansevenant, K. (2005). *Meervoudig gekwetsten*. Leuven: LannooCampus.
- Hout, A. van, & Spinder, S. (2001). *De (gezins)voogd als jongleur: een methodisch handboek voor het (gezins)voogdijwerk*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Hussel, R. van (2010, december). Zorg voor de toekomst. Jeugd in de jeugdzorg. *Vakblad voor Contextuele Hulpverlening*, 15(4), 14-17.
- IJzendoorn, M. van (1994). *Gehechtheid van ouders en kinderen*. Houten/Zaventem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Knip, R. (2009). De parentificatie van de jeugdzorg. *Vakblad voor Contextuele Hulpverlening*, 14(2), 5-9.
- Michielsen, M. (2005, oktober 27). *Cliché's en mythes van het contextuele denken. Landmijnen en valkuilen van het contextuele werkveld*. Opgeroepen op december 8, 2012, van www.lerenoverleven.org.
- Michielsen, M. (2000). *Een breuk tussen ouders en kind: gevolgen en preventie*. Opgeroepen op december 8, 2012, van www.lerenoverleven.org.
- Michielsen, M., Mulligen, W. v., & Hermkens, L. (1998). *Leren over leven in loyaliteit*. Leuven: Acco.
- Montfoort, A. van, Slot, W., Perquin, N., & Lever, M. (2009). *Handboek Deltamethode Gezinsvoogdij: methode voor de uitvoering van de ondertoezichtstelling van minderjarigen versie 3.0*. Utrecht: MOgroep Jeugdzorg.
- Oppenoorth, W. (1994). Intergenerationele erkenning als behandeling bij extreme parentificatie. *Systeemtherapie*, 99-107.
- Pas, A. van der (2007). 'Spoken' - Hoed u voor namaak. *Ouderschap & Ouderbegeleiding*, 164-169.

- Pears, K., & Capaldi, D. (2001). Intergenerational transmission of abuse: a two-generational prospective study of an at-risk sample. *Child Abuse & Neglect* 25, 1439-1461.
- Pels, T., Lünemann, K., & Steketee, M. (2011). *Opvoeden na partnergeweld*. Assen: van Gorcum.
- Recht, K. (2012, oktober 8). Opgeroepen op oktober 20, 2012, van http://www.rtl.nl/components/actueel/rtlnieuws/2012/10_oktober/08/binnenland/samson-schokkende-conclusies-misbruik-jeugdzorg.xml
- Sauren, H. (1998). *Multi problem gezinnen: tussen tekort komen en tekort doen*. Opgeroepen op januari 12, 2013, van www.lerenoverleven.org.
- Verhage-van Kooten, M. (2006). *Recht voor de zorg- en welzijnsprofessional, editie: 2006-2007*. Den Haag: Sdu Uitgevers, bv.

11. Bijlagen

Labelschema interviews

<i>'Het belang dat door contextueel geschoolde gezinsvoogden (of hulpverleners die met dezelfde doelgroep werken) gezien wordt voor het werken met de verschillende generaties in cliëntsystemen'.</i>							
<i>Kernlabel</i>	<i>Sub-labels</i>	<i>Regelnummers</i>					
		<i>Korving interview 1.</i>	<i>Wallenburg interview 2</i>	<i>v.d. Keijl interview 3</i>	<i>Timmerman Interview 4</i>	<i>Ruiten Interview 5</i>	<i>Knol Interview 6</i>
Belang van intergenerationeel werken.	Het belang van intergenerationeel werken.	8x 2, 12, 148, 224, 226, 228, 232-234, 242-244	16x r.2, 6, 28, 42, 86, 88, 112, 134, 136, 138, 164, 198, 202, 204, 208, 238	7x r. 2, 4-6, 40, 44, 70, 82, 86	3x r.2, 8, 156	5x 2, 4-6, 8-10, 38, 172-176	4x r.2, 4,20, 106-108
	Situaties waarin er niet of moeilijk intergenerationeel gewerkt kan worden.	3x 163, 174, 186	5x 266, 272 262, 274,278	4x 12, 150, 158, 162-164	2x 78, 204	2x 134, 198	1x 200
	Effect van intergenerationeel werken op de cliënt	8x 4,62,64,68, 134, 138,162,174	3x r.30, 34, 48	3x 22, 104, 106		4x 54, 58, 64,190	2x r.236, 264
	Belang van kijken naar eigen gezin van herkomst van de hulpverlener	5 x r.190-204, 206-210, 214,216, 220	3x 280, 286, 288	5x 166, 168, 170-176,178, 182	7x r.10-14, 16, 18, 28-30, 214, 216, 220	3x 208,210, 212-214	3x r. 210, 212, 222

'Hoe er door contextueel geschoolde gezinsvoogden (of hulpverleners die met dezelfde doelgroep werken) intergenerationeel wordt gewerkt'.

Kernlabels	Sub-labels	Regelnummers					
		Korving Interview 1	Wallenburg Interview 2	v.d. Keijl Interview 3	Timmerman Interview 4	Ruiten Interview 5	Knol Interview 6
Instrumenten	Duplo-poppetjes gebruiken	3 x 12,100,102, 104		2x 50, 52		6x 68, 70, 74, 148-154,160, 162	2 x 124-128, 226
	Genogram tekenen.	3x 12,46,52	2x 70-72, 92	4x 10,12,18-20,26	4x 48, 50, 74, 76	3x 40, 42-48, 50	3x r.8, 28, 34
	Overige instrumenten	5x 46,54,78,88,90	2x 150, 152		1x 76		
Interventies	Gesprek tussen familieleden.	3x 38, 40, 48	5x 12,24-26,36,100,154	1x 52	3x 66, 120 126		8x 36,46,88,94,100, 102-104,116,144
	Zoeken naar hulpbronnen	4 x 16,76,120,236	2x 124, 126		1x 228	4x 130, 140, 142, 146	3x 24, 40, 82
	Vragen stellen over generaties	3x 16,30,118	12x 52,64,76-78,80, 92,106,118,120,122, 186,192,194	2x 56, 110	4x 36, 50, 52, 54	6x 12,14,16, 34-36,128,164	2x 24, 158
	Grootouders betrekken bij de hulpverlening	5x 124,128,246-248, 250,258	2x 290, 292	3x 90, 102, 110	6x 224,226, 228,230,232, 234	3x 242, 246,258	2x 68,112-114
	Erkenning geven	3x 48,156,158	9x 18,94,104,162,168, 196, 198, 236, 256	7x 16,60,102, 104,120,122,126	6x 40,118,122 130,154,160	3x 110-112,116,118	6x 68,72,80-82,86, 284-286,290
	Doorverwijzing naar contextuele therapie	2 x 238,292		7x 30,32,34-36, 38,40,106,154	1x 236	1x 238-240	6x 248- 250,254,256, 260-262,268,270-272
	Ontschuldiging		2x 20, 22	2x 112, 126		1x 170	1x 70
	Zoeken naar het gevende in relaties.		7x 100, 102, 104, 110, 124, 186, 208	4x 60,64, 74, 102		2x 224-226,236	
	Link leggen naar het heden.	3x 58, 228,292	1x 94			2x 118, 110-112	
	Zorg voor toekomstige generaties.	1 x 321			5x 22,24,148- 152,160,162		
Houding	Meerzijdige partijdigheid		15x 16,22,28,32,36, 38-40,66,68-70,170, 188,224,232,234,242, 250	1x 114	4x 130,132,134, 136	2x 182,184	1x 70
	Timing van de cliënt	11x110,114,130- 132,134,136,142,144, 148,174,236,282-286	6x 150, 158, 210, 214, 228, 268,	4x 30,120,126,132	3x 154, 166, 168	3x 82-84,100,122	1x 178-180

Labelschema casestudy

Casus 'familie Blok'			
Kernlabels	Sub-labels	Hoe vaak gezegd en in welke vraag?	
		Van de Ven	Wallenburg
Belang van intergenerationeel werken	Het belang van intergenerationeel werken	1x (vraag 3)	1x (vraag 5)
	Situaties waarin er niet of moeilijk intergenerationeel gewerkt kan worden.		1x (vraag 5)
	Belang van kijken naar eigen gezin van herkomst van de hulpverlener		1x (vraag 7)
Instrumenten	Duplo-poppetjes gebruiken	1x (vraag 4)	1x (vraag 4)
	Genogram tekenen	1x (vraag 2); 2 x (vraag 4)	2x (vraag 4)
	Overige instrumenten	1x (vraag 1); 3x (vraag 4)	1x (vraag 3); 3x (vraag 4)
Interventies	Zoeken naar hulpbronnen	1x (vraag 5)	1x (vraag 2); 3x (vraag 5); 2x (vraag 6)
	Gesprek tussen gezinsleden		2x (vraag 3)
	Vragen stellen over de generaties	2x (vraag 3); 9x (vraag 5)	2x (vraag 4); 4x (vraag 5)
	Grootouders betrekken bij de hulpverlening	1x (vraag 6)	1x (vraag 1); 1x (vraag 5); 2x (vraag 6)
	Erkenning geven	1x (vraag 3); 1 x (vraag 5); 1x (vraag 8)	1x (vraag 1); 10x (vraag 3); 1x (vraag 6)
	Werken aan ontschuldiging	1x (vraag 3); 1x (vraag 7)	1x (vraag 1); 2x (vraag 3)
	Zoeken naar het gevende in relaties	5x (vraag 1); 1x (vraag 3); 4x (vraag 5)	4x (vraag 1); 5x (vraag 3); 3x (vraag 5); 1x (vraag 6)
	Zoeken naar wat wordt ontvangen	2x (vraag 5)	2x (vraag 3); 1x (vraag 5)
	Zorg voor toekomstige generaties	1x (vraag 9)	1x (vraag 9)
	Legaten en delegaten uitvragen	1x (vraag 5)	2x (vraag 5)
Houding	Meerzijdige partijdigheid	1x (vraag 7); 1x (vraag 10)	1x (vraag 2); 2x (vraag 3); 1x (vraag 7)
	Timing van de cliënt	1x (vraag 7); 2x (vraag 8); 1x (vraag 10)	1x (vraag 5); 1x (vraag 8)
	Intergenerationele hypothese	2x (vraag 1); 1x (vraag 2); 1x (vraag 3)	2x (vraag 1)
	Overige houdingsaspecten.		4x (vraag 7)

Intergenerationeel werken binnen (de doelgroep van) de (gezins)voogdij.

‘Wat is binnen (de doelgroep van¹²) de (gezins)voogdij het belang van het kijken naar intergenerationele overdracht bij complexe opvoedproblemen, en hoe kan er met deze doelgroep intergenerationeel gewerkt worden?’

Dit is de vraag die ik in de afgelopen maanden middels literatuurstudie, interviews en een casestudy heb onderzocht. In deze zoektocht heb ik ontdekt dat zowel vanuit de literatuurstudie als vanuit het praktijkonderzoek een grote meerwaarde voor het intergenerationeel werken met deze doelgroep wordt gezien. Over de manier waarop er intergenerationeel gewerkt kan worden zijn er zowel overeenkomsten als verschillen te ontdekken tussen de literatuur en de praktijk. In dit artikel zal zowel aandacht worden besteed aan het belang dat aan intergenerationeel werken wordt gehecht als de manier waarop er op deze manier gewerkt zou kunnen worden.

Vanuit mijn werk als jeugdhulpverlener binnen Bureau Jeugdzorg ontdekte ik dat het integreren van het gedachtegoed van Nagy, wat betreft het intergenerationeel werken, nog niet zo eenvoudig is. De ingewikkeldheid lijkt zowel met de doelgroep te maken te hebben (veelal multi-problem gezinnen) als met de setting waar ik in werk. Omdat het binnen mijn werksoort niet altijd helder is hoe lang ik betrokken blijf bij cliënten, heb ik er voor gekozen om onderzoek te doen binnen de gezinsvoogdij waarin de (gezins)voogden werken met een plan van aanpak en weten voor hoelang de Onder Toezicht Stelling (OTS) is uitgesproken en dus hoelang ze in ieder geval bij het gezinssysteem betrokken zullen blijven.

Als eerste ben ik middels literatuurstudie gaan onderzoeken in hoeverre er op dit moment binnen de (gezins)voogdij aandacht wordt besteed aan het intergenerationeel werken. Vervolgens ben ik gaan kijken wat er in de literatuur wordt gezegd over het belang van intergenerationeel werken en hoe er intergenerationeel gewerkt zou kunnen worden. Hierna heb ik de respondenten, allen contextueel geschoolde (gezins)voogden of ambulant gezinsbegeleider werkend met dezelfde doelgroep als de gezinsvoogdij, gevraagd hoe zij kijken naar het belang van intergenerationeel werken. Ten slotte heb ik zowel vanuit de interviews met deze respondenten als vanuit een casestudy onderzocht hoe er intergenerationeel gewerkt zou kunnen worden.

Belang van intergenerationeel werken

Vanuit de literatuurstudie is naar voren gekomen dat binnen de deltamethodiek weinig aandacht wordt besteed aan intergenerationeel werken. Binnen deze methode wordt vooral aandacht besteed aan de methodieken: ‘oplossingsgericht werken’ en ‘Signs of Safety’. Methodieken die vooral toekomst gericht zijn. Los van de boeken geschreven voor de gezinsvoogdij, zijn er wel meerdere boeken en artikelen te vinden die gaan over de invloed van het gezin van herkomst van de ouders op de eigen opvoeding. Hieruit komt naar voren dat het voor zowel de ouder als het kind van belang is dat de gezinsvoogd zicht heeft op de geschiedenis van de ouders. Door zicht te hebben op waar de behoeften, wensen en gevoelens van onmacht bij de ouder vandaan komen, zal de ouder dit kunnen voelen als een vorm van ‘ontschuldiging’, waardoor hij minder zal leunen op zijn destructief recht en meer verantwoordelijkheid voor de opvoeding van zijn kinderen op zich zal kunnen nemen. Uit verschillende literatuurbronnen blijkt hoe belangrijk het is dat er gewerkt wordt aan de betekenis die de ouder achteraf geeft aan zijn jeugd. Dit kan hij doen door als eerste (met hulp) in te gaan zien dat hij slachtoffer is geweest van het feit dat zijn eigen ouders hem niet datgene hebben kunnen geven waar hij als kind recht op had. De (gezins)voogd zou aan dit proces een positieve bijdrage kunnen leveren door grootouders te betrekken bij de hulpverlening. Vervolgens wordt het als belangrijk gezien dat de ouder zich verdiept in de geschiedenis van zijn ouders, zodat hij zal begrijpen waarom zijn ouders hem niet datgene hebben kunnen bieden waar hij als kind recht op had. Dit proces zal er aan bijdragen dat de kinderen vrij worden gemaakt van de ‘openstaande rekening’ van de ouders. Ook voor het kind (dat wellicht later zelf een ouder zal worden) is het belangrijk om zicht te krijgen op de geschiedenis van de ouders (waarbij de pijn van het kind nooit ontkend mag worden!). Door zich meer te verdiepen in de geschiedenis van de ouders, zal het een positiever zelfbeeld gaan ontwikkelen. Het is immers niet zijn schuld dat hem onrecht wordt aangedaan. Ook zal hij op deze manier een positiever beeld van ouders krijgen. Voor het kind is het aanhalen en verbeteren van het contact met grootouders ook van belang. Niet alleen omdat het vrijgemaakt kan worden van het destructief recht van ouders, maar ook omdat het meer vertrouwen zal gaan ontwikkelen in de ‘houdbaarheid’ van familierelaties en ontdekt dat

¹² Hieronder wordt verstaan: cliëntsystemen waarbij er sprake is van weerstand richting de hulpverlening en een dreigend gevaar voor de veiligheid van het kind.

een ouder-kind liefde niet voorwaardelijk is. Daarnaast is het belangrijk dat ouders elkaar de ruimte geven om loyaal te kunnen zijn aan hun gezin van herkomst, zodat het kind niet de gevolgen van gespleten loyaliteit meekrijgt welke kunnen resulteren in ontwikkelingsproblemen bij het kind. Wanneer de gezinsvoogd dus meer zicht heeft op de geschiedenis van de ouders, zal dit niet alleen positief werken voor ouders maar ook voor het kind en eventuele toekomstige generaties.

De zes geïnterviewde respondenten geven allemaal een 6 of hoger op de vraag om het belang van intergenerationeel werken binnen de doelgroep van de gezinsvoogdij te schalen. Gezien de heftigheid van de problematiek binnen deze doelgroep, wordt aangegeven dat er veelal een intergenerationeel probleem aan ten grondslag ligt. Wanneer er alleen naar de opvoeding in het hier en nu wordt gekeken, bijvoorbeeld door te werken met lijstjes, lijkt de situatie onvoldoende verbeterd te kunnen worden. Hierbij wordt uitgelegd dat het kijken naar de geschiedenis van de ouder noodzakelijk is omdat er gekeken moet worden naar de kern van waar het opvoedprobleem van de ouder vandaan komt. Deze kern zit hem vooral in de honger naar erkenning die de ouder in zijn gezin van herkomst heeft gemist en gaat halen bij zijn kind. Dit zal een blinde vlek voor de ouder blijven wanneer er geen aandacht aan eerdere generaties wordt geschonken. Wanneer er sprake is van een verstandelijke beperking bij de ouders wordt opgemerkt dat het werken met het netwerk en de generaties dan juist van groot belang is omdat er veelal sprake is van een bepaalde afhankelijkheid binnen deze doelgroep. In misbruikzaken wordt opgemerkt dat het erg belangrijk is om intergenerationeel te werken zodat er voor toekomstige generaties verbetering op kan treden. Dit omdat kinderen die misbruikt zijn vaak met een zwaar trauma blijven zitten die heel vaak terug te vinden is in latere generaties. Twee respondenten plaatsen hier wel een kritische kanttekening bij door aan te geven dat zij niet vinden dat er altijd intergenerationeel gewerkt moet worden om de veiligheid van het kind te kunnen waarborgen. Het gevaar wat in deze manier van werken schuil gaat is dat het te therapeutisch gaat worden, wat niet nodig is en waar de doelgroep ook niet op zit te wachten.

Als positieve effecten worden benoemd dat de cliënt meer ontspannen werd, beter begreep waar zijn emoties vandaan kwamen en de vrijheid ervoer om eigen keuzes te kunnen maken. Andere positieve effecten die zijn benoemd is dat de cliënt minder boos was op haar moeder, meer liefelijk contact met haar zocht, de communicatie tussen moeder en dochter beter werd en dat een moeder erkenning heeft kunnen geven voor het gevende van haar zoon en zij nu meer zorg voor hem draagt door te voorkomen dat hij opnieuw te veel voor haar gaat zorgen. Opgemerkt wordt dat het intergenerationeel werken ook weerstand op kan roepen bij de cliënten wanneer dit niet op een goede manier of op de juiste tijd wordt toegepast.

Ten slot vinden alle respondenten het van groot belang dat de hulpverlener bewust is van de ervaringen die hij heeft opgedaan in zijn eigen gezin van herkomst en de invloed die dit momenteel nog heeft in zijn professioneel handelen.

Tot zover het belang dat wordt gezien om met de verschillende generaties te werken, maar de grote vraag blijft vooral: hoe doe je dat nou werken met die verschillende generaties?

Hoe kan er intergenerationeel gewerkt worden?

Belangrijkste conclusie die in het onderzoek naar voren is gekomen over hoe er intergenerationeel gewerkt zou kunnen worden is dat de manier van intergenerationeel werken zoals ik deze in de literatuur heb gevonden, niet haalbaar lijkt te zijn in het werk van de (gezins)voogd. In de literatuur heb ik meerdere voorbeelden gevonden waarin de hulpverlener of (gezins)voogd voornamelijk aandacht besteed aan gesprekken met de ouders over de ervaringen uit zijn jeugd en de invloed daarvan op de huidige opvoeding. Ook wordt geadviseerd om zowel de ouder als de jeugdige te begeleiden in het proces van ontschuldiging van de eigen ouders. Omdat de Onder Toezicht Stelling of de Voogdij is uitgesproken vanwege de huidige opvoeding tussen ouder en kind, en de gezinsvoogd vaak het mandaat niet heeft om uitgebreid met de ouder naar het eigen gezin van herkomst te kijken, lijkt deze manier van intergenerationeel werken vaak onvoldoende haalbaar. Persoonlijk denk ik dat het eerste argument: 'de gezinsvoogd is aangesteld voor de huidige opvoeding tussen ouder en kind' geen sterk argument is om niet naar het gezin van herkomst van de ouder te kijken. Vanwege de bevindingen uit theoretisch onderzoek en mijn empirisch onderzoek, waaruit blijkt dat veel opvoedproblemen in het heden zijn wortels lijken te hebben in de geschiedenis van de ouders, denk ik dat het wel degelijk noodzakelijk is om bij deze geschiedenis stil te staan. Als dit dieperliggende probleem niet wordt aangepakt is het de vraag of er niet alleen gewerkt wordt aan symptoombestrijding en dus de kans bestaat (zoals ook in de voorbeeldcasus is weergegeven) dat de volgende generatie weer onder toezicht zal komen te staan.

Het tweede argument: 'de (gezins)voogd heeft vaak het mandaat niet om uitgebreid met de ouder naar zijn eigen gezin van herkomst te kijken', lijkt mij plausibeler. De (gezins)voogd heeft de complexe taak om zowel beslissingen te nemen over het meest kostbare goed van ouders: hun kinderen, als om een samenwerkingsrelatie met deze ouders op te bouwen terwijl zij zelf niet voor de hulpverlening van de (gezins)voogd hebben gekozen. Wanneer ik mij inleef in de ouder kan ik mij voorstellen dat deze niet bereid is om zich bij de (gezins)voogd kwetsbaar op te stellen door samen met deze (gezins)voogd en de eigen ouders in gesprek te gaan over gebeurtenissen uit hun eigen jeugd. Voordat een (gezins)voogd het mandaat zal krijgen om dit soort gesprekken met de ouder te mogen voeren, zal hij eerst veel vertrouwen moeten hebben van de ouder en laten zien dat hij accepteert dat de ouder zelf de tijd bepaalt wanneer hij met de ervaringen uit zijn verleden aan de slag wil gaan. Daarnaast denk ik ook dat de (gezins)voogd moet stimuleren dat de ouder zelf kiest met wie hij dit eventueel zou willen bespreken. In de literatuur wordt aangegeven dat de (gezins)voogd deze persoon kan zijn, maar ik twijfel dus of een (gezins)voogd wel de meest veilige persoon voor ouders kan worden om dit te bespreken. Naar mijn idee kan de (gezins)voogd de ouder ook stimuleren om bijvoorbeeld te kijken of hij het gesprek met zijn ouders aan wil gaan in bijzijn van een andere hulpverlener of familielid. Maar ook dan blijft het belangrijk dat de ouder bepaalt of hij daar wel aan toe is (de timing van de cliënt). Verder vermoed ik dat het opbouwen van voldoende vertrouwen bij de ouder om samen met hem zijn jeugdervaringen te mogen bespreken, ook een behoorlijke tijdsinvestering zal vragen van de (gezins)voogd. De manier waarop op dit moment de (gezins)voogdij is vormgegeven staat naar mijn idee niet toe dat de gezinsvoogd voldoende gesprekken met de cliënten kan voeren om een dergelijke vertrouwensrelatie met hen op te kunnen bouwen. De caseloadcijfers zijn namelijk hoog en er moet veel gerapporteerd worden, waardoor er naar mijn idee onvoldoende tijd overblijft voor genoeg persoonlijke gesprekken met de cliënten waardoor een vertrouwensband kan ontstaan.

Gelukkig zijn er vanuit de interviews en casestudy wel handvatten gekomen die wel toepasbaar lijken te zijn binnen het werken met (de doelgroep van) de (gezins)voogdij. Eén van deze handvatten is alleen al de visie die een (gezins)voogd kan hebben wanneer hij met de ouders van zijn pupil in gesprek gaat: deze ouder is ook kind in zijn gezin van herkomst en heeft daarin ook dingen geleerd die hij nu in zijn opvoeding mee zal nemen.

Daarnaast zie ik dat door meerzijdig partijdig te werken, door erkenning te geven voor onrecht en wat mensen aan elkaar geven, de (gezins)voogd bezig kan zijn met verbetering aan te brengen voor toekomstige generaties. Ook is het geven van inzicht in de balans van geven en ontvangen een belangrijke interventie. Dit kan bijvoorbeeld door met de ouders te kijken naar wat het kind aan de ouder geeft. Als het de ouder vervolgens lukt om daar ook erkenning voor te geven, zal het kind later minder behoefte hebben om de erkenning bij zijn eigen kinderen te halen. Op die manier kan de roulerende rekening van intergenerationele parentificatie doorbroken worden. Tevens wordt er op deze manier gewerkt aan de balansen van geven en ontvangen in andere relaties, waaronder die van de ouders met de grootouders. Wat hierbij helpend kan zijn om dit inzicht te geven, is het gebruik maken van een genogram, duplo-poppetjes of een ingepakt cadeau.

Wanneer de (gezins)voogd wel meer vertrouwen heeft opgebouwd, zal het mogelijk worden om langer stil te staan bij het getekende genogram (wat wellicht in het begin voornamelijk diende om zicht te krijgen op de feiten). De ervaringen die de ouder wel met de (gezins)voogd wil bespreken kan de (gezins)voogd aangrijpen om inzichtelijk te maken hoe deze ervaringen lijken door te werken in de huidige opvoeding en hoe de ouder daar verandering in aan zouden kunnen brengen. Een helpende opmerking die Harmke Ruiten¹³ daarin gebruikt is: *'Jullie willen het zo graag anders doen dan je zelf hebt meegemaakt, zullen we samen eens kijken hoe jullie het anders zouden kunnen doen?'* Wellicht kunnen de nieuwe inzichten die in de huidige opvoeding ontstaan ook leiden tot anders handelen richting de eigen ouders, bijvoorbeeld dat de ouder zich beter leert af te bakenen. Bovendien kan het inzicht in de eigen tekorten als opvoeder er voor zorgen dat de ouder meer begrip kan krijgen voor het handelen van zijn ouders en het dus mogelijk wordt om de grootouder te ontschuldigen.

Om op deze manier te kunnen werken wordt het ook als zeer belangrijk beschouwd dat de gezinsvoogd zicht heeft op zijn eigen geschiedenis. Dit helpt onder andere om een voorbeeld voor de cliënt te kunnen zijn in het kunnen geven aan en ontvangen van de cliënt. Belangrijk is dat de (gezins)voogd hier zicht op krijgt en houdt middels intervisie, supervisie of werkbegeleiding.

Vanuit de literatuur komt naar voren dat het van groot belang is om ouders door te verwijzen naar (contextuele) therapie wanneer de zorgen zo groot zijn dat de kinderen anders uit huis moeten worden geplaatst. Vanuit de praktijk blijkt echter dat dit vanwege financiële en psychische problemen vaak geen haalbaar doel is. Ook wordt er door de respondenten getwijfeld of dit vanuit de (gezins)voogdij wel

¹³ Harmke Ruiten is werkzaam als voogd binnen Bureau Jeugdzorg.

opgelegd mag worden. Het is natuurlijk de vraag in hoeverre een opgelegde vorm van (contextuele) therapie helpend zal zijn, aangezien het ook de tijd van de cliënt moet zijn dat hij daar mee aan de slag wil gaan. Wel denk ik dat de (gezins)voogd, wanneer hij daar de mogelijkheden voor ziet en de ruimte voor voelt, de cliënt mag stimuleren om in therapie te gaan.

Ook is er een verschil van visie tussen de literatuur en de respondenten te ontdekken als het gaat om het betrekken van grootouders bij de hulpverlening. In de literatuur wordt geadviseerd zoveel mogelijk naar een gesprek tussen ouders en grootouders toe te werken. In de praktijk wordt aangegeven dat het de keuze van de cliënt moet zijn of hij een gesprek met zijn ouder in het bijzijn van de gezinsvoogd aan wil gaan.

Een belangrijke nieuwe ontdekking die vanuit het praktijkonderzoek naar voren komt is dat het meegaan in de timing van de cliënt van groot belang is om succesvol intergenerationeel te kunnen werken. Aangezien alle respondenten benadrukken hoe belangrijk zij deze timing vinden, is het belangrijk te weten dat alle handvatten die zijn aangereikt om intergenerationeel te kunnen werken, pas toegepast en helpend zullen worden op het moment dat de cliënt daar zelf aan toe is. Wanneer het niet de tijd is dat de cliënt daar mee bezig wil zijn, zal de hulpverlener op weerstand stuiten. Evert-Jan Korving¹⁴ zegt hierover: *'Ik vlieg ook maar op een bepaald moment een gezin binnen. Dat is ook een tijd, en dat hoeft helemaal niet de tijd te zijn waarop zij daarmee bezig willen zijn, met die dingen'.*

Samengevat is de manier waarop er intergenerationeel gewerkt kan worden is op te delen in: 'het gebruik van instrumenten' (zoals het tekenen van een genogram en/of levenslijn en het werken met duplo-poppetjes), 'het toepassen van interventies' (als het geven van erkenning, vragen stellen over de generaties en het zoeken naar wat wordt gegeven en wat wordt ontvangen in relaties) en 'het aannemen van een bepaalde houding' (als meerzijdige partijdigheid en betrouwbaarheid).

Betty Wolters

¹⁴ Evert-Jan Korving is werkzaam als ambulant gezinsbegeleider vanuit Bureau Jeugdzorg.